

EGE ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

(DOKTORA TEZİ)

**TARIM KREDİ KOOPERATİFLERİNDE
ORTAKLARIN KOOPERATİFÇİLİK İLKELERİNİ
ALGILAMALARI VE YÖNETİME KATILMALARINI
ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN ANALİZİ ÜZERİNE
BİR ARAŞTIRMA: BALIKESİR BÖLGE BİRLİĞİ
ÖRNEĞİ**

Bengü EVEREST

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Murat YERCAN

Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı

Bilim Dalı Kodu: 501.06.00

Sunuş Tarihi: 08.05.2015

Bornova-İZMİR

2015

Bengü EVEREST tarafından doktora tezi olarak sunulan “Tarım Kredi Kooperatiflerinde Ortakların Kooperatifçilik İlkelerini Algılamaları ve Yönetime Katılmalarını Etkileyen Faktörlerin Analizi Üzerine Bir Araştırma: Balıkesir Bölge Birliği Örneği” başlıklı bu çalışma E.Ü. Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği ile E.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Eğitim ve Öğretim Yönergesi’nin ilgili hükümleri uyarınca tarafımızdan değerlendirilerek savunmaya değer bulunmuş ve 08/05/2015 tarihinde yapılan tez savunma sınavında aday oybirliği ile başarılı bulunmuştur.

Jüri Üyeleri:

İmza

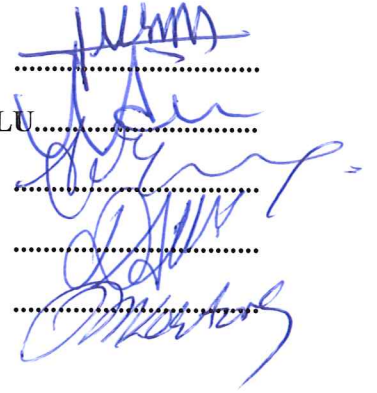
Jüri Başkanı : Prof. Dr. Murat YERCAN

Raportör Üye : Prof. Dr. M. Metin ARTUKOĞLU

Üye : Prof. Dr. Şule IŞIN

Üye : Doç. Dr. Duygu AKTÜRK

Üye : Doç. Dr. O. Murat KOÇTÜRK

EGE ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ETİK KURALLARA UYGUNLUK BEYANI

E.Ü. Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili hükümleri uyarınca Doktora Tezi olarak sunduğum **“Tarım Kredi Kooperatiflerinde Ortakların Kooperatifçilik İlkelerini Algılamaları ve Yönetime Katılmalarını Etkileyen Faktörlerin Analizi Üzerine Bir Araştırma: Balıkesir Bölge Birliği Örneği”** başlıklı bu tezin kendi çalışmam olduğunu, sunduğum tüm sonuç, doküman, bilgi ve belgeleri bizzat ve bu tez çalışması kapsamında elde ettiğimi, bu tez çalışmasıyla elde edilmeyen bütün bilgi ve yorumlara atıf yaptığımı ve bunları kaynaklar listesinde usulüne uygun olarak verdiğimi, tez çalışması ve yazımı sırasında patent ve telif haklarını ihlal edici bir davranışımın olmadığını, bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversite veya diğer bir üniversitede başka bir tez çalışması içinde sunmadığımı, bu tezin planlanmasından yazımına kadar bütün safhalarda bilimsel etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

08 / 05 / 2015

Bengü EVEREST

ÖZET**TARIM KREDİ KOOPERATİFLERİNDE ORTAKLARIN
KOOPERATİFÇİLİK İLKELERİNİ ALGILAMALARI VE
YÖNETİME KATILMALARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN
ANALİZİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA: BALIKESİR BÖLGE
BİRLİĞİ ÖRNEĞİ**

EVEREST, Bengü

Doktora Tezi, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Murat YERCAN

Mayıs 2015, 174 sayfa

Başarılı kooperatifçilik uygulamaların arkasındaki itici güç kooperatifçilik ilkelerinin doğru ve eksiksiz uygulanmasıdır. Kooperatifler ortakları tarafından yönetilen örgütlerdir. Dolayısıyla başarılı kooperatif uygulamaları için kooperatif ilkelerinin ortaklarca iyi bilinmesi gerekmektedir. Bu çalışmada kooperatif ortağı olan çiftçilerin kooperatifçilik bilincini belirlemek amacıyla ortakların kooperatifçilik ilkelerini algılamaları ve kooperatif yönetimine katılmaları araştırılmıştır. Alan çalışması için Tarım Kredi Kooperatifleri ele alınmıştır. Çalışmada Tarım Kredi Kooperatifleri Balıkesir Bölge Birliği bünyesindeki Balıkesir, Bursa ve Çanakkale illerindeki çiftçilerle yüz yüze görüşülmüştür.

Çalışmada, çiftçilerin kooperatifçilik ilkelerini algılamaları ve kooperatif yönetimine katılma durumlarını ortaya koymak için, parametrik olmayan istatistik yöntemler, Lojistik Regresyon Analiz Yöntemi ve Bulanık Eşli Karşılaştırma Yöntemi kullanılmıştır.

Araştırma bulgularına göre kooperatif konusunda eğitim almış, kooperatif ana sözleşmesini okumuş, kooperatif yönetiminde görev almış çiftçiler kooperatifçilik ilkelerinin algılanması konusunda daha bilinçli çiftçilerdir. Dolayısıyla kooperatifçilik bilincinin geliştirilmesi için kooperatifçilik eğitimlerinin yaygınlaştırılması gerekmektedir. Tarımsal toplantılara katılan, internet kullanabilen çiftçiler ise kooperatif yönetiminde görev alma eğilimi fazla olan çiftçilerdir. Çalışma bölgesinde çiftçilerin internetten faydalanma düzeyleri

artırılmalıdır. Ayrıca çiftçilerin düzenlenen tarımsal toplantılara katılım düzeyinin artırılabilceğı faaliyetler yapılmalıdır.

Kooperatif ilkelerinin algılanmasında kullanılan likert ölçeğı skor hesaplamasına göre çiftçiler tarafından en fazla doğru bilinen kooperatifçilik ilkesi “Ortağın demokratik yönetimi” ilkesidir. En az doğru bilinen ilke ise “Özerklik ve bağımsızlık” ilkesidir. Dolayısıyla çalışma bölgesindeki yayım programları bu sıralamaya göre planlanmalıdır.

Bulanık Eşli Karşılaştırma Analizine göre kooperatife katılmayı teşvik eden etkili faktör kooperatifin “girdi temini sağlamasıdır”. Kooperatiften nakit kredi kullanmada etkili olan ilk faktör “kredilerin uzun vadeli olmasıdır”. Çiftçilerin kooperatif yönetiminin seçiminde en etkili faktör “adaylara duyulan güven duygusu”dur.

Anahtar kelimeler: Tarım Kredi Kooperatifleri, Kooperatif İlkeleri, Kooperatif Yönetimi, Lojistik Regresyon, Bulanık Eşli Karşılaştırma.

**A RESEARCH ON THE PERCEPTION OF COOPERATIVE
PRINCIPLES AND ANALYSIS OF FACTORS AFFECTING MEMBER
PARTICIPATION IN THE COOPERATIVE MANAGEMENT OF
AGRICULTURAL CREDIT COOPERATIVES: CASE OF REGIONAL
UNION OF AGRICULTURAL CREDIT COOPERATIVE IN BALIKESİR**

EVEREST, Bengü

Ph.D in Department of Agricultural Economics

Supervisor: Prof. Dr. Murat YERCAN

May 2015, 174 pages

The driving force behind the successful implementation of cooperative is full implementation of cooperative principles. Cooperative organizations are managed by members. So for successful cooperative applications cooperative principles must be known well by members. In this study the perception of cooperative principles and member participation in the cooperative management were investigated for determining cooperative awareness of cooperative members. Agricultural Credit Cooperatives were the target of the survey. Face to face surveys were conducted with the members of Agricultural Credit Cooperatives in Balıkesir, Bursa and Canakkale province.

Nonparametric statistical methods, Logistic Regression Analysis and Fuzzy Paired Comparison Method were used for determining cooperative principles perception and participation in the cooperative management.

According to Logistic Regression Analysis the farmers whom traine about cooperation, read the cooperation agreement and had place in cooperative management more aware than the others. So cooperative training should be expanded for development in awaress of cooperative. The farmers who join the agricultural meeting and use the internet are more willing to take part in the cooperative management. Farmers' access level to the internet should be increased in the study area. Furthermore, a method should be developed to increase farmers' participation level in agricultural meetings.

According to likert scale score calculation the most correctly detected principle is “Democratic member control”. The least correctly detected principle is “Autonomy and independence”. So extension programs should be planned according to this ranking in the study area.

According to Fuzzy Paired Comparison Analysis the first factor is for aim to be common to cooperative is “provide input supply”. The first factor which is effective for use of credit from cooperative is “long terms credits”. The first factor which is effective for choosing cooperative management is “feeling trust about candidate”

Key Words: Agricultural Credit Cooperative, Cooperative Principles, Cooperative Management, Logistic Regression, Fuzzy Paired Comparison.

TEŞEKKÜR

Doktora tez çalışmamın her aşamasında ve doktoram boyunca bana daima yol gösteren, değerli yardımlarını, katkılarını, görüşlerini esirgemeyen saygıdeğer danışmanım Sayın Prof. Dr. Murat YERCAN'a sonsuz teşekkürlerimi ve derin saygılarımı arz ederim.

Araştırma boyunca bilgi ve tecrübelerini benden esirgemeyen tez izleme komitesi üyeleri Sayın Prof. Dr. Metin ARTUKOĞLU ve Sayın Doç. Dr. Duygu AKTÜRK'e teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca istatistiki analizleri yapma aşmasında desteklerinden dolayı Doç. Dr. Cihat GÜNDEN'e teşekkür ederim.

Alan çalışması esnasında yardımlarından dolayı Zir. Müh. Ahmet ÜNAL'a, Zir. Müh. Hasan Taha KARDEŞ'e, Zir. Müh. Tugay ÇAKIR'a ve Balıkesir, Bursa, Çanakkale çiftçilerine teşekkür ederim.

Ayrıca tez aşamasında ve her zaman yanımda olan sevgili eşim Timuçin EVEREST'e, ayrı geçirdiğimiz vakitlerde bizi sabırla bekleyen canım kızım Aslı'ya ve başta Kamil Burçin EVEREST olmak üzere ailemin tüm bireylerine destekleri için sonsuz teşekkür ederim.

Bengü EVEREST

Bornova, 2015

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖZET	vii
ABSTRACT	ix
TEŞEKKÜR	xi
ŞEKİLLER DİZİNİ	xvii
ÇİZELGELER DİZİNİ	xix
KISALTMALAR DİZİNİ	xxv
1. GİRİŞ	1
1.1 Konunun Önemi	1
1.2 Araştırmanın Önemi	5
1.3 Araştırmanın Amacı	6
1.4 Araştırmanın Kapsamı	7
2. MATERYAL VE YÖNTEM	8
2.1 Materyal	8
2.2 Yöntem	8
2.2.1 Verilerin toplanmasında kullanılan yöntem	8
2.2.2 Verilerin analizinde izlenen yöntemler	10
3. KONU İLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR	17
4. KOOPERATİFÇİLİK İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER	26
4.1 Dünyada Kooperatifçiliğin Mevcut Durumu	26
4.2 Türkiye’de Tarımsal Örgütlenme	28
4.3 Türkiye’de Tarım Kredi Kooperatiflerinin Yeri ve Önemi	32
4.3.1 Tarım kredi kooperatiflerinin gelişimi	32

İÇİNDEKİLER (devam)

Sayfa

4.3.2 Tarım kredi kooperatiflerinin mali yapısı ve faaliyetleri	34
4.4 Kooperatifçilik İlkeleri ve Önemi	42
4.4.1 Gönüllü ve herkese açık üyelik ilkesi	43
4.4.2 Üyeler tarafından gerçekleştirilen demokratik denetim ilkesi	43
4.4.3 Üyelerin ekonomik katılımı ilkesi.....	43
4.4.4 Özerklik ve bağımsızlık ilkesi.....	44
4.4.5 Eğitim, öğretim ve bilgilendirme ilkesi	44
4.4.6 Kooperatifler arasında işbirliği ilkesi.....	44
4.4.7 Topluma karşı sorumlu olma ilkesi.....	44
4.5 Kooperatiflerde Yönetim	44
5. ARAŞTIRMA BÖLGESİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER	46
5.1 Balıkesir İline Ait Bilgiler.....	46
5.1.1 İlin genel özellikleri	46
5.1.2 İlin tarımsal özellikleri	46
5.1.3 İlin tarımsal örgütlenme özellikleri.....	48
5.2 Bursa İline Ait Bilgiler.....	49
5.2.1 İlin genel özellikleri	49
5.2.2 İlin tarımsal özellikleri	50
5.2.3 İlin tarımsal örgütlenme özellikleri.....	51
5.3 Çanakkale İline Ait Genel Bilgiler.....	53
5.3.1 İlin genel özellikleri	53
5.3.2 İlin tarımsal özellikleri	53
5.3.3 İlin tarımsal örgütlenme özellikleri.....	54
6. ARAŞTIRMA BÖLGESİ ÇİFTÇİLERİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ	56

İÇİNDEKİLER (devam)

Sayfa

6.1 Çiftçilerin Yaşları, Eğitim Düzeyleri ve Çiftçilik Deneyim Süreleri	56
6.2 Çiftçilerin Aileleri İle İlgili Özellikler.....	58
6.3 Çiftçilerin Tarımsal Bilgiye Ulaşma Özellikleri.....	59
7. ARAŞTIRMA BÖLGESİNDEKİ İŞLETMELERİN ÖZELLİKLERİ	60
7.1 İşletmelerin Faaliyet Alanlarına Göre Dağılımı	60
7.2 İşletmelerin Bitkisel Üretim Desenleri ve Pazarlama Kanalları.....	60
7.3 İşletmelerin Hayvansal Üretim Desenleri ve Pazarlama Kanalları	62
7.4 İşletmelere Ait Arazi Varlıkları ve Mülkiyet Durumu	65
7.5 Çiftçilerin Tarımdan Elde Ettikleri Gelir.....	67
7.6 Çiftçilerin Tarım Dışı Yıllık Gelir Durumları	68
8. ARAŞTIRMA BÖLGESİNDEKİ ÇİFTÇİLERİN TARIMSAL ÖRGÜTLENME ÖZELLİKLERİ	69
8.1 Çiftçilerin Üye/Ortak Oldukları Tarımsal Örgütler	69
8.2 Çiftçilerin Tarım Kredi Kooperatifine Ortaklık Yılları	70
8.3 Çiftçilerin Tarım Kredi Kooperatiflerine Ortak Olma Amaçlarının Bulanık Eşli Karşılaştırma İle Analizi.....	70
8.4 Çiftçilerin TTK'yı Ziyaret Sıklıkları.....	72
8.5 Araştırma Bölgesindeki Çiftçilerin TTK İle Olan Kredi ve Alışveriş İlişkileri...	73
8.5.1 Çiftçilerin TTK'dan nakit kredi kullanma durumları.....	75
8.5.2 Çiftçilerin TTK'dan ayni kredileri kullanma durumları	75
8.6 Araştırma Bölgesindeki Çiftçilerin TTK Hizmetlerini Değerlendirmeleri	78
9. ORTAKLARIN KOOPERATİFÇİLİK İLKELERİ ALGISI ANALİZİ	80
9.1 Güvenilirlik Analizi Sonuçları.....	81
9.2 Çiftçilerin Kooperatifçilik İlkeleri Algıları	81

İÇİNDEKİLER (devam)

Sayfa

9.2.1 Çiftçilerin kooperatifçilik ilkelerini bildiklerini düşünmeleri üzerinde etkili olan faktörler	82
9.3 Kooperatifçilik İlkelerinin Algılanması	85
9.3.1 Çiftçilerin gönüllü ve serbest giriş ilkesi algıları	85
9.3.2 Çiftçilerin demokratik yönetim ilkesi algıları	89
9.3.3 Çiftçilerin ortağın ekonomik katılımı ilkesi algıları	97
9.3.4 Çiftçilerin özerklik ve bağımsızlık ilkesi algıları.....	102
9.3.5 Çiftçilerin eğitim, öğretim ve bilgilendirme ilkesi algıları.....	107
9.3.6 Çiftçilerin kooperatifler arası işbirliği ilkesi algıları.....	112
9.3.7 Çiftçilerin toplumsal sorumluluk ilkesi algıları	116
9.4 Kooperatifçilik İlkeleri Algısının Skorları	121
10. ÇİFTÇİLERİN KOOPERATİF YÖNETİMİNE KATILMA DURUMLARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN ANALİZİ	125
10.1 Çiftçilerin Kooperatif Yönetimi Tecrübeleri	125
10.1.1 Çiftçilerin kooperatif yönetimi deneyimi üzerinde etkili olan faktörler ...	127
10.2 Çiftçilerin Kooperatif Yönetim Faaliyetlerine Katılma Durumları	131
10.2.1 Çiftçilerin kooperatif yönetim faaliyetlerine katılım durumlarını etkileyen faktörler	135
10.3 Çiftçilerin Kooperatif Yönetimini Değerlendirmeleri	140
10.3.1 Çiftçilerin kooperatif yönetimini değerlendirmelerinde etkili olan faktörler	142
10.4 Çiftçilerin Kooperatif Yönetim Kurulu, Denetçi ve Temsilci Seçim Amaçlarının Bulanık Eşli Karşılaştırma İle Analizi	147
11. SONUÇ VE ÖNERİLER	150
KAYNAKLAR DİZİNİ	163
ÖZGEÇMİŞ	174

ŞEKİLLER DİZİNİ

<u>Şekil</u>	<u>Sayfa</u>
2.1 Anket Çalışması İçin Seçilen Tarım Kredi Kooperatifleri	10
2.2 A ve B Arasında Karşılaştırma Yapmak Amacıyla Kullanılan Bulanık Eşleme Yaklaşımı.....	14
4.1 Türkiye’de Kamu Örgütlenme Deseni.....	28
4.2 Türkiye’de Tarım Sektöründe Üretici Örgütlenmesi Deseni	29
4.3 Tarım Kredi Kooperatiflerinin Kaynakları	35
9.1 Çiftçilerin “Kooperatif ortağı istediği zaman ortaklıktan çıkar” İfadesine Katılım Seviyeleri.....	86
9.2 Çiftçilerin “Kooperatiflerin siyasal ya da dinsel tercihleri olmaz” İfadesine Katılım Seviyeleri.....	87
9.3 Çiftçilerin “Kooperatifteki söz hakkı ortaklık payına göre değişmez” İfadesine Katılım Seviyeleri.....	92
9.4 Çiftçilerin “Kooperatifteki söz hakkı kooperatiften yapılan alışverişe göre değişmez” İfadesine Katılım Seviyeleri	93
9.5 Çiftçilerin “Ortak kendi ekonomik gücüne göre istediği miktarda ortaklık payı öder” İfadesine Katılım Seviyeleri	98
9.6 Çiftçilerin “Ortak kooperatifle ne kadar alışveriş yapıyorsa o kadar ortaklık payı öder” İfadesine Katılım Seviyeleri	99
9.7 Çiftçilerin “Kooperatifçilikte esas amaç kar elde etmek değildir” İfadesine Katılım Seviyeleri.....	100
9.8 Çiftçilerin “Kooperatiflerle ilgili kararlarda devlet etkili olmamalıdır” İfadesine Katılım Seviyeleri	102
9.9 Çiftçilerin “Kooperatif ortaklarının gelişimi için her türlü konuda eğitim düzenle” İfadesine Katılım Seviyeleri.....	109
9.10 Çiftçilerin “Kooperatif ortağı olmayan kişilere kooperatifçilik eğitimi düzenle” İfadesine Katılım Seviyeleri	110

ŞEKİLLER DİZİNİ (devam)

<u>Şekil</u>	<u>Sayfa</u>
9.11 Çiftçilerin “Kooperatifler diğer ulusal kooperatiflerle işbirliği yapar” İfadesine Katılım Seviyeleri.....	113
9.12 Çiftçilerin “Kooperatifler diğer ülkelerdeki kooperatiflerle işbirliği yapar” İfadesine Katılım Seviyeleri.....	114
9.13 Çiftçilerin “Küçük kooperatifler güçlerini birleştirip büyümelidir” İfadesine Katılım Seviyeleri	115
9.14 Çiftçilerin “Kooperatifler üst örgütlemesini tamamlamalıdır” İfadesine Katılım Seviyeleri	116
9.15 Çiftçilerin “Kooperatifler toplumun eğitimi, sağlığı vb. konularda çalışmalar yapar” İfadesine Katılım Seviyeleri.....	117
9.16 Çiftçilerin “Kooperatifler tiyatro, sinema vb. etkinlikler düzenler” İfadesine Katılım Seviyeleri	118
9.17 Çiftçilerin “Kooperatifler çevre kirliliği konusunda önlem alır” ifadesine katılım seviyeleri.....	119

ÇİZELGELER DİZİNİ

<u>Çizelge</u>	<u>Sayfa</u>
2.1 A, B, C ve D Ölçekli Seçilen Kooperatifler	9
4.1 Dünyada Kooperatiflerin Sektörel Dağılımı.....	26
4.2 Yıllık İşlem Hacmi 100 Milyon Dolar Üzeri Olan Kooperatiflerin Sektörel Dağılımı	27
4.3 Dünyada Yıllık Cirolarına Göre Kooperatifler	27
4.4 Dünyada Tarımda Yıllık Cirolarına Göre Kooperatifler	28
4.5 Türkiye’de Tarımsal Amaçlı Kooperatiflerin ve Ortaklarının Sayıları	29
4.6 Türkiye’de Üretici Birliklerinin ve Üyelerinin Sayıları	30
4.7 Türkiye’de Yetiştirici Birliklerinin ve Üyelerinin Sayıları	31
4.8 Türkiye’de Diğer Çiftçi Örgüt Türleri.....	31
4.9 Tarım Kredi Kooperatiflerindeki Sayısal Gelişmeler.....	33
4.10 Tarım Kredi Kooperatiflerinin Kaynakları.....	34
4.11 Tarım Kredi Kooperatifleri Faaliyetlerinin Dağılımı	36
4.12 Tarım Kredi Kooperatiflerinin Yıllar İçinde Vermiş Olduğu İşletme ve Yatırım Kredileri	37
4.13 Tarım Kredi Kooperatifleri Tarafından Verilen Toplam Kredilerin Öz Kaynaklardan Karşılama Oranları	38
4.14 Tarımsal Kredi Veren Kuruluşlar ve Pazar Payları	39
4.15 Tarım Kredi Kooperatiflerinin Satışını Yaptığı Tarım Girdileri ve Tüketim Maddeleri Miktar ve Tutarları	41
4.16 Kimyevi Gübre Satış Miktarları	42
5.1 Balıkesir İli Arazi Dağılımı	46
5.2 Balıkesir İli Tarım Arazileri Dağılımı	47

ÇİZELGELER DİZİNİ (devam)

<u>Çizelge</u>	<u>Sayfa</u>
5.3 Balıkesir İlindeki Tarımsal Örgütlerin Sayıları	48
5.4 Balıkesir İlindeki Yetiştirici Birlikleri ve Üye Sayıları	48
5.5 Balıkesir İlindeki Üretici Birlikleri Sayıları.....	49
5.6 Bursa İli Arazi Dağılımı.....	49
5.7 Bursa İli Tarım Arazileri Dağılımı.....	50
5.8 Bursa İlindeki Tarımsal Örgütlerin Sayıları.....	51
5.9 Bursa İlindeki Kooperatiflere Ait Bölge Birlikleri Sayıları.....	51
5.10 Bursa İlindeki Yetiştirici Birlikleri ve Üye Sayıları	52
5.11 Bursa İlindeki Üretici Birlikleri ve Üye Sayıları	52
5.12 Çanakkale İli Arazi Dağılımı	53
5.13 Çanakkale İli Tarım Arazi Dağılımı	53
5.14 Çanakkale İlindeki Tarımsal Örgütlerin Sayıları	55
5.15 Çanakkale İlindeki Yetiştirici Birlikleri ve Üye Sayıları.....	55
5.16 Çanakkale İlindeki Üretici Birlikleri Sayıları	55
6.1 Çiftçilere Ait Tanımlayıcı Göstergeler	56
6.2 Çiftçilerin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı	56
6.3 Çiftçilerin Eğitim Seviyelerine Göre Dağılımı	57
6.4 Çiftçilerin Çiftçilik Deneyim Süreleri.....	57
6.5 Hane Halkı İle İlgili Tanımlayıcı Göstergeler	58
6.6 Çiftçi Ailelerinin Hane Nüfusu	58
6.7 Araştırma Bölgesindeki Çiftçilerin Tarımsal Bilgiyi Takip Etme Durumları.....	59
7.1 İşletmelerin Faaliyet Alanları.....	60
7.2 Üretilen Bitkisel Ürünler ve Bu Ürünlerin Pazarlama Kanallarında Pazarlanma Oranları (%)	61

ÇİZELGELER DİZİNİ (devam)

<u>Çizelge</u>	<u>Sayfa</u>
7.3 İşletmelerde Küçükbaş ve Büyükbaş Hayvancılık Yapılma Durumu	63
7.4 İşletmelere Ait Küçükbaş Hayvan Sayıları.....	64
7.5 İşletmelere Ait Büyükbaş Hayvan Sayıları.....	64
7.6 Üretilen Hayvansal Ürünler ve Bu Ürünlerin Pazarlama Kanallarında Pazarlanma Oranları (%)	64
7.7 İşletmelere Ait Arazi Miktarları	65
7.8 İşletmelere Ait Arazilerin Büyüklük Gruplarına Göre Değişimleri	66
7.9 Kira İle İşlenen Arazi Miktarları	66
7.10 Ortakçılıkla İşlenen Arazi Miktarları.....	67
7.11 Çiftçilerin Tarımdan Elde Ettikleri Gelir.....	67
7.12 Çiftçilerin Tarım Dışı Gelir Kaynakları	68
7.13 Çiftçilerin Yıllık Tarım Dışı Gelir Düzeyleri	68
8.1 Çiftçilerin Üye/Ortak Oldukları Tarımsal Örgütler	69
8.2 Çiftçilerin TKK'ya Ortaklık Yılları.....	70
8.3 Bulanık Eşli Karşılaştırma Yöntemine Göre Çiftçilerin Kooperatife Ortak Olma Amaçları.....	71
8.4 Çiftçilerin Kooperatifi Ziyaret Sıklıkları	72
8.5 Çiftçilerin Nakit Kredi Kullanma Durumları	73
8.6. Bulanık Eşli Karşılaştırma Yöntemine Göre Çiftçilerin Kooperatiften Nakit Kredi Kullanma Amaçları.....	74
8.7 Çiftçilerin TKK'nın Diğer Kredilerinden Yararlanma Durumları	75
8.8 TKK'dan Kullanılan Girdilerin Kullanım Oranları	77
8.9 Çiftçilerin TKK'dan Aldıkları Hizmetlere Yönelik Değerlendirmeleri	78
9.1 Kooperatifçilik İlkelerini Algılama Ölçeğinin Güvenilirlik Analizi	81

ÇİZELGELER DİZİNİ (devam)

<u>Çizelge</u>	<u>Sayfa</u>
9.2 Çiftçilerin “Kooperatif” Dendiği Zaman Akıllarına Gelen İlk İfadeler.....	82
9.3 Çiftçilerin Kooperatifçilik İlkelerini Bilme Durumları.....	82
9.4 Ortakların Kooperatif İlkelerini Bilme Durumlarını Etkileyen Faktörler.....	83
9.5 Kooperatife Ortak Olma Şekli	85
9.6 Ortakların Kooperatiflerin Siyasal-Dinsel Tercihleri Olmasına Yönelik Düşüncelerini Etkileyen Faktörler	88
9.7 Çiftçilerin TTK Yönetimini Demokratiklik Açısından Değerlendirmeleri.	89
9.8 Çiftçilerin Kooperatifte En Yetkili Olan Birime İlişkin Düşünceleri	90
9.9 Çiftçilerin Kooperatifte En Yetkili Olması Gereken Birim Düşünceleri.....	90
9.10 Çiftçilerin Kooperatif Çalışanlarının Seçilmesine İlişkin Düşünceleri.....	91
9.11 TTK’yı Demokratik Bulmayı Etkileyen Faktörler	94
9.12 Yönetim Kurulunun Yetkisine Yönelik Düşünceleri Etkileyen Faktörler.....	97
9.13 Kooperatifte Esas Amaç Kar Elde Etmek Midir Düşüncesini Etkileyen Faktörler.	101
9.14 Çiftçilerin TTK ile Ziraat Bankası İlişkisine İlişkin Değerlendirmeleri.....	104
9.15 TTK’nın Ziraat Bankasına Olan Bağımlılığı Kooperatife Zarar Veriyor Mu?	104
9.16 Çiftçilerin Türkiye’de Kooperatif Bankası Kurulmasıyla İlgili Görüşleri...	105
9.17 Kooperatif Kararlarında Devlet Etkisi Düşüncesini Etkileyen Faktörler	106
9.18 Kooperatif Tarafından Ortaklara Kooperatifçilik Eğitimi Düzenlenme Durumu	107
9.19 Kooperatif Tarafından Ortaklara Düzenlenen Kooperatifçilik Eğitimine Katılma Durumu	108
9.20 Kooperatif Tarafından Kooperatifçilik Eğitimi Düzenlenmediyse Eğitim Alma İsteği.....	108

ÇİZELGELER DİZİNİ (devam)

<u>Çizelge</u>	<u>Sayfa</u>
9.21 Kooperatifçilik Eğitimi Alma İsteğini Etkileyen Faktörler	111
9.22 Kooperatiflerin Tarım Dışı Konularda Çalışması Düşüncesini Etkileyen Faktörler.....	120
9.23 Kooperatifçilik İlkeleri Algısı Skorları.....	122
10.1 Çiftçilerin Kooperatif Yönetiminde Görev Alma Durumları.	125
10.2 Kooperatif Yönetiminde Görevi Olmayan Çiftçilerin Geçmişte Kooperatif Yönetiminde Görev Alma Durumları.....	126
10.3 Çiftçilerin İleride Kooperatif Yönetiminde Görev Alma İstekleri	126
10.4 Çiftçilerin Kooperatif Yönetiminde Görev Almak İstememe Nedenleri	126
10.5 Kooperatif Yönetiminde Görev Almayı Etkileyen Faktörler	128
10.6 Kooperatif Yönetiminde Görev Alma İsteğini Etkileyen Faktörler	130
10.7 Çiftçilerin Kooperatif Ana Sözleşmesini Okuma Durumları	132
10.8 Çiftçilerin Kooperatif Ana Sözleşmesini Okumama Nedenleri	132
10.9 Çiftçilerin Son Yapılan Kooperatif Genel Kurul Toplantısına Katılma Durumları.....	133
10.10 Çiftçilerin Kooperatif Genel Kurul Toplantısına Katılmama Nedenleri ...	133
10.11 Kooperatif Genel Kurul Toplantısına Katılmayanların Alınan Kararları Takip Etme Durumları.....	134
10.12 Çiftçilerin Kooperatif Genel Kurul Toplantılarında Gündem Konularının Belirlenmesinde Katkıda Bulunma Durumları	134
10.13 Çiftçilerin Kooperatif Genel Kurul Toplantıları Gündem Konularından Önceden Haberdar Olma Durumları.....	135
10.14 Kooperatif Kararlarında Karar Verme Biçimi.....	135
10.15 Kooperatif Ana Sözleşmesini Okumayı Etkileyen Faktörler	136
10.16 Kooperatif Genel Kurul Toplantısına Katılmayı Etkileyen Faktörler	138

ÇİZELGELER DİZİNİ (devam)

<u>Çizelge</u>	<u>Sayfa</u>
10.17 Kooperatif Genel Kurul Toplantısında Kendi Kararlarını Vermede Etkili Olan Faktörler	140
10.18 Çiftçilerin Yönetim Kurulu-Ortak İlişkilerini Değerlendirmeleri	141
10.19 Çiftçilerin Kooperatif Yönetim Kurulu Çalışmalarından Memnun Olma Durumları	141
10.20 Çiftçilerin Kooperatif Müdürlüğü Personeli-Ortak İlişkilerini Değerlendirmeleri	141
10.21 Çiftçilerin Kooperatif Müdürlüğü Çalışmalarından Memnun Olma Durumları	142
10.22 Kooperatif Yönetim Kurulu Çalışmalarından Memnun Olmada Etkili Olan Faktörler	143
10.23 Kooperatif Müdürlüğü Çalışmalarından Memnun Olmada Etkili Olan Faktörler	145
10.24 Bulanık Eşli Karşılaştırma Yöntemine Göre Çiftçilerin Kooperatif Yöneticileri Seçiminde Etkili Olan Amaçları	147

KISALTMALAR DİZİNİ

<u>Kısaltma</u>	<u>Açıklama</u>
AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BEK	: Bulanık Eşli Karşılaştırma
GTHB	: Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı
ICA	: International Co-operative Alliance
KB	: Kooperatif Birliği
LR	: Lojistik Regresyon
TKK	: Tarım Kredi Kooperatifleri
TRGM	: Tarım Reformu Genel Müdürlüğü
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UKY	: Uluslararası Kooperatif Yılı
ÜB	: Üretici Birliği
YB	: Yetiştirici Birliği

1. GİRİŞ

1.1 Konunun Önemi

Kooperatif, bir araya gelme, ortak hareket etme, kendi kendine yardım etme, ortakların menfaatini koruma gibi anlamlara gelmektedir. İnsanoğlu doğası gereği yalnız yaşayamaz ve birbirine yardım etmeye muhtaçtır. Nitekim modern anlamda kurulan ilk kooperatif de insanların daha iyi koşullarda yaşama isteği neticesinde 1844 yılında İngiltere’de kurulmuştur. 170 yıl önce 28 dokuma işçisinin başlattığı bu hareket, günümüzde tüm kıtalarda ve tüm ülkelerde yaygınlaşmıştır.

Kooperatiflerin tamamı dikkate alındığında dünyada yaklaşık bir milyar kişinin kooperatif ortağı olduğu söylenebilir. Yani her yedi kişiden biri kooperatif ortağıdır. Bu kooperatifler tarım, gıda, sigorta, toptan ve perakende ticaret, sanayi, bankacılık, sağlık hizmetleri, sosyal bakım gibi alanlar başta olmak üzere hemen hemen tüm alanlarda varlığını sürdürmektedirler. Kooperatiflerin gelişmiş ülkelerde ülke ekonomilerine sağladıkları katkılar göz ardı edilemez. Uluslararası Kooperatifler Birliği (ICA) 2013 yılı verilerine göre 56 ülkede, 2032 kooperatifin toplam satış işlemleri 2578 milyar \$’dır (ICA, 2014). Dolayısıyla hem ortak hem de ülke ekonomisine katkı sağlayan kooperatiflerin tüm sektörler için güçlendirilmesi önem arz etmektedir.

Türkiye’de kooperatifler, 1163 sayılı kanunun birinci maddesinde “Tüzel kişiliği haiz olmak üzere ortaklarının belirli ekonomik menfaatlerini ve özellikle meslek veya geçimlerine ait ihtiyaçlarını işgücü ve parasal katkılarıyla karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle sağlayıp korumak amacıyla gerçek ve tüzel kişiler tarafından kurulan değişir ortaklı ve değişir sermayeli ortaklıklar” olarak tanımlanmaktadır.

Anayasa’nın 171. maddesi ise kooperatifçiliğin geliştirilmesine yöneliktir. 171. madde şu şekildedir: “Devlet, milli ekonominin yararlarını dikkate alarak, öncelikle üretimin artırılmasını ve tüketicinin korunmasını amaçlayan kooperatifçiliğin gelişmesini sağlayacak tedbirleri alır.”

Kooperatifler genel anlamda tarım kooperatifleri ve tarım dışı kooperatifler olmak üzere ikiye ayrılırlar. Tarım sektörü insanlık var olduğu sürece önemini koruyacak bir sektördür. Tarım sektörü gelişmiş, gelişmekte olan ve geri kalmış tüm ülkelerde insanların beslenmesi açısından önemini korumaktadır.

Tarım sektörünün ekonomideki önemi bu sektörden yerine getirmesi beklenen işlevlerden kaynaklanır. Tarım sektörünün işlevleri;

- Besinsel gereksinimleri karşılaması,
- Tarım dışı sektörlerle hammadde üretmesi,
- Sağlıklı işgücü sağlaması,
- Ruhsal denge unsuru olması,
- Kalkınmanın finansmanını sağlaması olarak sıralanabilir (Dinler, 2008).

Türkiye’de tarım sektörü bu işlevleri yerine getirmeye çalışırken çeşitli yapısal sorunlarla mücadele etmektedir. Türkiye su, toprak ve iklim bakımından tarımsal üretim potansiyeli zengin bir ülke olmasına karşılık tarım sektöründeki mevcut sorunlar bu potansiyelin etkin kullanımını engellemektedir. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından 2013-2017 yılları için hazırlanan Tarım Stratejik Planı’nda tarım sektörünün yapısal sorunları ele alınmış ve;

- Tarımsal üretim ve arz güvenliği,
- Gıda güvenilirliği,
- Bitki sağlığı, hayvan sağlığı ve refahı,
- Tarımsal altyapı ve kırsal kalkınma,
- Kurumsal kapasite konuları stratejik alanlar olarak belirlenmiştir (GTHB, 2014).

Tarım Strateji Planında tespit edilen bu sorunların çözümü için örgütlenme konusuna sıklıkla yer verilmiştir. Dolayısıyla Türkiye’de tarım sektörünün

güçlenmesi için tarımda güçlü bir örgütlenme yapısının sağlanmasının önemli bir konu olduğunu söylemek mümkündür.

1844'lü yıllardan günümüze kadar geçen sürede kooperatifçilik hiçbir zaman önemini yitirmemiştir. Örneğin Birleşmiş Milletler Genel Kurulu kooperatiflerin sosyo-ekonomik kalkınmaya, özellikle yoksulluğun azaltılmasına, istihdam yaratılmasına ve sosyal bütünleşmeye olan katkılarını vurgulayarak 2012 yılını Uluslararası Kooperatifler Yılı olarak ilan etmiştir.

Uluslararası Kooperatifler Yılı “Kooperatif İşletmeler Daha İyi Bir Dünya Kurar” ana temasıyla, tüm dünyada kooperatiflerin kurulması ve gelişmesini teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca bireylerin, toplulukların ve devletlerin Binyıl Kalkınma Hedefleri gibi uluslararası kabul görmüş hedeflere ulaşmasına, kooperatif kuruluşlarının katkısının önemine vurgu yapmaktadır (Anonim, 2014a).

2012 yılının Uluslararası Kooperatifler Yılı (UKY) olarak ilan edilmesi ile Türkiye’de Gümrük ve Ticaret Bakanlığı’nın koordinasyonu, kooperatiflerden sorumlu bakanlıklar ve sektör temsilcileriyle konu değerlendirilmiş ve kooperatifçiliğin geliştirilmesi ve kooperatif bilincin artırılmasına yönelik düzenlenecek faaliyetlerin planlı olarak gerçekleştirilmesi amacıyla 2012 Uluslararası Kooperatifler Yılı Kutlama Komitesi kurulmuştur. Komite tarafından UKY kapsamında düzenlenecek etkinliklerin neler olacağı ve bunların nasıl yürütüleceğini içeren bir Eylem Planı hazırlanarak tüm paydaşlar tarafından uygulamaya başlanılmıştır (Anonim, 2014a).

Hazırlanan Türkiye Kooperatifçilik Stratejisi ve Eylem Planı 2012-2016, 17 Ekim 2012 Tarihli ve 28444 Sayılı Resmî Gazetede ilan edilmiştir. Eylem Planında Türkiye kooperatifçilik vizyonu “Güvenilir, verimli, etkin ve sürdürülebilir ekonomik girişimler niteliğini kazanmış bir kooperatifçilik yapısına ulaşmak” olarak; genel amaç ise “Kooperatifçiliğe daha elverişli bir ortam sağlamak; toplumda olumlu bir kooperatifçilik imajı oluşturmak ve sektöre güveni artırmak; verimli ve etkin uygulamaları ortaya çıkarmak; sürdürülebilirlik, rekabet edebilirlik ve yenilikçiliği sağlamak; kooperatiflerin ekonomik kalkınmaya ve

gelirin daha adil paylaşımına olan katkılarını arttırmak” olarak belirlenmiştir (Anonim, 2014b).

Planda Türkiye’de kooperatifçiliğin mevcut sorunları;

- Kamu hizmet sunumu ve kooperatifçiliğe elverişli bir ortam oluşturulması konusunda yaşanan aksaklıklar,
- Eğitim, bilinçlendirme ve araştırma faaliyetlerindeki yetersizlikler,
- Örgütlenme ve kooperatifler arası işbirliği sorunu,
- Sermaye yetersizliği ve uygun finansmana erişim sorunu,
- Denetim ve imaj sorunu,
- Kurumsal ve profesyonel yönetim eksikliği,
- Mevzuat ve uygulamadan kaynaklanan sorunlar olarak belirlenmiştir (Anonim, 2014a).

Tespit edilen bu sorunlar 1995 yılında ICA tarafından güncellenen ve araştırmanın ilerleyen bölümlerinde detayları verilen kooperatif ilkelerinin tam olarak uygulanması ve ortakların kooperatifle ilgili kararlarda etkin olması, kooperatif yönetimine katılması, başka bir deyişle ortakların kooperatife sahip çıkması ile çözülebilir.

Kooperatiflerin güçlendirilmesi için yapılacak çalışmalar bizzat kooperatif ortakları ile ilgilidir. Çünkü kooperatifler bir araya gelen insanların kendi kendilerine yardım etmeleri prensibine göre çalışırlar. Kooperatif ortakları tarımsal uygulamalarda ne kadar güçlü/etkili olursa ve kooperatife ne kadar fazla sahip çıkarsa kooperatifler o kadar güçlenecektir. Kooperatif ortaklarından beklenen bu durum ortakların kooperatifçilik bilinç düzeyi ve kooperatiflerine olan bağlılıkları ile paralellik göstermektedir. Bu nedenle ortakların kooperatifçilik bilinç düzeyini ve kooperatif yönetimine katılmadaki etkinliklerinin araştırılıp mevcut durumun ortaya konulması kooperatif yöneticilerine ve tarım politikaları karar vericilerine yol gösterecektir.

Mülayim'e (2010) göre de ülkemizdeki kooperatiflerin mevcut sorunları ancak kooperatifçilik ilkelerinin tam anlamıyla uygulanması ile mümkündür. O halde Türkiye'de kooperatiflerle ilgili sorunların çözümü için kooperatifçilik ilkelerinin ortaklar tarafından doğru algılanması ve uygulanması gerekmektedir. Bu aşamada ilk olarak tarım kooperatiflerine ortak olan çiftçilerin kooperatif ilkelerini hangi düzeyde algıladıkları tespit edilmeli ve ortakların kooperatif yönetimine katılma durumları belirlenmelidir.

1.2 Araştırmanın Önemi

Bir ülkenin hedeflediği amaçlara ulaşmasında ülke halkının ve çeşitli meslek gruplarının örgütlenmesi ve bu örgütlerin ülke ihtiyaçlarına uygun hizmetler üretmesi önemlidir. Bu nedenle gelişmiş ülkelerde yöneticiler, toplumun ve toplumun çeşitli kesimlerinde bulunan grupların örgütlenmesine destek vermekte ve bu grupların amaçlarını devlet politikalarının amaçları ile bütünleşmesini sağlamaya çalışmaktadır (Çıkın ve Nergis, 1991). Bu durum Türkiye'de kooperatifçilikle ilgili eksikliklerin tespit edilmesinin önemini artırmaktadır. Türkiye'de kooperatiflerle ilgili planlarda ve politikalarda;

- Kooperatif ortaklarının kooperatifçilik bilincinin hangi düzeyde olduğunu,
- Ortakların kooperatif yönetimine katılma durumlarının ve katılmayı isteme eğilimlerinin,
- Ortakların kooperatiflerden beklentilerinin bilinmesi önemlidir.

İlave olarak Türkiye'de kooperatiflerin mevcut durumu incelendiğinde kooperatiflerin sayıca fazla ancak yeteri kadar etkili olmadığını söylemek mümkündür. Bir kooperatifi gerçek bir kooperatif yapan, onun kooperatif adını taşıması değil, gerçek bir kooperatifte uygulanması gereken ilkeleri uygulayıp uygulamadığıdır (Mülayim, 2010). Dolayısıyla çalışmanın kooperatifçilikle ilgili sorunların çözümü için ortakların kooperatifçilik algılarının ve kooperatif yönetimine katılma seviyelerinin tespit edilmesi açısından faydalı olacağı düşünülmektedir.

Çalışmanın önemini ortaya koymak amacıyla yapılan literatür taraması sonucu kooperatifçilik ilkelerinin algılanmasını ölçen uluslararası çalışmalara rastlanılmasına rağmen bu konuyla ilgili ulusal düzeyde sadece bir adet çalışmaya rastlanılmıştır. Benzer şekilde ortakların kooperatif yönetimine katılmalarında etkili olan faktörlerin analiz edilmesi ile ilgili çalışmalara da rastlanılmamıştır. Bu nedenle çalışmanın kooperatifçilik alanında önemli bir eksiği tamamlaması ümit edilmektedir.

Çalışma Pancar Ekicileri Kooperatiflerinden sonra en fazla ortağı olan Tarım Kredi Kooperatifleri (TKK) ortakları ile yürütülmüştür. Tarım Kredi Kooperatiflerine ortak çiftçi sayısı 1.055.912'dir (TRGM, 2014). Türkiye'de tarımda istihdam edilenlerin sayısı ise 6.015.000'dir (TÜİK, 2014). Yani her altı çiftçiden biri TKK ortağıdır. Bu durum TKK ortak profilinin diğer kooperatiflerden farklı olarak daha çeşitli (arazisi küçük- büyük olan, çok çeşitli ürün üreten vb.) olduğu sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla çalışmanın tarım sektöründe faaliyet gösteren her kademedeki çiftçiye kapsamı açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

1.3 Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın ana amacı tarım kredi kooperatifi ortaklarının kooperatifçilik ilkelerine yönelik algı düzeyini ölçmek ve ortakların kooperatif yönetimine katılmalarını etkileyen faktörleri belirlemektir.

Bu çerçevede;

- Çiftçilerin ve hane halkının sosyo ekonomik yapılarını ortaya koymak,
- Her bir kooperatif ilkesinin ortaklar tarafından algısını ölçmek,
- Çiftçilerin kooperatif algılarını etkileyen faktörleri analiz etmek,
- Çiftçilerin kooperatif yönetimine katılmalarında etkili olan faktörleri analiz etmek,
- Çiftçi-kooperatif yönetimi ilişkisini ortaya koymak,

- Çiftçilerin kooperatif hizmetlerinden memnuniyetlerini ortaya koymak amaçlanmıştır.

1.4 Araştırmanın Kapsamı

Tarım kredi kooperatifi ortaklarının kooperatifçilik ilkeleri algısının ölçüldüğü ve ortakların kooperatif yönetimine katılma durumlarını ele alan bu araştırma Tarım Kredi Kooperatifleri Balıkesir Bölge Birliğine bağlı Balıkesir, Bursa ve Çanakkale illerindeki kooperatif ortağı çiftçileri kapsamaktadır.

Araştırma onbir ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde giriş başlığı altında konunun önemi, araştırmanın önemi, araştırmanın amacı ve araştırmanın kapsamı ortaya konulmuştur. İkinci bölümde materyal ve yöntem, üçüncü bölümde araştırma ile ilgili önceden yapılan çalışmalara, dördüncü bölümde örgütlenme ve tarım kredi kooperatifçiliği ile ilgili genel bilgilere, beşinci bölümde araştırma bölgesi ile ilgili genel bilgilere, altıncı bölümde araştırma bölgesindeki çiftçilerin genel özelliklerine, yedinci bölümde araştırma kapsamındaki işletmelerin genel özelliklerine, sekizinci bölümde araştırma bölgesindeki çiftçilerin örgütlenme özelliklerine, dokuzuncu bölümde çiftçilerin kooperatifçilik ilkelerini algılamalarına, onuncu bölümde çiftçilerin kooperatif yönetimine katılma durumlarına ve son bölümde sonuç ve önerilere yer verilmiştir.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

2.1 Materyal

Araştırmanın ana materyalini TKK Balıkesir Bölge Birliği'ne bağlı Balıkesir, Bursa ve Çanakkale illerindeki Tarım Kredi Kooperatifleri ortaklarından anket yoluyla elde edilen birincil nitelikli veriler oluşturmaktadır.

Araştırmada birincil ve ikincil nitelikteki verilerden yararlanılmış olup, anket sonucu elde edilen veriler, birincil nitelikli verileri oluşturmaktadır. Araştırmanın ikincil nitelikli verilerini ise TKK Balıkesir Bölge Birliği verileri, Bursa, Balıkesir ve Çanakkale İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü verileri, TÜİK verileri, ICA verileri, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı verileri, konuyla ilgili çeşitli kurum ve kuruluşların yapmış oldukları yayınlar ile diğer araştırmacılar tarafından yapılmış olan araştırma sonuçları, resmi istatistikler, derleme, inceleme ve tezlerden elde edilen veriler oluşturmaktadır.

2.2 Yöntem

2.2.1 Verilerin toplanmasında kullanılan yöntem

TKK Balıkesir Bölgesine Balıkesir, Bursa ve Çanakkale illerindeki birim kooperatifler bağlıdır. Üç ildeki kooperatif sayısı toplamı 151 olup bu kooperatiflere ortak çiftçi sayısı 41.501'dir (TKK Balıkesir Bölge Müdürlüğü, 2012). Bu illerdeki birim kooperatifler, Bölge Birliği tarafından ortaklara kullandırılan krediler, net satışlar ve öz kaynaklar dikkate alınarak;

- A Ölçekli (Büyük Ölçekli),
- B Ölçekli (Orta Ölçekli),
- C Ölçekli (Küçük Ölçekli) ve
- D Ölçekli (Çok Küçük Ölçekli) olmak üzere dört farklı grup olarak sınıflandırılmıştır.

Araştırmaya her ölçekten kooperatifin dahil edilebilmesi için; A, B, C ve D ölçeğindeki kooperatifler, Balıkesir, Bursa ve Çanakkale illeri için ayrı ayrı büyükten küçüğe doğru sıralanmıştır.

A, B, C ve D ölçekli kooperatiflerin seçimi yapılırken, ayrı ayrı büyükten küçüğe doğru sıralanan kooperatifler arasından sıralamadaki ilk kooperatif, ortanca sıradaki kooperatif ve son sıradaki kooperatif her il için gayeli olarak seçilmiştir (Çizelge 2.1).

Çizelge 2.1 A, B, C ve D Ölçekli Seçilen Kooperatifler.

<i>İl</i>	<i>A Ölçekli</i>	<i>B Ölçekli</i>	<i>C Ölçekli</i>	<i>D Ölçekli</i>
Balıkesir	Bigadiç	Manyas Pamukçu Haydar	Kepsut Asmalıdere Göbel	Mahmudiye Burhaniye Dursunbey
Bursa	Karacabey Dağkadi Köprühisar	Zeytinbağı İnegöl Orhangazi	Kulaca Çayönü Başköy	Kestel Babasultan Orhaneli
Çanakkale	Çanakkale Gümüşçay Pazarköy	Lapseki Kumkale Mahmudiye	Gökçebayır Kepez Ezine	Hamdibey İskender Uluköy

Gayeli olarak seçilen kooperatiflerdeki ortak sayıları araştırmanın popülasyonunu oluşturmuştur ve söz konusu popülasyonun örnek hacmi aşağıdaki formüle göre belirlenmiştir (Miran, 2010).

$$n = \frac{N p (1 - p)}{(N - 1) \text{var}^2 p_x + p (1 - p)}$$

n = Örneğe çıkan kooperatif ortak sayısı

N = Ana kitle büyüklüğü

p = Ana kitle oranı

$\text{var}^2 p_x$ = Ana kitle oranının varyansı

Araştırmada en yüksek örnek hacmine ulaşmak için 0.10 hata payı ve % 95 güven aralığı ile çalışılmış ve örnek hacmi 367 olarak belirlenmiştir. Belirlenin

örnek hacmi seçilen kooperatifler arasında oransal olarak dağıtılmıştır. Balıkesir ilinde 113, Bursa ilinde 138 ve Çanakkale ilinde 116 kooperatif ortağı ile anket çalışması yapılmıştır.

Araştırma bölgesi olan Balıkesir, Bursa ve Çanakkale illerinden seçilen kooperatiflerin dağılımı Şekil 2.1.'de verilmiştir.

Şekil 2.1 Anket Çalışması İçin Seçilen Tarım Kredi Kooperatifleri.

2.2.2 Verilerin analizinde izlenen yöntemler

Araştırmada ortakların sosyo-ekonomik durumlarını, işletme özelliklerini, kooperatif yönetimine katılma durumlarını ortaya koymak amacıyla temel tanımlayıcı istatistikler kullanılmıştır.

Ortakların kooperatifçilik ilkelerini algılamalarını ölçmek için, ilkelerin alt unsurlarını açıklayan sorulardan yararlanılmıştır. İlkelerin alt unsurları beşli likert ölçeği ile (5: Kesinlikle katılmıyorum, 4: Katılmıyorum, 3: Orta düzeyde katılıyorum, 2: Katılıyorum, 1: Kesinlikle katılıyorum) sorulmuştur.

Veri setlerinin analizler için güvenilir olup olmadıklarını test etmek için Güvenilirlik Analizi (Reliability Analysis) kullanılmıştır.

Ortakların kooperatif ilkelerini algılamalarında ve kooperatif yönetimine katılmalarında etkili olan faktörler lojistik regresyon yöntemi ile analiz edilmiştir.

Ortakların TKK'ya ortak olma amaçlarının, kooperatiften nakit kredi kullanma amaçlarının ve kooperatif yöneticilerini seçerken dikkat ettikleri hususların belirlenmesinde bulanık eşli karşılaştırma (BEK) yönteminden yararlanılmıştır.

Bulanık eşli karşılaştırma sonucu verilerin yorumlanmasında Friedman ve Kendall's W testleri kullanılmıştır. Verilerin analizinde kullanılan bu yöntemler aşağıda açıklanmıştır.

Güvenilirlik Analizi

Bir ölçeğin kurgu, içerik, yapı ve fenomeni sorgulama gücünü ve yeterliliğini değerlendirmek için yararlanılan yöntemler ailesine Güvenilirlik ve Soru Analizi (Reliability and Item Analysis) denir. Güvenilirlik analizi için aşağıdaki temel koşullar dikkate alınmalıdır (Özdamar, 2013).

- Ölçekler bireysel özellikleri (demografik, sosyo-ekonomik) sorgulayan sorular dışında çok sayıda ve birbiri ile ilişkili soru içermelidir.
- Ölçekler çok sayıda rastgele seçilen deneklere uygulanmalıdır.
- Ölçekte yer alan sorulara verilen cevapların (puan, skor) toplanabilir özellikte olmaları (additivity assumption) gerekir.
- Skor değerler aralıklı ya da yaklaşık aralıklı ölçekli veriler (interval or near interval data) olmalıdır.

Ölçeğin güvenilirliği farklı yollarla incelenebilir. Bu yöntemler Yarıya Bölme Yöntemi, Kuder-Richardson Güvenilirlik Katsayıları, Cronbach Alfa

Güvenilirlik Katsayısı, Teta Güvenilirlik Katsayısı, Omega Güvenilirlik Katsayısı, Guttman Güvenilirlik Katsayıları yöntemleridir (Ercan ve Kan, 2004).

Araştırmanın amacı ve veri özellikleri dikkate alındığında Güvenilirlik Analizi yapımında Cronbach Alfa Katsayısı yöntemi tercih edilmiştir. Cronbach Alfa Katsayısı soruların varyansları toplamının genel varyansa oranlanması ile bulunan bir ağırlıklı standart değişim ortalamasıdır. Cronbach alfa katsayısı değerinin büyüklüğüne göre ölçeğin güvenilirliği ve iç tutarlılığı aşağıdaki şekilde yorumlanır (Özdamar, 2013).

$\alpha < 0.40$	Ölçek güvenilir değildir
$0.40 \leq \alpha < 0.50$	Ölçek çok düşük güvenilirlik düzeyine sahiptir
$0.50 \leq \alpha < 0.60$	Ölçek düşük güvenilirlik düzeyine sahiptir
$0.60 \leq \alpha < 0.70$	Ölçek yeterli güvenilirlik düzeyine sahiptir
$0.70 \leq \alpha < 0.90$	Ölçek yüksek güvenilirlik düzeyine sahiptir
$\alpha \geq 0.90$	Ölçek çok yüksek güvenilirlik düzeyine sahiptir

Lojistik Regresyon Analizi

Araştırma verilerinin değerlendirilmesinde kullanılan yöntemlerden diğeri lojistik regresyon analiz (LR) yöntemidir.

Lojistik regresyon; cevap değişkenin kategorik olarak, ikili, üçlü ve çoklu kategorilerde gözlemlendiği durumlarda açıklayıcı değişkenlerle sebep-sonuç ilişkisini belirlemede yararlanılan bir yöntemdir. Açıklayıcı değişkenlere göre cevap değişkeninin beklenen değerlerinin olasılık olarak elde edildiği sınıflama ve atama işlemi yapmaya yardımcı olan bir regresyon yöntemidir. LR cevap değişkenin (Y) kategorik olarak, ikili (binary, dichotomous) ve çoklu (multinomial) kategorilerde gözlemlendiği durumlarda açıklayıcı değişkenlerle (x_i , $i = 1, 2, \dots, k$) sebep-sonuç ilişkisini belirlemede yararlanılan bir yöntemdir (Özdamar, 2013).

Logit modeller, genelleştirilmiş doğrusal modelin belirli koşullar altında oluşturulmuş özel durumlarıdır. Bu durumda yapılacak olan çalışmada, eğer bağımsız değişkenlerin bazıları sürekli veya uygun (ilgili) sınıflar içine ayrıştırılamazsa, o zaman log-linear analiz yerine LR kullanılmalıdır. Aynı zamanda eğer değişkenlerin bazıları bağımlı olarak ele alınırsa, o zaman logit model uygundur. Böyle bir durumda 0'la 1 arasında kalma koşulunu sağlayabilmek için logit modelin uygulanması önerilmektedir (Gujarati, 1995; İnal ve ark, 2006).

Logit model, bağımlı değişkenin tahmini değerlerini olasılık olarak hesaplayarak olasılık kurallarına uygun sınıflama yapma imkanı veren, tablolaştırılmış ya da ham veri setlerini analiz eden bir istatistiksel yöntemdir (Özdamar, 1999; İnal ve ark, 2006).

Logit model, bağımsız değişken değeri sonsuza gittiği zaman, bağımlı değişkenin 1'e asimptot olduğu matematiksel bir fonksiyondur.

$$P_i = E(Y = 1 | X_i) = \alpha + \beta X_i \quad (1)$$

$$\begin{aligned} P_i = E(Y_i = 1 | X_i) &= \frac{1}{1 + e^{-(\alpha + \beta X_i)}} \\ &= \frac{1}{1 + e^{-Z_i}} \end{aligned} \quad (2)$$

Burada:

$$Z_i = \alpha + \beta X_i \text{ 'dir.}$$

P_i : Açıklayıcı değişken (X_i) hakkında bilgi verirken i-nci bireyin belirli bir tercihi yapma olasılığını ifade etmektedir.

$$Z_i = \alpha + \beta X_i$$

$e = 2,71828$ 'dir (Özdamar, 1999 ; İnal ve ark, 2006).

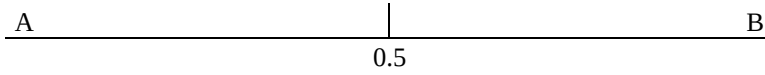
(2) nolu model logit model olarak adlandırılır.

Bulanık Eşli Karşılaştırma Analizi

Bulanık eşli karşılaştırma yöntemi Zadeh tarafından 1965 yılında geliştirilmiş bir yöntemdir. Bulanık küme teorisinin merkezi bir kavramı kısmi üyelik kavramıdır. Standart üyelik teorisinde bir küme eğer evrensel kümenin her bir elemanı olması (yani 1) veya olmaması (yani 0) durumu ortaya konulursa iyi tanımlanmış olarak kabul edilmektedir. Kısmi üyelikte, bulanık küme $[0,1]$ kapalı aralığında yer almaktadır. Dolayısıyla kümenin bir elemanına 0 ve 1 arasında bir değer verilmektedir (Zadeh, 1965).

Kısmi üyelik, bulanık küme teorisinin merkezi bir kavramıdır. Klasik üyelik teorisinde bir küme, evrensel kümenin her bir elemanı söz konusu kümenin elemanı olması (yani 1) veya olmaması (yani 0) durumu ortaya konulduğunda iyi tanımlanmış olarak kabul edilmektedir. Kısmi üyelikte ise, bulanık küme $[0,1]$ kapalı aralığında yer almaktadır. Bu yüzden kümenin bir elemanına 0 ve 1 arasında bir değer verilmektedir. Bulanık küme teorisi belirsiz tercihlere dayanmaktadır. Bulanık kümeler, kesin olmayan sınırlara sahip bir sınıflandırmadır (Tanaka, 1997; Günden ve Miran, 2007).

Yöntemde birinci aşama, veri toplamadır. Veri toplama aşamasında aşağıdaki diyagram kullanılmaktadır (Şekil 2.2).

Şekil 2.2 A ve B Arasında Karşılaştırma Yapmak Amacıyla Kullanılan Bulanık Eşleme Yaklaşımı.

A ve B amaçları, çizginin zıt taraftaki uçlarına yerleştirilmektedir. Çiftçilerden tercihini belirtmek üzere çizginin üzerine X işareti koyması istenmektedir. Amaçlar karşılaştırılırken; hangi amaç x işaretine daha yakın mesafede ise, onun diğerine tercih edildiği söylenebilir. B'ye göre A'nın tercih derecesi, RAB , x işaretinden A'ya olan uzaklıkla ölçülür. A'dan B'ye toplam uzaklık 1 dir.

Eğer $RAB < 0,5$ ise $B > A$

Eğer $RAB = 0,5$ ise $A \approx B$

Eğer $RAB > 0,5$ ise $A > B$

Kesin tercihler olması durumunda $RAB = 1$ veya $RAB = 0$,

Amaçlara ait eşli karşılaştırmaların sayısı, K , aşağıdaki gibi belirlenmektedir.

$$K = n * (n - 1) / 2$$

Burada n , amaçların sayısını ifade etmektedir.

Her bir eşli karşılaştırma için, R_{ij} ($i \neq j$) elde edilir. i ye göre j 'nin tercih derecesinin ölçümü de: $R_{ji} = 1 - R_{ij}$ şeklinde olacaktır.

İkinci aşama, bulanık tercih matrisinin oluşturulmasıdır. Veriler toplanıp, yukarıda anlatılanlar doğrultusunda işlendikten sonra çiftçilerin bulanık tercih matrisi oluşturulabilir. Bunun için aşağıdaki ifadeden yararlanılır:

$$R_{ij} = \begin{cases} 0 & \text{eğer } i = j, i, j = 1, \dots, n \\ r_{ij} & \text{eğer } i \neq j, i, j = 1, \dots, n \end{cases}$$

Yöntem aşağıdaki bulanık tercih matrisi ile açıklanır:

$$R = \begin{bmatrix} 0 & r_{12} & r_{13} & \cdot & \cdot & \cdot & r_{1j} \\ r_{21} & 0 & r_{23} & \cdot & \cdot & \cdot & r_{2j} \\ r_{31} & r_{32} & \cdot & \cdot & \cdot & \cdot & \cdot \\ \cdot & \cdot & \cdot & \cdot & \cdot & \cdot & \cdot \\ \cdot & \cdot & \cdot & \cdot & \cdot & \cdot & \cdot \\ \cdot & \cdot & \cdot & \cdot & \cdot & 0 & r_{i-1j} \\ r_{ij} & r_{i2} & \cdot & \cdot & \cdot & r_{ij-1} & 0 \end{bmatrix}$$

Üçüncü aşamada bulanık ağırlıklar ölçülür. Aşağıdaki formül ile her amacın ayrı ayrı yoğunluğu ölçülür.

$$I_j = 1 - \left(\sum_{i=1}^n R_{ij}^2 / (n-1) \right)^{1/2}$$

Son aşamada amaçlar sıralanır. I_j değerleri 0 ile 1 arasında değişmektedir. Değerler 1’3 ne kadar yakınsa amaç tercih yoğunluğu o kadar büyük olmaktadır.

Friedman Testi

Bulanık eşli karşılaştırma yönteminde çiftçilerin tercihleri arasındaki uyuşmanın kontrolü Friedman ve Kendall’s W testi ile araştırılır. Friedman testi, bir gruptan t işlem için elde edilmiş sıralı, skor ya da aralıklı ölçekli verilerin işlem etkilerini/işlem ortanca değerlerinin farklı olup olmadığını test etmek için kullanılır (Özdamar, 2013).

Friedman testi ile bir bloktaki amaçların eşit önemli olup olmadıkları araştırılır. Friedman testi hipotezleri:

- H0: Çiftçilerin kooperatife ortak olma amaçları, kooperatiften nakit kredi kullanma amaçları ve kooperatif yöneticilerini seçme amaçları üzerindeki tercihlerinde fark yoktur.
- H1: Çiftçilerin kooperatife ortak olma amaçları, kooperatiften nakit kredi kullanma amaçları ve kooperatif yöneticilerini seçme amaçları üzerindeki tercihlerinde fark vardır.

Kendall’s W Testi

Kendall’s W testinin amacı blok içerisindeki sıralamadaki uyumu ölçmektir (Legendre, 2015). Kendall’s W testi N birimin x fenomenini değerlendirme kategorileri farklı olarak değerlendiren 3 ya da daha fazla gözlemcinin/değerlendiricinin/hakemin aralarındaki uyumu değerlendirmek için uygulanır (Özdamar, 2013).

3. KONU İLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR

Çalışmanın bu bölümünde konu ile ilgili diğer araştırmacılar tarafından yayınlanmış yerli ve yabancı literatüre yer verilmiştir. Kooperatifçilik temalı çalışmalar kooperatifçiliği çeşitli açılardan ele alarak hazırlanmaktadır. Konu ile ilgili çalışmalar incelendiğinde kooperatif hareketin faydalarını, farklı kooperatif türlerinin faaliyetlerini, kooperatiflerin sosyal faydalarını, ekonomik faydalarını, kooperatif-ortak ilişkilerini ele alan çok sayıda çalışmaya rastlamak mümkündür.

Literatür taraması takip etme kolaylığı sağlanabilmesi için, kooperatifçilikle ilgili genel çalışmalar, kooperatifçilik ilkeleri ile ilgili çalışmalar ve kooperatifçilik yönetimi ile ilgili çalışmalar olmak üzere üç ayrı başlık altında ele alınmıştır.

Kooperatifçilikle ilgili genel çalışmalar;

Yercan (1996), İzmir ilinde yürüttüğü çalışmasında zeytin ve süt işleyen kooperatif işletmelerde etkinliği ölçmüştür. Kooperatif işletmelerde etkinlik ortaklara yönelik etkinlik, finansal etkinlik ve çalışma etkinliği olmak üzere üç başlık altında araştırılmıştır.

Kızılaslan (1997), Tokat ilinde yaptığı çalışmada, tarımsal kalkınma kooperatiflerine ortak olmada etkili olan faktörleri araştırmıştır. Çalışmada kooperatife ortak olanlarla olmayanlar arasında otorite şekli, sosyal statü, gelişmiş tarım teknolojisini benimseme, eğitim düzeyi, yaşam düzeyi, tarımsal gelir, ihtisaslaşma düzeyi, kooperatiften yararlanma durumlarında farklılıklar belirlenmiştir. Çalışmada kooperatiflerle ilgili yaygın çalışmalarının yaygınlaştırılmasının gereğine değinilmiştir.

Dedeoğlu ve Yıldırım (2006), Van ilinde bulunan Emek Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerine ortak olan işletmelerin ekonomik analizini yapmışlardır. Verilerin analizinde tartılı ortalama ve oranlardan yararlanılmış, Coob-Douglas üretim fonksiyonu kullanılmıştır. Çalışmada uygulanan Coob-Douglas üretim

fonksiyonu ile üretim girdileri üretim elastikiyeti toplamı 1.058 bulunmuştur. Çalışmada işletmelerde ölçeğe göre artan getiri söz konusu olduğu belirlenmiştir.

Ünal ve Yercan (2006), su ürünleri kooperatiflerinin balıkçılar için önemini ele aldığı çalışmada su ürünleri kooperatiflerinin Türkiye'deki mevcut durumunu, amaçlarını, işleyişlerini, avantajlarını makro düzeyde araştırmışlardır. Çalışmada AB ile tam üyelik müzakerelerinde en fazla balıkçılık konusunun yer tuttuğu belirtilmiş ve su ürünleri konusunda etkin kooperatif sayısının artırılmasına vurgu yapılmıştır.

Yercan (2007), çalışmasında Türkiye'deki örgütleri kamu ve üretici örgütlenmesi olmak üzere iki gruba ayırmıştır. Bu örgütlerin çalışma alanlarının değerlendirildiği çalışmada Avrupa Birliği'ne (AB) üye bazı ülkelerdeki örgütlenme deseni de ortaya konulmuştur. AB'ye üyelik sürecinde Türkiye için tarımsal örgütlenme ile ilgili tespitler ve önerilerde bulunulmuştur. Çalışmada AB ülkeleri ve Türkiye'deki kooperatiflerin pazarlama etkinlikleri ortaya konulmuştur.

Bilgin ve Tanıyıcı (2008), devlet-kooperatif ilişkisinin tarihi gelişimini inceledikleri çalışmalarında devletin kooperatiflere verdiği desteklerin kooperatifleri geliştirdiğini belirtmişlerdir. Öte yandan bu çalışmada desteğin zamanla devlet güdümlü kooperatif yapısını oluşturduğu sonucuna varılmıştır. Çalışmada kooperatiflerin serbest piyasa koşullarında faaliyetlerini yürüttükleri rekabet ortamında, yeteri kadar etkin olmadıklarının altı çizilmiştir.

Everest (2009), Çanakkale ilindeki tarımsal kalkınma kooperatiflerinin tarımsal ürünlerin pazarlanmasındaki rollerini ele aldığı çalışmada, kooperatifleri süt, meyve, zeytin ve ormancılık temel faaliyetlerine göre sınıflandırmıştır. Çanakkale ilinin tüm ilçelerini kapsayan çalışmada bu kooperatiflerin ürün pazarlamadaki rolleri ayrı ayrı belirlenmiştir. Çalışmada kooperatiflerin ürün pazarlamada yeteri kadar etkili olmadıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Yılmaz (2010), Adana ilinde yürüttüğü çalışmada, kooperatifler tarafından uygulanan süt sığırcılığı projesinin kooperatife üye işletmeler ve kooperatifler açısından genel bir değerlendirmesini yapmıştır. Çalışmada Faktör Analizi, Veri Zarflama Analizi ve ANOVA yöntemleri kullanılmış ve projelerin daha başarılı olması için öneriler getirilmiştir.

Akgöz ve Ercan (2012), çalışmalarında sosyal kooperatifçiliği ele almışlardır. Çalışmada sosyal kooperatifçilik kavramının anlamı üzerinde durulmuş, Türkiye'deki başarılı kooperatif örnekleri verilmiş ve bu kooperatiflerin topluma olan katkıları irdelenmiştir.

Can ve Sakarya (2012), çalışmalarında tarım kooperatiflerinin Dünya ve Türkiye'deki iktisadi önemini ve mevcut durumunu makro düzeyde ele almışlardır. Kooperatiflerin tarihsel gelişiminin de ele alındığı çalışmada Türkiye'de kooperatiflerin sorunları içsel ve dışsal nedenler olarak ele alınmış ve kooperatiflerin başarılı olabilmesi için evrensel kooperatifçilik ilkelerinin eksiksiz uygulanması, ortaklarda örgüt bilincinin geliştirilmesi yönünde önerilerde bulunulmuştur.

Everest ve Yercan (2012), yoksullukla mücadelede kooperatiflerin rolünü ele aldıkları çalışmada, tarım kredi kooperatiflerinin kaynaklara ulaşmada imkanları kısıtlı olan küçük aile işletmelerine sunduğu hizmetleri araştırmışlardır. Tarım kredi kooperatiflerinin çiftçi ailelerine hizmetleri makro verilerle ele alınmış ve Çanakkale ili Merkez Kooperatifinin hizmetleri incelenmiştir.

Terin ve Ateş (2012), Van ilinde yürüttükleri çalışmada çiftçilerin örgütlenme düzeylerini ele almış ve çiftçilerin örgütlerden beklentilerini araştırmışlardır. Çalışma verileri çok değişkenli analiz yöntemleriyle değerlendirilmiş ve kooperatif ortaklarının % 46,9'unun kooperatiflerden olan beklentilerinin karşılandığı bulunmuştur. Eğitim seviyesi ile örgütlenme bilinci arasında anlamlı bir ilişkinin bulunduğu çalışmada genç ve eğitimli kişilerin tarım sektörüne yönlendirilmesi konusunda çalışmalar yapılması ve yetişkinlerin eğitimi olan tarımsal yayım çalışmaları ile örgütlenme bilincinin artırılması önerilmiştir.

Çetin (2013), kooperatifçilik ile kırsal kalkınma arasındaki ilişkiyi ele aldığı çalışmada, kooperatifçilikle ilgili genel bilgileri vermiş ve kırsal kalkınmada kooperatifçiliğin rolü TARİŞ modeli örnek verilerek açıklanmıştır. TARİŞ'in kırsal kalkınmaya olan katkıları; üretim boyutundaki katkılar, zeytin-zeytinyağı sektörüne olan katkılar, vergisel katkılar, teknoloji-inovasyon boyutundaki katkılar, markalaşma boyutundaki katkılar, istihdam katkıları, çevresel katkılar vb. açılardan değerlendirilmiştir.

Şahin vd. (2013), çalışmalarında Türkiye'deki tarımsal kalkınma kooperatiflerinin başarısını ele almış ve ortakların bu kooperatiflerden memnuniyetlerini analiz etmişlerdir. Çalışma Türkiye'de 7 coğrafi bölgede en fazla ortağı olan kooperatifin ortaklarıyla yürütülmüştür. Veriler probit ve sıralı logit yöntemleriyle analiz edilmiş ve adaletli yönetim anlayışı kooperatife ortak olmada en etkili faktör bulunmuştur.

Yukarıda açıklanan çalışmaların dışında Türkiye'de kooperatifçilik konulu çok sayıda çalışma mevcuttur. Bu çalışmalardan; Bal (2003), Orta Karadeniz Bölgesinde ayçiçeği yetiştiren işletmelerin kooperatif entegrasyonunu; Çıkın (2003), Atatürk döneminde kooperatifçiliği; Köroğlu (2003), AB ve Türkiye'deki tarımsal örgütlerin çeşitlerini ve faaliyetlerini; İçöz (2004), Dünyada ve Türkiye'de kooperatiflerin gelişimini; Çıkın (2005), çiftçilerin neden örgütlenmesi gerektiğini; Dağdemir (2005), Bayburt ilinde hayvancılık yapan işletmelerin kooperatifleşmeye bakış açıları; Ekmen (2006), AB ortak piyasa mekanizmasının uygulanmasında çiftçi örgütlerinin rolünü; Rehber (2006); tarımda yeni nesil kooperatifleri; Şahin (2007), kooperatiflerde finansal tabloların analizini; İçöz (2008), Türkiye'de süt üretimi alt sektöründeki örgütlenmenin mevcut durumunu; Gürsoy (2009), Avrupa ve Türkiye'de küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinde örgütlenmenin gelişimini; Altınkaya (2010), "Türkiye'deki Kooperatiflerin Yapısı Değişmeli Mi?" başlıklı çalışmada Türkiye'deki kooperatiflerin yapısını; Hatipler (2010), Osmanlı döneminden günümüze kooperatifçilik tarihini; Özdemir vd. (2011), ekonomik krizlerde tarımsal örgütlerin önemini ele almışlardır.

Kooperatifçilik ilkeleri ile ilgili çalışmalar

Adrian and Green (2001), çalışmalarında tarımsal kooperatif yöneticilerini ve yöneticilerin iş ortamlarını ele almıştır. Çalışmada kooperatif yöneticilerinin iş başarılarını ve çalışma ortamlarına bakış açılarının analizi için kooperatifçilik ilkelerine verdikleri önem ele alınmıştır. Çalışmada yöneticilerin geleneksel kooperatif ilkelerine güçlü bir şekilde bağlı oldukları bulunmuştur.

Demirci (2003), kooperatiflerde bağımsızlığı ele aldığı çalışmasında kooperatifçilik prensiplerinden özerklik ve bağımsızlık prensibinin uygulanmasının ülkenin ekonomik sistemine bağlı olduğunu belirtmiştir. Çalışmada ekonomik faaliyetlerin merkezi ekonomik planlar ile düzenlendiği ülkelerde kooperatifçiliğin zorunlu resmîlik sistemine uygun olduğu; pazar ekonomisinin hakim olduğu ülkelerde ise özerk kooperatifler sisteminin olduğu belirtilmiştir.

Prakash (2003), 1995 yılında Manchester’da toplanarak kooperatifçilik ilkelerinin belirlendiği ICA toplantısını referans alarak hazırladığı çalışmasında, kooperatifçilik ilkelerinin kararlaştırılması süreci hakkında bilgi vermiştir. Çalışmada bir kooperatifin taşıması gereken özellikler, temel kooperatif değerleri, kooperatif mevzuatları, tipik kooperatif yönetim şekli, kooperatiflerin avantajları göz önüne alınarak yedi kooperatif ilkesinin anlamı ve önemi değerlendirilmiştir.

Özüdoğru (2004), Köy-Koop. Kırklareli Birliği’nin ekonomik analizini yaptığı çalışmasında yöneticilerin kooperatif işletme başarısındaki etkilerini araştırmıştır. Araştırmada 118 kooperatif ortağı ile anket çalışması yapılmış ve kooperatif ortakları, kooperatifçilik ilkelerinden haberdar olmaları, kooperatif ana sözleşmesini okumaları, kooperatif faaliyetlerine katılmaları gibi çeşitli açılardan incelenmiştir. Çalışmada ortakların büyük oranda kooperatifçilik ilkelerinden haberdar olmadıkları saptanmıştır.

Lewis (2006), 20. yüzyılda Avustralya’da çiftçi kooperatiflerinde demokratik yönetim ilkesi üzerine bir araştırma yapmıştır. Çalışma kapsamında ağırlıklı olarak Avustralya’da çiftçi kooperatiflerinin tarihsel gelişimi ele alınmış,

araştırma çok sayıda fotoğraf ile görselleştirilmiştir. Kooperatif ilkeleri arasında özellikle demokratiklik prensibi göz önünde tutularak kooperatiflerin tarihi gelişimi detaylarıyla anlatılmıştır.

Yüksel (2006), kooperatiflerde örgüt kültürünü araştırdığı çalışmasında kooperatifçilik ilkelerini değerlendirmiş ve gerçek anlamda kooperatifçiliğin yapılabilmesi için uluslararası kooperatif ilkelerinin ülkemizdeki kooperatiflerce uygulanmasının önemine değinmiştir.

Kılıç ve Bozoğlu (2012), Samsun ilinde yürüttükleri çalışmada ortaklarının kooperatifçilik ilkeleri bilinç düzeyi ile ortakların eğitim durumu, tarımsal deneyim, arazi varlığı, 1163 sayılı Kooperatifçilik Kanununun okunması, kooperatif ana sözleşmesinin okunması ve kooperatifçilik ile ilgili herhangi bir eğitim alma durumu arasında anlamlı farklılık bulmuşlardır. Çalışmada yöneticilere, ortaklara ve ortak olma potansiyeli bulunan çiftçilere yönelik kooperatif ilkeleri konusunda eğitim programları hazırlanması tavsiye edilmiştir.

Karthikeyan (2013), Etiyopya’da kooperatiflerin sosyal performansları üzerine bir araştırma yapmıştır. Çalışmada kooperatif yönetim kurulu üyesi 9 çiftçi, kooperatif çalışanı 37 kişi, kooperatif ortağı 140 çiftçi ve kooperatif ortağı olmayan 140 çiftçi ile anket çalışması yapılmıştır. Kooperatif sosyal performansının algılanmasında kooperatif prensiplerinin algısı da ölçülmüştür. Kooperatif prensiplerinin algısı yüksek, orta ve düşük olarak sınıflandırılmıştır. Paydaş anketleri sonuçlarına göre üyelerin çoğu kooperatif ilkelerine uyum konusunda yüksek algı düzeyine sahiptir.

Oladejo (2013), Birleşmiş Milletlerin 2012 yılını “Uluslararası Kooperatifler Yılı” ilan etmesiyle kooperatifçiliğin önemini vurgulamak, kooperatifçiliğe katkıda bulunmak amacıyla Nijerya’da yürüttüğü çalışmada Nijerya mali sektöründe paydaşların mikro kredi sağlayıcısı olarak kooperatif algısını ele almıştır. Çalışmada kooperatifçilik ilkeleri ele alınmış ve kooperatif yöneticilerine ve ortaklarına kooperatif ilkeleri ile ilgili eğitimin verilmesi vurgulanmıştır.

Kooperatifçilik yönetimi ile ilgili çalışmalar;

Özdemir (1996), çalışmasında Tekirdağ ilinde tarımsal kooperatiflerde kooperatif ile ortakların ilişkilerini araştırmıştır. Çalışmanın verileri Tekirdağ ilindeki kooperatif ortağı 225 çiftçi ile yapılan anket çalışmasından elde edilmiştir. Araştırmada ortakların kooperatif yönetimine katılmaları, genel kurula katılım, genel kurulda konuşma durumları, yönetim ve denetim kuruluna aday olma durumları, yönetim kurulu kararlarını takip etme durumları ele alınmıştır.

Gray and Kraenzle, (1998), süt kooperatifine katılımı etkileyen faktörleri analiz etmişlerdir. Çalışmada regresyon ve ölçek analizi yapılmıştır. Kooperatife katılım, kooperatif toplantılarına katılım, kooperatifte görev alma, diğer çiftçilerin kooperatife katılmasını sağlamak ile olmaktadır. Ortakların toplu eylem yapmaları, çiftçilikte mesleki doyum, kooperatif operasyonlarından memnuniyet, kooperatif ortakları arasında eşitlik olması, kooperatif menfaatlerine göre karar verme özellikleri kooperatif katılımında önemli faktörlerdir.

Ertan ve Turan (2001), Gülbirlik ortaklarını kooperatif-ortak ilişkisi yönünden analiz etmişlerdir. Çalışmada ortakların genel kurul toplantılarına katılma durumları, kooperatif yönetimine yapılan atamalar ve kooperatif yönetimi hakkındaki görüşleri ele alınmıştır. Çalışma sonucuna göre ortakların % 64,83'ü kooperatifte önemli atamaların genel kurul tarafından yapılmasını, % 19,78'i yönetim kurulu tarafından yapılmasını, % 13,19'u devlet tarafından yapılmasını belirtmiştir ve % 2,20'si fikir beyan etmemiştir.

Bilgin vd. (2005), tarımsal kooperatiflerde etik ve güvenin ortakların performansı üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Tariş ortaklarıyla yürütülen çalışmada kooperatif ortaklarının kooperatif yöneticilerine ve birbirlerine yönelik duygusal ve bilişsel güvenleri incelenmiştir. Duygusal ve bilişsel güven kooperatife olan bağlılığı artırmaktadır. Ortaklarda yöneticilere karşı duygusal güvende bir eksiklik olmamasına rağmen bilişsel güven eksikliği olduğu tespit edilmiştir. Yöneticilere bilişsel güvenin artmasında etkili olabilecek faaliyetleri yapmaları tavsiye edilmiştir.

Östergerb et al., (2007), kooperatif ortaklarının kooperatif yönetimine katılmalarının algısı üzerine yaptıkları araştırmada çiftçiler; çiftçilik faaliyetinin kâr durumundan memnun olma, yaş ve deneyim özelliklerine göre üç gruba ayrılmışlardır. Çalışmada 60 yaşından büyük çiftçilerin kooperatif yönetimine katılmayı 60 yaşından küçük çiftçilere göre daha fazla önemsedikleri bulunmuştur.

Loursen et al., (2008), modern Danimarka kooperatifleri arasında tarım kooperatiflerine olan ortak katılımı ve kooperatiflerin organizasyon karakterini ele aldıkları çalışmada kooperatife olan toplam bağımlılığın kooperatiften memnuniyet üzerinde bir etkiye sahip olduğu bulunmuştur. Ayrıca kooperatife demokratik katılım sürecinde ortaklar ailelerinden ve arkadaşlarından etkilenmemektedirler. Ortakların demokratik sürece katılmalarında iki faktör önemli derecede etkilidir. Bu faktörler ortakların kooperatiften memnun olmaları ve kooperatifin faaliyetlerini çeşitlendirmesidir.

Tan and Everest (2010), çalışmalarında Çanakkale ilinde süt konusunda faaliyet gösteren kooperatif yöneticilerinin profillerini ortaya koymuşlardır. 191 kooperatif yöneticisi ile anket çalışması yapılmış ve kooperatif yöneticilerinin sosyo-ekonomik yönleri incelenmiştir. Çalışmada kooperatif yöneticilerinin ortaklara tarımsal konularda eğitim programları hazırlamaları ile yöneticilerin yöneticilik deneyimleri ve tarımsal aktiviteleri takip etmeleri arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler bulunmuştur.

Xiang and Sumelius (2010), Finlandiya’da çiftçilerin kooperatif yönetimine katılmalarında etkili olan faktörlerin analizini yapmışlardır. Çalışma Finlandiya’ya özgü süt kooperatifine ortak 200 çiftçi ile yapılan anket çalışmasının verilerine dayanmaktadır. Çalışmada ortakların motivasyonları ile isteklilikleri ve çiftçilerin davranışları; çiftçilerin kişisel özellikleri, aile özellikleri, diğer üyelerin tutumları, güven faktörü ve çiftçilerin ihtiyaçlarını açıklayan faktörler ele alınarak değerlendirilmiştir.

Didier et al., (2012), çalışmalarında kooperatiflerde ortakların güvenleri ve yönetime katılmaları arasındaki ilişkiyi ele almışlardır. Kooperatif ortağı

çiftçilerin yönetime katılma davranışları açıklanırken iki kavram dikkate alınmıştır: Güven ve örgütsel bağlılık. Çalışma Fransız tarımsal kooperatiflerinden seçilmiş 259 kooperatif ortağı ile yürütülmüştür. Çalışmada ortakların kooperatife olan duygusal bağlılıklarının kooperatife güvenmekte ve yönetime katılmakta etkili olduğu sonucuna varılmıştır.

Espallardo et al., (2012), yapmış oldukları araştırmada çiftçilerin tarımsal pazarlama kooperatifine ortak olmada memnuniyetlerini ve kooperatif ortaklığına devam etme niyetlerini ele almışlardır. Çalışma taze meyve ve sebze pazarlayan kooperatifin 321 ortağı ile yapılan anket çalışmasına dayanmaktadır. Araştırmada fiyatların çiftçilerin kooperatif ortağı olarak kalmalarında doğrudan önemli bir etkiye sahip olmadığı ve ortakların kooperatiften memnun oldukları bulunmuştur.

Zakic et al., (2013), Sırbistan’da tarımsal kooperatif ortaklarının önemli konuları algılamalarını araştırmışlardır. Çalışma 11 kooperatifin 228 ortağı ile yürütülmüş ve ortakların liderlik, motivasyon, bilgi düzeyi ve deneyim konuları ele alınmıştır. Araştırmaya göre başarılı bir kooperatif için ve kooperatifin gelişmesi için kooperatif ortaklarının liderlik algısı önemli ve gereklidir. Ayrıca çalışmada kooperatif ortaklarının kooperatifle daha sıkı çalışmak istedikleri tespit edilmiştir.

4. KOOPERATİFÇİLİK İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER

4.1 Dünyada Kooperatifçiliğin Mevcut Durumu

ICA tarafından 2013 yılında 2011 yılı için hazırlanan “Dünya Kooperatif Veri tabanı Raporu”na göre; 56 ülkede, 2032 kooperatifin, toplam satış işlemleri 2578 milyar dolardır. Bu kooperatiflerin sektörlere göre dağılımı Çizelge 4.1’de verilmiştir.

Çizelge 4.1 Dünyada Kooperatiflerin Sektörel Dağılımı.

<i>Sektör</i>	<i>Kooperatif Oranları (%)</i>
Tarım ve Gıda	32
Sigorta	25
Toptan ve Perakende Ticaret	18
Sanayi	9
Bankacılık ve Finansal Hizmetler	6
Diğer Servisler	6
Sağlık ve Sosyal Bakım	3
Çeşitli Hizmetler	1
Toplam	100

(ICA, 2014).

Dünyada mevcut kooperatiflerin % 32’si tarım ve gıda, % 25’i sigorta, % 18’i toptan ve perakende ticaret, % 9’u sanayi, % 6’sı bankacılık ve finansal hizmetler, % 6’sı diğer servisler, % 3’ü sağlık ve sosyal bakım ve % 1’i çeşitli hizmetler altında faaliyet göstermektedir.

Aynı rapora göre işlem hacmi 100 milyon dolar üzeri olan kooperatiflerin sektörel dağılımı Çizelge 4.2’de verilmiştir.

Çizelge 4.2 Yıllık İşlem Hacmi 100 Milyon Dolar Üzeri Olan Kooperatiflerin Sektörel Dağılımı.

<i>Sektör</i>	<i>Kooperatif Oranları (%)</i>
Sigorta	31
Tarım ve Gıda	28
Toptan ve Perakende Ticaret	22
Sanayi	8
Bankacılık ve Finansal Hizmetler	5
Diğer Servisler	4
Sağlık ve Sosyal Bakım	2
Çeşitli Hizmetler	1
Toplam	100

(ICA, 2014).

Yıllık işlem hacmi 100 milyon dolardan fazla olan kooperatiflerin sektörlere göre dağılımı; % 31 sigorta, % 28 tarım ve gıda, % 22 toptan ve perakende ticaret, % 8 sanayi, % 5 bankacılık ve finansal hizmetler, % 4 diğer servisler, % 2 sağlık ve sosyal bakım ve % 1 çeşitli hizmetler konusunda faaliyet gösteren kooperatiflerdir.

İşlem hacmi yıllık 100 milyon dolar üzerinde olan kooperatiflerin ülkelere göre dağılımı ise Çizelge 4.3’de verilmiştir. Bu ülkeler sırasıyla ABD, Fransa, Japonya, Almanya ve Hollanda’dır.

Çizelge 4.3 Dünyada Yıllık Cirolarına Göre Kooperatifler.

<i>Sıra</i>	<i>Ülke</i>	<i>2011 Yılı Toplam Cirosu (milyar \$)</i>
1	ABD	662.23
2	Fransa	363.63
3	Japonya	358.81
4	Almanya	284.08
5	Hollanda	116.23

(ICA, 2014).

Aynı rapora göre tarım ve gıda alanında 2011 yılı cirolarına göre ilk beş kooperatif Çizelge 4.4’de sunulmuştur. Bu kooperatiflerin bulundukları ülkeler Japonya, ABD, Kuzey Kore ve Yeni Zelanda’dır.

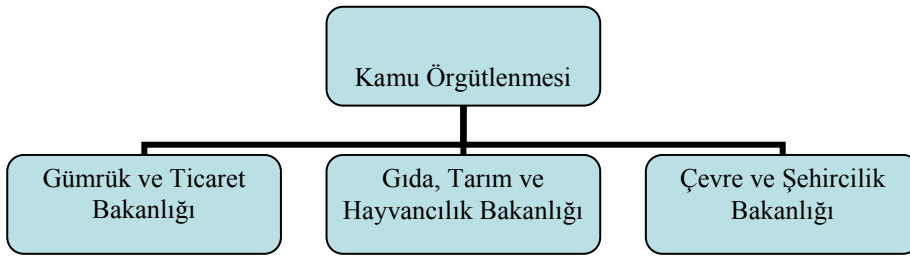
Çizelge 4.4 Dünyada Tarımda Yıllık Cirolarına Göre Kooperatifler.

<i>Kooperatifin Unvanı</i>	<i>Ülke</i>	<i>2011 Ciro (Milyar \$)</i>
Zen-Noh	Japonya	62.44
CHS Inc.	ABD	36.92
NACF	Kuzey Kore	31.27
Fonterra Cooperative Group	Yeni Zelanda	15.45
Dairy Farmers of America	ABD	13.00

(ICA, 2014).

4.2 Türkiye’de Tarımsal Örgütlenme

Türk tarımında örgütlenme incelenirken; kamu örgütlenmesi ve üretici örgütlenmesi olarak iki ana başlık ele alınır. Burada kamu örgütlenmesi ile anlatılmaya çalışılan, Devletin tarım sektöründeki örgütlenmesidir (Yercan, 2007).

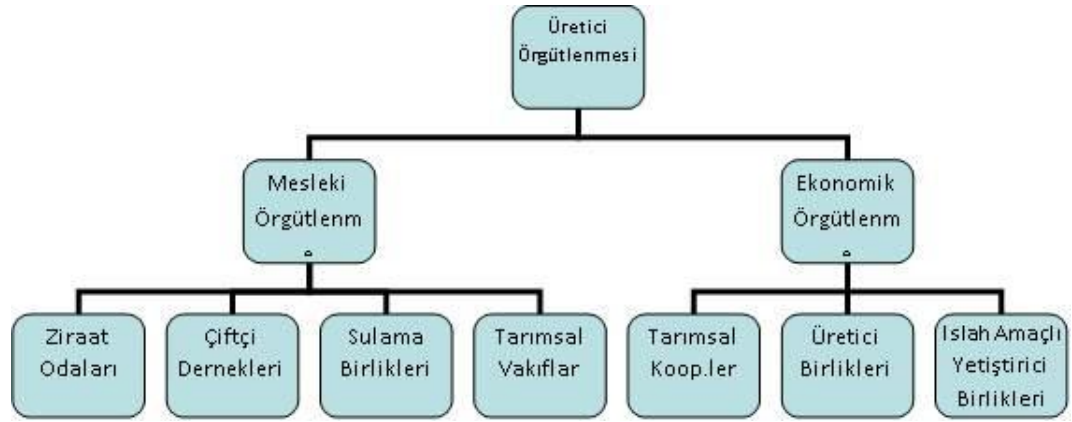

Şekil 4.1 Türkiye’de Kamu Örgütlenmesi Deseni.

Türkiye’de kamu örgütlenmesi Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı ve Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’na bağlı olarak faaliyetlerini sürdürmektedir (Şekil 4.1).

Tarım sektöründe üretici örgütlenmesi mesleki ve ekonomik örgütlenme olarak ikiye ayrılmaktadır. Mesleki örgütler; Ziraat Odaları, Çiftçi Dernekleri, Sulama Birlikleri ve Tarımsal Vakıflardan oluşmaktadır. Üreticiler tarafından

oluşturulan ekonomik örgütler ise tarımsal amaçlı kooperatifler, üretici birlikleri (ÜB) ve ıslah amaçlı yetiştirici birliklerinden (YB) oluşmaktadır (Şekil 4.2).

Şekil 4.2 Türkiye’de Tarım Sektöründe Üretici Örgütlenmesi Deseni.

Tarım sektöründe faaliyet gösteren kooperatif türleri çeşitli olup bu kooperatifler aşağıda sıralanmıştır.

Çizelge 4.5 Türkiye’de Tarımsal Amaçlı Kooperatiflerin ve Ortaklarının Sayıları.

<i>Kooperatif Türü</i>	<i>Kooperatif Sayısı</i>	<i>Ortak Çiftçi Sayısı</i>
Pancar Ekicileri	31	1.564.320
Tarım Kredi	1.634	1.055.912
Tarımsal Kalkınma (Köy-Koop., Tarım, Hayvancılık, Ormancılık, Çay)	7792	810.464
Tarım Satış	399	583.793
Sulama	2436	288.391
Su Ürünleri	563	30.980

(Tarım Reformu Genel Müdürlüğü, 2014).

Türkiye’de en fazla ortağı olan kooperatif pancar ekicileri kooperatifi olup ortak sayısı 1.564.320’dir. Bunu 1.055.912 ortak ile tarım kredi kooperatifleri takip etmektedir. En fazla ortağı olan diğer kooperatifler sırasıyla tarımsal kalkınma, tarım satış, sulama ve su ürünleri kooperatifleridir (Çizelge 4.5).

Üretici Birlikleri 2004 yılında kabul edilen ve 06/07/2004 tarih ve 25514 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 5200 Sayılı Kanuna göre kurulurlar. Türkiye’de faaliyet gösteren üretici birliklerine ait veriler aşağıda sunulmuştur.

Çizelge 4.6 Türkiye’de Üretici Birliklerinin ve Üyelerinin Sayıları.

<i>Birlik Türü</i>	<i>Birlik Sayısı</i>	<i>Üye Sayısı</i>
Hayvansal Üretim (bal, kırmızı et, süt ve yumurta)	526	196.619
Meyve	153	11.670
Tarla Bitkileri	68	5.909
Sebze ve Süs Bitkileri	58	5.409
Organik Ürünler	25	2.338
Su Ürünleri	32	1.173

(Tarım Reformu Genel Müdürlüğü, 2014).

Türkiye’de üretici birlikleri arasında en fazla üyesi olan birlik hayvansal üretim alanına olup üye sayısı 196.619’dur. Hayvansal üretim alanındaki bu birlikler toplam 526 adet olup bal, kırmızı et, süt ve yumurta üretimi üzerine ayrı ayrı faaliyetlerde bulunmaktadır. En fazla üyeye sahip diğer üretici birlikleri sırasıyla meyve, tarla bitkileri, sebze ve süs bitkileri, organik ürünler ve su ürünleri üretici birlikleridir (Çizelge 4.6).

Yetiştirici birlikleri kuruluşlarını 28.02.2001 tarih ve 4631 sayılı yasaya göre yaparken, 11/06/2010 tarihinde 5996 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanununun yürürlüğe girmesiyle mülga olmuştur. Yetiştirici birliklerinin kuruluşları 5996 sayılı yasaya göre yapılmaktadır. Türkiye’de faaliyet gösteren yetiştirici birliklerine ait veriler aşağıda sunulmuştur.

Çizelge 4.7 Türkiye’de Yetiştirici Birliklerinin ve Üyelerinin Sayıları.

<i>Birlik Türü</i>	<i>Birlik Sayısı</i>	<i>Üye Sayısı</i>
Damızlık Koyun-Keçi	80	191.675
Damızlık Sığır	81	123.286
Arı	79	52.275
Damızlık Manda	20	2.115
Damızlık Tavuk	6	877

(Tarım Reformu Genel Müdürlüğü, 2014).

Yetiştirici birlikleri arasında en fazla üyesi olan birlik damızlık koyun-keçi yetiştirici birliği olup birliğin toplam üye sayısı 191.675’dir. En fazla üyesi olan diğer yetiştirici birlikleri sırasıyla damızlık sığır, arı, damızlık manda ve damızlık tavuk yetiştirici birlikleridir (Çizelge 4.7).

Kooperatifler, üretici birlikleri ve yetiştirici birliklerinin dışında tarım sektöründe üretici örgütlenmesinin diğer modelleri ziraat odaları, sulama birlikleri, çiftçi dernekleri ve tarımsal vakıflardır. Bu örgütlere ait veriler aşağıda sunulmuştur.

Çizelge 4.8 Türkiye’de Diğer Çiftçi Örgüt Türleri.

<i>Örgüt Türü</i>	<i>Örgüt Sayısı</i>	<i>Üye Sayısı</i>
Ziraat Odaları	748	5.474 .158
Sulama Birlikleri	368	611.000
Çiftçi Dernekleri	525	227.500
Tarımsal Vakıflar	14	2.500

(Tarım Reformu Genel Müdürlüğü, 2014).

Türkiye’de 2014 yılı itibariyle Ziraat Odalarına kayıtlı çiftçi sayısı 5.474.258, Sulama Birliklerine kayıtlı çiftçi sayısı 611.000, Çiftçi Derneklerine kayıtlı çiftçi sayısı 227.500 ve Tarımsal Vakıflara kayıtlı çiftçi sayısı 2.500’dür (Çizelge 4.8).

4.3 Türkiye’de Tarım Kredi Kooperatiflerinin Yeri ve Önemi

Kooperatifleşme bireyin tek başına çözümleyemediği ekonomik ve sosyal sorunları ortaklaşa çözümlemeyi amaçlamaktadır. Kooperatiflerin başlıca amaçları arasında, ortaklarına ucuz girdi temini ve ürün pazarlaması yer almaktadır. Ayrıca, yöresel ve bölgesel kalkınmada kooperatiflerin önemli işlevleri bulunmaktadır (Çıkın ve Yercan, 1995).

Kooperatif kavramı kısaca, birlikte iş görmek anlamına gelmektedir. Kooperatiflerin ülke kaynaklarının akılcı bir şekilde kullanılması ve genel ekonomi bakımından yararlı kuruluşlar olduğu bilinen bir gerçektir (Koç, 2001).

Bugün gelişmiş ve gelişmemiş, siyasal rejimleri farklı tüm ülkelerde kooperatif kurumlar bulunmaktadır. Kooperatif girişimlere yeryüzünde, demiryolu işletmeciliği dışında tüm ekonomik sektörlerde rastlanmaktadır (Çıkın ve Karacan, 1994).

Tarım kooperatifleri, ortak olan çiftçilerin ekonomik haklarını savunmak amacıyla bizzat çiftçiler tarafından kurulmuş birleşmelerdir. Çiftçiler, ya tüketici, ya üretici, ya da kredi alıcısı olarak, ekonomik haklarını savunmak için birleşmişler ve çeşitli isimlerde tarım kooperatiflerinin kurulmalarını sağlamışlardır (Mülayim, 2010).

4.3.1 Tarım Kredi Kooperatiflerinin Gelişimi

Tarımsal kooperatiflerden tarım kredi kooperatifleri ortaklarına mümkün olduğu kadar ucuza kredi sağlamak amacıyla kurulmuş kooperatiflerdir.

Ülkemizde tarımsal kredinin tarihi Mithat Paşa ile özdeşleşerek 1863 yılına kadar gitmekle beraber, gerçek anlamda kredi kooperatifçiliği hareketi 1929 yılında kabul edilen 1470 sayılı Zirai Kredi Kooperatifleri Kanunu ile başlamıştır. Bu yasanın uygulanmasında bazı aksaklıkların görülmesi üzerine, Atatürk’ün direktifleri ile 1935 yılında 2836 sayılı tarım kredi kooperatifleri Kanunu

çıkarılmış ve 1470 sayılı kanuna göre kurulan tarım kredi kooperatifleri bu yeni yasaya tabi olmuştur (Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği, 2015).

Türk milletinin tarih boyunca başarı ile yaşatmış olduğu “İmece” ve “Ahilik” gibi yardımlaşma ve dayanışma esaslı organizasyonlar, kooperatifçilik özellikle de tarım kredi kooperatifleri ile daha ileri noktalara taşınmıştır (Kutlu, 2011).

Tarım kredi kooperatiflerinin kurulmaya başladığı 1930 yılından günümüze geçen sürede kurulan kooperatif ve kooperatife ortak çiftçi sayısındaki değişimler aşağıda sunulmuştur.

Çizelge 4.9 Tarım Kredi Kooperatiflerindeki Sayısal Gelişmeler.

<i>Yıl</i>	<i>Koop. Sayısı</i>	<i>Ortak Sayısı</i>	<i>Kapsadığı Köy Sayısı</i>
1930	191	20.170	558
1940	543	138.126	4.437
1950	900	438.410	9.277
1960	1.572	937.696	16.560
1970	2.021	1.305.461	21.370
1980	2.236	1.435.790	23.354
1990	2.459	1.579.208	26.242
2000	2.489	1.569.844	29.462
2005	1.929	1.320.529	30.348
2009	1.800	1.063.206	32.132
2014	1.631	1.054.168	32.132

(TKK Merkez Birliği, 2015).

Tarım kredi kooperatifleri 2014 yılı itibariyle 1.631 birim kooperatife sahip olup bu kooperatifler 32.132 köyde 1.054.168 çiftçiye hizmet vermektedir (Çizelge 4.9).

4.3.2 Tarım Kredi Kooperatiflerinin Mali Yapısı ve Faaliyetleri

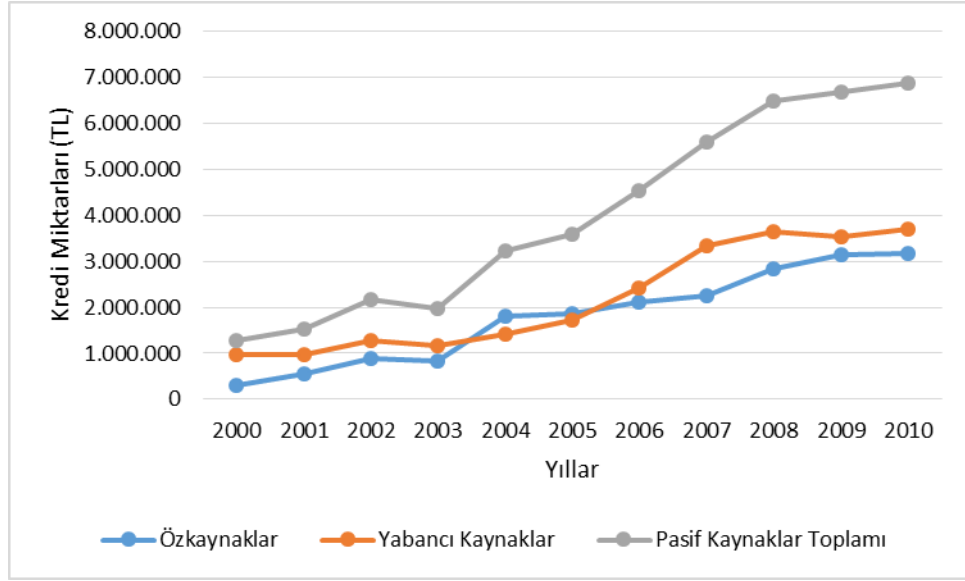
Tarım kredi kooperatiflerinin finansmanı öz kaynaklar ve yabancı kaynaklardan oluşmaktadır. Ortakların payları, yedek akçeler, fonlar ve dağıtılmamış kârlar öz kaynakları, bankalardan alınan krediler ise yabancı kaynakları oluşturmaktadır. Çizelge 4.10'da tarım kredi kooperatiflerinin yabancı kaynakları ve öz kaynaklarındaki değişim yıllar itibariyle verilmiştir.

Çizelge 4.10 Tarım Kredi Kooperatiflerinin Kaynakları.

<i>Yıllar</i>	<i>Öz Kaynaklar (Bin TL)</i>	<i>Endeks</i>	<i>Yabancı Kaynaklar (Bin TL)</i>	<i>Endeks</i>	<i>Pasif Kaynaklar Top. (Bin TL)</i>	<i>Endeks</i>
2000	315.341	100	971.206	100	1.286.547	100
2001	565.250	179	966.111	99	1.531.361	119
2002	887.355	281	1.276.780	131	2.164.135	168
2003	828.231	263	1.160.497	119	1.988.728	155
2004	1.807.645	573	1.418.384	146	3.226.029	251
2005	1.857.548	589	1.731.460	178	3.589.008	279
2006	2.102.955	667	2.430.979	250	4.533.934	352
2007	2.244.324	712	3.343.718	344	5.588.042	434
2008	2.847.593	903	3.640.988	375	6.488.581	504
2009	3.158.888	1002	3.528.668	363	6.687.556	520
2010	3.173.096	1006	3.708.927	382	6.882.023	535

(TKK Merkez Birliği, 2015).

Tarım kredi kooperatiflerinin öz kaynaklarında ve yabancı kaynaklarında yıllar içinde artış olduğu görülmüştür. 2000 yılı baz yıl olarak kabul edilip yapılan endeks hesaplamasına göre yıllar içinde öz kaynaklarda görülen artış yabancı kaynaklarda görülen artıştan fazla gerçekleşmiştir. Tarım kredi kooperatiflerinin öz kaynakları 2010 yılında 2000 yılı değerine göre bin katı artış göstermiştir. Yabancı kaynaklar 2010 yılında başlangıç yılı olan 2000 yılına göre % 382 oranında artmıştır. Pasif kaynakların toplamı ise 2010 yılında başlangıç yılı olan 2000 yılına göre % 535 oranında artış göstermiştir. Tarım kredi kooperatiflerinin kaynak miktarındaki değişimi Şekil 4.3'den takip edilebilir.

Şekil 4.3 Tarım Kredi Kooperatiflerinin Kaynakları.

Görüldüğü gibi tarım kredi kooperatiflerinde yabancı kaynakların miktarı 2004-2005 yılları hariç diğer yıllarda öz kaynaklardan fazla durumdadır. Buna karşın son yıllarda Öz kaynaklar ve yabancı kaynaklar miktarlarının birbirine yaklaştığı görülmektedir.

Tarım kredi kooperatiflerinin kaynağı kısıtlı olan çiftçilere tarımsal girdi temin etmenin yanında yürüttüğü faaliyetler Çizelge 4.11’de özetlenmiştir.

İlave olarak tarım kredi kooperatifleri kırsal kalkınmaya dönük yatırımların desteklenmesi konusunda yürütülecek projelere önemli ölçüde katkı sağlayarak kırsal kesim insanların ekonomik yönden güçlenmelerine destek vermektedir. 2011 yılı itibariyle çeşitli kurumlar tarafından tarım kredi kooperatifleri adına verilen toplam 21 adet proje hibe almaya hak kazanmıştır. (Koçtürk vd., 2012).

Çizelge 4.11 Tarım Kredi Kooperatifleri Faaliyetlerinin Dağılımı.

<i>Faaliyet Tipi</i>	<i>İçsel Bağlantılar</i>
Kredi	Birçok girdi ve hizmet aynı kredi olarak sağlanmaktadır. Nakit kredi sınırlıdır.
Girdiler	Girdiler genelde tohum, gübre, yem, canlı hayvan, tarımsal ilaç, tarım araç gereç ve mazot kalemlerinden oluşmaktadır.
Tüketim	Temel tüketim malları (yemeklik yağ, konserve zeytin, paketlenmiş kuru gıda, sabun ve kömür) temin edilmektedir.
Sigorta	TKK birim kooperatifleri acente olarak sigorta hizmeti sunmaktadır.
Pazarlama	Hububat (buğday, arpa ve mısırı kapsayan) satın alma programı bulunmaktadır. Bazı TKK birim kooperatifleri canlı hayvan ve hayvansal ürünlerin ve meyve sebze pazarlamasını da yapmaktadırlar.
Üretim	Bu yeni bir alandır. Bireysel kooperatifler üretici birlikleri olarak da çalışabilirler. Bazı bölge birlikleri sertifikalı tohum üretimine başlamış durumdadırlar.
Diğer Hizmetler	Suni tohumlama buna bir örnek olarak verilebilir. Bu kategoride çok geniş bir pazar alanı bulunmaktadır.

(TKK Merkez Birliği, 2015).

Görüldüğü gibi tarım kredi kooperatifleri kredi ve girdi temini, tüketim, sigorta, pazarlama ve üretim alanlarında ortaklarına çeşitli hizmetleri sunmaktadır (Çizelge 4.11).

Tarım kredi kooperatifleri tarafından 2002-2010 yılları arasında verilen işletme ve yatırım kredi miktarları ile toplam kredi miktarlarının öz kaynaklardan karşılanma oranları aşağıda sunulmuştur (Çizelge 4.12, Çizelge 4.13).

Çizelge 4.12 Tarım Kredi Kooperatiflerinin Yıllar İçinde Vermiş Olduğu İşletme ve Yatırım Kredileri.

<i>Yıllar</i>	<i>2002</i>	<i>2003</i>	<i>2004</i>	<i>2005</i>	<i>2006</i>	<i>2007</i>	<i>2008</i>	<i>2009</i>	<i>2010</i>
İşletme Kredileri (BinTL)	1.004.634	640.990	76.897	983.086	1.270.176	1.476.098	1.963.538	1.731.374	2.305.053
Yatırım Kredileri (BinTL)	27.258	12.498	64.169	113.008	176.305	246.857	160.557	149.569	353.602
Toplam Krediler (BinTL)	1.031.892	653.489	823.147	1.096.094	1.451.812	1.722.956	2.124.095	1.880.944	2.658.655
Kooperatif Sayısı	2.281	2.213	1.992	1.948	1.926	1.903	1.872	1.812	1.791
Ortalama Kredi Bakiyesi	451.385	295.295	413.224	562.576	753.796	903.390	1.134.666	1.038.048	1.484.453
Kayıtlı Ortak Sayısı	1.502.035	1.498.714	1.464.415	1.320.529	1.284.469	1.284.859	1.321.877	1.082.978	1.083.042
Ortalama Kredi Hacmi	686	436	562	830	1.130	1.340	1.606	1.736	2.450
Kredi Kulla. Ortak Sayısı	473.000	598.000	665.000	757.000	814.000	573.000	519.000	431.000	343.300
Kredi Kullanan Ortakların Ortalama Kredileri	2.180	1.090	1.237	1.447	1.783	3006	4.092	4.365	7.794

(TKK Merkez Birliği, 2015).

Çizelge 4.13 Tarım Kredi Kooperatifleri Tarafından Verilen Toplam Kredilerin Öz Kaynaklardan Karşılanma Oranları.

<i>Yıllar</i>	<i>2002</i>	<i>2003</i>	<i>2004</i>	<i>2005</i>	<i>2006</i>	<i>2007</i>	<i>2008</i>	<i>2009</i>	<i>2010</i>
Toplam Krediler (BinTL)	1.031.892	653.489	823.147	1.096.094	1.451.812	1.722.956	2.124.095	1.880.944	2.658.655
Öz Kaynaklar (Bin TL)	887.355	828.231	1.807.645	1.857.548	2.102.955	2.244.324	2.847.593	3.158.888	3.173.096
Öz Kaynak / Top. Kredi Oranı	0,87	1,27	2,20	1,69	1,45	1,30	1,34	1,68	1,19

Tarım kredi kooperatifleri tarafından 2010 yılında 2.305.053 TL işletme ve 353.602 TL yatırım olmak üzere toplam 2.658.602 TL'lik kredi 1.791 kooperatif tarafından kullanılmıştır. 2010 yılında kooperatif başına düşen ortalama kredi miktarı ise 1.484.543 TL'dir (Çizelge 4.12). 2002 yılında Tarım Kredi Kooperatiflerinin öz kaynak / toplam kredi oranı 0,87 olup bu oran sırasıyla 1,27, 2,20, 1,69, 1,45, 1,30, 1,34, 1,68 ve 1,19 olarak gerçekleşmiştir (Çizelge 4.13).

Türkiye tarım kredi kooperatifleri kırsal kesimin kredi ihtiyacını karşılayan önemli kurumsal finans kuruluşları arasındadır. TTK çok amaçlı entegre bir hizmet organizasyonu olarak tanımlanabilir (Bayaner, 2012).

Türkiye'de tarımsal kredi veren bankaların ve tarım kredi kooperatiflerinin 2010 yılı için vermiş oldukları tarımsal kredi miktarları ve bu kuruluşların tarımsal kredi alanındaki pazar payları Çizelge 4.14'de sunulmuştur.

Çizelge 4.14 Tarımsal Kredi Veren Kuruluşlar ve Pazar Payları.

<i>Tarımsal Kredi Kullandıran Kuruluşlar</i>	<i>2010 Yılı (Milyon TL)</i>	<i>Pazar Payı (%)</i>
Türkiye İş Bankası	630	3,01
Denizbank	1.450	6,94
Halkbank	655	3,14
Yapı Kredi Bankası	699	3,35
Garanti Bankası	458	2,19
Şekerbank	343	1,64
Vakıfbank	394	1,88
Türkiye Ekonomi Bankası	385	1,84
Finansbank	358	1,72
Diğer Bankalar	1.403	6,71
TOPLAM	6.775	32,42
Ziraat Bankası	11.951	57,2
Tarım Kredi Kooperatifleri	2.170	10,38
Ziraat Bankası ve TTK TOPLAMI	14.121	67,58
GENEL TOPLAM	20.896	100

(TTK Merkez Birliği, 2015).

Türkiye’de 2010 yılında verilen tarımsal kredinin % 57,2’sinin Ziraat Bankası tarafından, % 10,38’inin tarım kredi kooperatifleri tarafından verildiği görülmüştür. Böylece toplamda verilen tarımsal kredinin % 67’sinin Ziraat Bankası ve tarım kredi kooperatifi tarafından verildiği anlaşılmaktadır.

Tarım kredi kooperatifleri tarafından çiftçilere satışı yapılan gübre, ilaç, yem, tohumluk, zirai alet, canlı hayvan, tüketim maddelerinin miktar ve tutarları Çizelge 4.15’de sunulmuştur.

Çizelge. 4.15 Tarım Kredi Kooperatiflerinin Satışını Yaptığı Tarım Girdileri ve Tüketim Maddeleri Miktar ve Tutarları.

<i>Miktar/Tutar(TL)</i>	<i>2002</i>	<i>2003</i>	<i>2004</i>	<i>2005</i>	<i>2006</i>	<i>2007</i>	<i>2008</i>	<i>2009</i>	<i>2010</i>
Gübre (kg)	715.304.467	800.443.817	869.374.764	953.563.978	1.001.615.119	999.132.711	897.577.457	785.742.779	1.118.252.936
Gübre Tutar	162.525.434	217.996.533	313.133.405	381.211.296	430.320.940	497.239.222	811.086.495	477.316.852	596.745.399
Z. Mücadele İlacı (kg)	6.012.232	5.201.210	5.127.897	5.231.326	5.914.756	4.796.603	4.638.230	3.571.012	3.911.496
Z. Mücadele İlacı Tutar	21.476.608	22.299.149	21.836.359	26.416.410	32.820.379	30.302.093	35.556.001	26.490.059	42.644.479
Yem (kg)	120.349.249	166.621.790	193.326.282	207.220.566	288.791.044	311.843.684	253.026.639	233.931.598	505.664.492
Yem Tutar	33.324.849	43.017.917	67.552.722	62.376.355	100.337.092	135.274.759	130.192.971	105.577.088	239.921.734
Tohumluk (kg)	28.577.796	32.797.427	51.719.131	41.450.232	73.400.940	78.049.478	98.967.336	113.725.035	148.627.668
Tohumluk Tutar	20.716.548	37.459.279	55.747.746	72.967.708	91.821.573	88.695.684	103.203.912	115.160.869	168.263.099
T. Alet ve Mak. (Adet)	764.031	984.471	36.472.533	13.744.643	22.716.882	49.738.449	41.666.597	23.937.785	28.780.985
Z. Alet Tutar	9.287.008	11.207.925	42.256.719	57.296.457	72.463.245	70.578.411	75.668.712	43.516.223	110.113.120
Petrol (Litre)	136.897.593	114.865.784	151.380.273	172.337.718	194.721.921	153.646.987	144.274.299	146.558.787	199.720.846
Petrol Tutar	110.085.245	128.004.200	185.675.013	267.887.756	343.058.116	280.243.861	336.142.016	284.449.732	424.369.133
Canlı Hayvan (Adet)	8.577	5.333	32.572	44.272	33.711	15.147	14.837	23.597	130.670
Canlı Hayvan (Tutar)	150.732	1.899.037	16.384.722	17.172.060	15.962.637	13.971.298	17.127.207	22.037.307	177.575.526
Tüketim Malları (kg,adet)	21.550.885	45.020.519	82.384.604	95.803.087	128.784.395	131.628.271	148.433.487	133.995.121	269.839.994
Tüketim Malları (Tutar)	5.373.625	11.515.003	20.661.953	29.820.539	40.897.873	43.990.323	67.839.296	63.716.299	156.521.078
Ortak Ürünler (kg)	51.221.695	18.875.911	60.577.074	116.160.085	123.971.388	65.720.544	207.285.124	173.509.385	209.023.054
Ortak Ürünleri (Tutar)	7.136.082	5.147.317	16.663.422	35.484.989	54.898.771	29.937.229	122.235.375	81.960.221	190.985.855
Toplam Tutar	370.076.122	478.182.360	739.912.061	951.947.690	1.182.490.626	1.190.232.880	1.699.051.985	1.220.224.649	2.107.139.422

(TKK Merkez Birliği, 2015).

Çizelge 4.15’de görüldüğü gibi zirai ilaç hariç tarım kredi kooperatifleri tarafından pazarlanan tarımsal girdi miktarlarında artış olmuştur. Özellikle kimyevi gübre satışında önemli bir rol üstlenen tarım kredi kooperatiflerinin kimyevi gübre pazarlanmasındaki rolü Çizelge 4.16’da sunulmuştur.

Çizelge 4.16 Kimyevi Gübre Satış Miktarları.

<i>Yıllar</i>	<i>Türkiye Satışı</i>	<i>TKK Satışı</i>	<i>TKK Pazar Payı (%)</i>
2000	5.448.698	1.531.567	28,9
2001	4.262.343	655.367	15,4
2002	4.528.859	715.304	15,7
2003	5.093.693	800.443	15,7
2004	5.175.184	869.474	16,8
2005	5.198.779	953.563	18,3
2006	5.367.045	1.001.615	18,6
2007	5.150.000	999.132	19,4
2008	4.944.000	897.577	18,1
2009	5.275.619	785.743	14,9

(TKK Merkez Birliği, 2015).

Türkiye’de 2000 yılında pazarlanan kimyevi gübrenin % 29’u tarım kredi Kooperatifleri tarafından pazarlanmıştır. Tarım kredi kooperatiflerinin gübre pazarlanmasında aldığı pay 2001-2003 yılları arasında % 15, 2004 yılında % 17, 2005-2006 yıllarında % 18, 2007 yılında % 19, 2008 yılında % 18 ve 2009 yılında % 15 olarak gerçekleşmiştir (Çizelge 4.16).

4.4 Kooperatifçilik İlkeleri ve Önemi

Kooperatifçilik bugün bütün dünyada ve özellikle de ekonomik olarak gelişmiş demokratik ve çağdaş batı ülkelerinde büyük gelişme göstermiştir. Bunlar sosyal ve ekonomik hayatta çok etkili, güçlü üst örgütlere sahip ve tümüyle demokratik kuruluşlardır. Yüz elli yıla yakın bir tarihçe ve deneyime rağmen Türk kooperatifçiliğinin bugünkü gelişmesi ise daha çok sayısaldır; nitelik ve etki yönünden çok yetersizdir. Bir kooperatifi gerçek bir kooperatif yapan,

onun kooperatif adını taşıması değil, gerçek bir kooperatifte uygulanması gereken ilkeleri uygulayıp uygulamadığıdır (Mülayim, 2010).

Kooperatif ortaklarının yönetime katılımı sağlanamazsa ve kooperatif ilkeleri tam olarak uygulanmazsa kooperatifler tam anlamıyla başarılı sayılamazlar.

ICA'nın 1995 yılına denk gelen 100. kuruluş yılında yapılan genel kurul toplantısında kooperatifçilik ilkeleri üzerinde çalışılarak ilkelerin son hali kabul edilmiştir. Kabul edilen kooperatifçilik ilkeleri aşağıdaki gibi açıklanabilir (ICA, 2015).

4.4.1 Gönüllü ve herkese açık üyelik ilkesi

Kooperatifçiliğin bu ilkesine göre kooperatifler cinsel, sosyal, ırksal, siyasal ve dinsel ayrımcılık olmaksızın, hizmetlerinden yararlanabilecek ve üyeliğin sorumluluklarını kabule razı olan herkese açık gönüllü kuruluşlardır.

4.4.2 Üyeler tarafından gerçekleştirilen demokratik denetim ilkesi

Bu ilkeye göre kooperatifler karar alma süreçlerine katılan üyelerince denetlenen demokratik kuruluşlardır. Seçilmiş temsilci olarak hizmet eden erkekler ve kadınlar üyelere karşı sorumludurlar. Birim kooperatif kuruluşlarında üyeler eşit oy hakkına sahiptirler (her üyeye bir oy hakkı). Diğer düzeydeki kooperatif kuruluşlarında ise oy hakkı demokratik bir yaklaşımla düzenlenir.

4.4.3 Üyelerin ekonomik katılımı ilkesi

Üyeler, kooperatiflerinin sermayesine adil bir şekilde katkıda bulunur ve bunu demokratik olarak yönetirler. Bu sermayenin en azından bir kısmı genellikle kooperatifin ortak mülkiyetidir. Çoğunlukla üyeler, üyeliğin bir koşulu olarak taahhüt edildiği üzere (var ise) sermaye üzerinden kısıtlı miktarda gelir elde ederler. Üyeler gelir fazlasını, kooperatiflerini geliştirme, kooperatifle yapmış

oldukları işlemlerle orantılı olarak üyelerine kâr sağlama ve üyelerce onaylanan diğer faaliyetlere destek olma gibi amaçların biri ya da tamamı için ayırırlar.

4.4.4 Özerklik ve bağımsızlık ilkesi

Kooperatifler özerk, kendi kendine yeten ve üyelerince yönetilen kuruluşlardır. Kooperatifler, hükümetler dahil olmak üzere diğer kuruluşlarla bir anlaşmaya girmeleri ya da dış kaynaklar yoluyla sermayelerini artırmaları durumunda, bunu kooperatiflerin özerkliğini sürdürecektir ve üyelerinin demokratik yönetimini koruyacak şekilde gerçekleştirirler.

4.4.5 Eğitim, öğretim ve bilgilendirme ilkesi

Kooperatifler, üyelerine, seçilmiş temsilcilerine, yöneticilerine ve çalışanlarına kooperatiflerinin gelişimine etkin bir şekilde katkıda bulunabilmeleri için eğitim ve öğretim imkânı sağlar. Kooperatifler genel kamuoyunu özellikle de gençleri kooperatiflerin yararları konusunda bilgilendirirler.

4.4.6 Kooperatifler arasında işbirliği ilkesi

Kooperatifler, yerel, ulusal, bölgesel ve uluslararası oluşumlarla birlikte çalışarak üyelerine daha etkin bir şekilde hizmet eder ve kooperatifçilik hareketini güçlendirirler.

4.4.7 Topluma karşı sorumlu olma ilkesi

Kooperatifler, üyelerince onaylanan politikalar aracılığıyla toplumlarının sürdürülebilir kalkınması için çalışırlar.

4.5 Kooperatiflerde Yönetim

1163 Sayılı Kooperatifler Kanununun beşinci bölümünde kooperatif organları ve bu organların yükümlülükleri karara bağlanmıştır. Kooperatiflerin üç

adet organı olup bunlardan ilki genel kurul, ikincisi yönetim kurulu ve üçüncüsü denetçilerdir.

Genel kurul bütün ortaklardan oluşan ve kooperatifin en yetkili olan organıdır. Genel kurulun, kooperatif ana sözleşmesini değiştirmek, yönetim ve denetçiler kurulunu seçmek, kooperatif hesapları ile ilgili karar almak gibi devir ve terk edemeyeceği yetkileri vardır.

Kooperatif yönetim kurulu kooperatifin faaliyetlerini yöneten ve kooperatifi temsil eden organdır. Yönetim kurulu genel kurul arasından yani tüm ortakların arasından seçimle belirlenir. Yönetim kurulu için en az üç ortak seçilir.

Kooperatiflerin üçüncü organı olan denetçiler genel kurulu temsilen kooperatifin bütün işlemlerini ve hesaplarını tetkik ederler. Bununla ilgili rapor hazırlar ve kooperatif genel kuruluna sunarlar.

Başarılı bir kooperatifçilik için ortakların kooperatif yönetimine aktif olarak katılması gerekmektedir.

Ortakların katılımı deyince akla gelen konular, ortakların kooperatiflerine önerileri ve uyarıları, eleştirileri, destekleri, liderlerini seçmeden önce yeterince bilgilenmeleri ve gerçek profesyonel uzmanları istihdam etmeleri gibi konular anlaşılır. Marcus (1994)'a göre gerçek katılımın bu olduğu belirtilmektedir.

Ortakların kooperatif yönetimine katılımının önemi dikkate alınarak bu araştırmada çiftçilerin kooperatif yönetimine katılma durumları ve bunu etkileyen faktörler analiz edilmiştir.

5. ARAŞTIRMA BÖLGESİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

Bu bölümde araştırma bölgesi olan Balıkesir, Bursa ve Çanakkale illerine ait genel bilgiler ayrı ayrı sunulmuştur. Bu bağlamda ilk olarak illerin genel coğrafi karakteristikleri verilmiştir. Daha sonra illerin bitkisel üretim ve hayvansal üretim desenleri ile ilgili veriler ve son olarak illerdeki tarımsal örgütlere ilişkin veriler sunulmuştur.

5.1 Balıkesir İline Ait Bilgiler

5.1.1 İlin genel özellikleri

Yüzölçümü 14.299 km² olan Balıkesir ilinin toprakları 39,20°-40,30° kuzey paralelleri ve 26,30°-28,30° doğu meridyenleri arasında yer alır. Kuzeybatı Anadolu'da bulunan il, doğuda Bursa ve Kütahya illeri, güneyde Manisa ve İzmir illeri ve batıda Çanakkale ili ile komşudur. İl arazisinin dağılımı Çizelge 5.1'de verilmiş olup arazinin % 30'u tarım arazisi, % 5'i çayır-mera arazisi, % 47'si orman arazisi, % 15'i ise kullanılmayan arazidir (Balıkesir Valiliği, 2014).

Çizelge 5.1 Balıkesir İli Arazi Dağılımı.

<i>Arazi dağılımı</i>	<i>Alan (hektar)</i>	<i>Toplam yüzölçümüne oranı (%)</i>
Tarım alanı	439.129	30,34
Çayır-mera alanı	81.006	5,60
Orman alanı	680.220	47,00
Tarım dışı arazi	246.945	17,06
Toplam	1.447.300	100,00

5.1.2 İlin tarımsal özellikleri

Balıkesir ilinde tarım alanları içerisinde arazi dağılımı Çizelge 5.2'de verilmiştir. İlde tarım arazilerinin % 72,65'i tarla arazisi, % 18,45'i zeytinlik, % 6,4'ü sebze arazisi, % 1,96'sı meyvelik arazi ve % 0,54'ü bağ arazisidir (Balıkesir İl GTHB, 2014a).

Çizelge 5.2 Balıkesir İli Tarım Arazileri Dağılımı.

<i>Arazi Dağılımı</i>	<i>Alanı (hektar)</i>	<i>Toplam Tarım Arazisine Oranı (%)</i>
Tarla arazisi	319.021	72,65
Zeytinlik	81.029	18,45
Sebze arazisi	28.079	6,4
Meyvelik arazi	8.633	1,96
Bağ arazisi	2.367	0,54
Toplam	439.129	100,00

Balıkesir ilindeki bitkisel üretim 2013 yılı itibari ile tarla bitkileri ekim alanı açısından ele alındığında 1.248.150 dekar ile buğday üretiminin birinci sırada olduğu görülmüştür. Bunu sırasıyla silajlık mısır (217.945 dekar), ayçiçeği (197.328 dekar), çeltik (154.444 dekar), arpa (148.020 dekar) ve nohut (119.650 dekar) izlemektedir. İldeki sebze üretimi ekim alanı 2013 yılı için ele alındığında en fazla üretilen ürünün domates olduğu görülmüştür (67.767 dekar). Bunu sırasıyla kavun (51.310 dekar), karpuz (26.735 dekar), biber (19.382 dekar) ve bamyı (12.608 dekar) takip etmektedir. İlde en fazla üretilen yem bitkisi ise 21.7925 dekar ile silajlık mısırdır. Bunu fiğ, yonca ve tiritikale takip etmektedir. Balıkesir ili bitkisel üretim durumu meyvecilik açısından ele alındığında zeytin üretimi dikkat çekmektedir. 2011 yılı TÜİK verilerine göre Balıkesir 120.369 ton zeytin (yağlık) üretimi ile Türkiye’de İzmir, Aydın, Hatay ve Muğla illerinden sonra beşinci sırada yer almaktadır. İlde körfez bölgesinde 810.290 dekar alanda toplam 11.433.744 adet zeytin ağacı mevcuttur. Zeytinden sonra en fazla üretilen meyveler sırasıyla mandarin (15.950 dekar), elma (8.933 dekar) ve bademdir (9.827 dekar) Ayrıca ilde buğday, çeltik, ayçiçeği, mısır, domates, biber ve patlıcan olmak üzere 18.933 dekar alanda sertifikalı tohum üretimi yapılmaktadır. İlde 2012 yılı kayıtlarına göre 522.054 adet büyükbaş hayvan mevcuttur. Bunun 520.000 adetini sığır ve 2.054 adetini manda oluşturmaktadır. Küçükbaş hayvan sayısı 1.060.190 adet olup bunun 659.691 adetini koyun ve 187.668 adetini keçi oluşturmaktadır. İlde 22.732.213 adet kanatlı hayvan mevcuttur. Bunun 18.641.360 adeti broiler, 4.090.853 adeti yumurta tavuğu ve 14.887 adeti hindi ve ördekten oluşturmaktadır. Ayrıca ilde arıcılık faaliyeti 110.000 adet kovan ile yapılmaktadır (Balıkesir İl GTHB, 2014a).

5.1.3 İlin tarımsal örgütlenme özellikleri

Balıkesir ilinde 1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu ve 1581 Sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu'na göre kurulan kooperatiflere ait veriler Çizelge 5.3'de sunulmuştur. İlde 380 adet tarımsal kalkınma kooperatifi, 20 adet sulama kooperatifi, 25 adet su ürünleri kooperatifi ve 1 adet pancar ekicileri kooperatifi bulunmaktadır (Balıkesir İl GTHB, 2014b). İldeki tarım kredi kooperatifi sayısı ise 58'dir (TKK Balıkesir Bölge Birliği Müdürlüğü, 2014a).

Çizelge 5.3 Balıkesir İlindeki Tarımsal Örgütlerin Sayıları.

<i>Kooperatif Adı</i>	<i>Tarımsal Kalkınma Koop.</i>	<i>Sulama Koop.</i>	<i>Su Ürünleri Koop.</i>	<i>Pancar Ekicileri Koop.</i>	<i>TKK</i>	<i>Toplam</i>
Kooperatif sayısı	380	20	25	1	58	484

İlde 5996 Sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanununa göre faaliyet gösteren yetiştirici birlikleri sığır, koyun-keçi, arı, tavuk ve manda yetiştirici birlikleri olup bu birliklere ait veriler Çizelge 5.4'de verilmiştir. Bu birliklerden arı yetiştiricileri birliğine üye çiftçi sayısı 942, koyun-keçi yetiştiricileri Birliğine üye çiftçi sayısı 10092, manda yetiştiricileri birliğine üye çiftçi sayısı 130, sığır yetiştiricileri birliğine üye çiftçi sayısı 6547 ve tavuk yetiştiricileri birliğine üye çiftçi sayısı 149'dur (Balıkesir İl GTHB, 2014b).

Çizelge 5.4 Balıkesir İlindeki Yetiştirici Birlikleri ve Üye Sayıları.

<i>Birliğin Adı</i>	<i>Üye Sayısı</i>
Arı YB	942
Koyun-Keçi YB	10.092
Manda YB	130
Sığır YB	6.547
Tavuk YB	149

Balıkesir ilinde 5200 Sayılı Üretici Birlikleri Kanununa göre kurulmuş olan üretici birliklerine ait veriler Çizelge 5.5'de verilmiştir. Buna göre ilde iki adet çeltik ÜB, bir adet deniz ürünleri avcıları ÜB, bir adet elma ÜB, iki adet fidan

ÜB, bir adet kaba yem ÜB, sekiz adet kırmızı et ÜB, bir adet örtü altı sebze ÜB, bir adet süs bitkileri ÜB, on üç adet süt ÜB ve iki adet yumurta ÜB bulunmaktadır (Balıkesir İl GTHB, 2014b).

Çizelge 5.5 Balıkesir İlindeki Üretici Birlikleri Sayıları.

<i>Birliğin Adı</i>	<i>Sayısı</i>
Çeltik ÜB	2
Deniz Ürünleri Avcıları ÜB	1
Elma ÜB	1
Fidan ÜB	2
Kaba Yem ÜB	1
Kırmızı Et ÜB	8
Örtü Altı Sebze ÜB	1
Süs Bitkileri ÜB	1
Süt ÜB	13
Yumurta ÜB	2

5.2 Bursa İline Ait Bilgiler

5.2.1 İlin genel özellikleri

Bursa ili 40° boylam ve 28° - 30° enlemleri arasında Marmara Denizinin güneydoğusunda yer almaktadır. İl doğuda Bilecik, Adapazarı, kuzeyde Kocaeli, Yalova, İstanbul ve Marmara Denizi, güneyde Kütahya, batıda Balıkesir illeriyle çevrilidir. İlin yüzölçümü 1.088.638 hektar olup arazi dağılımı Çizelge 5.6'da sunulmuştur. İl arazisinin % 30,90'ı tarım alanı, % 44'ü orman alanı, % 22'si tarım dışı arazi ve % 2'si çayır-mera arazisidir (Bursa Valiliği, 2014).

Çizelge 5.6 Bursa İli Arazi Dağılımı.

<i>Arazi Dağılımı</i>	<i>Alan (hektar)</i>	<i>Toplam Yüzölçümüne Oranı (%)</i>
Tarım alanı	336.405	30,90
Çayır-mera alanı	24.015	2,20
Orman alanı	484.067	44,47
Tarım dışı arazi	244.151	22,43
Toplam	1.088.638	100,00

5.2.2 İlin tarımsal özellikleri

Bursa ilinde tarım alanlarının dağılımına ait veriler Çizelge 5.7’de verilmiştir. Tarım alanları içerisinde tarla arazileri % 50,84, zeytinlik alanlar % 11,37, sebze arazileri % 12,55, meyvelik araziler % 9,07, bağ arazileri % 2,12, örtü altı tarım arazileri % 0,01, süs bitkileri arazileri % 0,01, nadas alanları % 5,06 ve tarıma elverişli olmasına rağmen kullanılmayan araziler % 8,97’lik paya sahiptir (Bursa İl GTHB, 2014).

Çizelge 5.7 Bursa İli Tarım Arazileri Dağılımı.

<i>Arazi Dağılımı</i>	<i>Alanı (hektar)</i>	<i>Toplam Tarım Arazisine Oranı (%)</i>
Tarla arazisi	171.035	50,84
Zeytinlik	38.235	11,37
Sebze arazisi	42.215	12,55
Meyvelik arazi	30.523	9,07
Bağ arazisi	7.139	2,12
Örtü altı tarım alanı	48	0,01
Süs bitkileri alanı	19	0,01
Nadas alanı	17.026	5,06
Tarıma elverişli olup kullanılmayan arazi	30.161	8,97
Toplam	336.405	100

Bursa ili *bitkisel üretimi* 2013 yılı itibari ile tarla bitkileri açısından ele alındığında 854.336 dekar ile buğday üretiminin birinci sırada olduğu görülmüştür. Bunu sırasıyla silajlık mısır (177.470 dekar), dane mısır (168.448 dekar), yağlık ayçiçeği (125.889 dekar), arpa (111.800 dekar), yonca (75.595 dekar) ve fiğ (70.413 dekar) izlemektedir. İldeki *sebze üretimi* ekim alanı 2013 yılı için ele alındığında en fazla üretilen ürünün salçalık domates olduğu görülmüştür (144.210 dekar). Bunu sırasıyla sofralık domates (53.754 dekar), kuru soğan (42.053 dekar), taze fasulye (40.402 dekar) ve sivri biber (33.895 dekar) takip etmektedir. Bursa ili bitkisel üretim durumu *meyvecilik* açısından ele alındığında ilk sırayı 411.988 dekar ile sofralık zeytinin almaktadır. Zeytinden sonra en fazla üretilen meyveler sırasıyla armut (77.143 dekar), sofralık üzüm

(71.349 dekar), şeftali (71.119 dekar), kiraz (48.386 dekar) ve çilektir (28.371 dekar). İlde 2013 yılı kayıtlarına göre 189.774 adet *büyükbaş hayvan* mevcuttur. Bunun 188.673 adedini sığır ve 1.101 adedini manda oluşturmaktadır. *Küçükbaş hayvan* sayısı 423.968 adet olup bunun 327.052 adedini koyun ve 96.916 adedini keçi oluşturmaktadır. İlde 8.691.424 adet *kanatlı* mevcut olup bunu 4.423.957 adet ile broiler, 4.203.460 adet ile yumurta tavukçuluğu ve 64.007 adet ile kaz-hindi-ördek oluşturmaktadır. Ayrıca ilde 65.051 adet kovan ile *arıcılık* yapılmaktadır (Bursa İl GTHB, 2014).

5.2.3 İlin tarımsal örgütlenme özellikleri

Bursa ilinde 1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu'na ve 1581 Sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu'na göre kurulan kooperatif sayıları Çizelge 5.8'de verilmiştir. İlde 307 adet tarımsal kalkınma kooperatifi, 38 adet sulama kooperatifi ve 18 adet su ürünleri kooperatifi bulunmaktadır (Bursa İl GTHB, 2014). İldeki tarım kredi kooperatifi sayısı ise 53'tür (TKK Balıkesir Bölge Birliği Müdürlüğü, 2014b).

Çizelge 5.8 Bursa İlindeki Tarımsal Örgütlerin Sayıları.

<i>Tarımsal Kalkınma Kooperatifi</i>	<i>Sulama Kooperatifi</i>	<i>Su Ürünleri Kooperatifi</i>	<i>TKK</i>	<i>Toplam</i>
306	41	20	53	420

İlde üst örgütlenmesini tamamlamış kooperatiflere ait bölge birliklerine ortak kooperatif sayıları Çizelge 5.9'da verilmiştir. Birliklere ortak kooperatif sayısı toplamı 232'dir (Bursa İl GTHB, 2014).

Çizelge 5.9 Bursa İlindeki Kooperatiflere Ait Bölge Birlikleri Sayıları.

<i>Kooperatif Birliğinin Adı</i>	<i>Birliğe Bağlı Toplam Koop. Sayısı</i>
Bursa Bölgesi Hayvancılık KB	44
Bursa Bölgesi Ormancılık KB	101
Bursa Bölgesi Tarım KB	87
Toplam	232

İlde 5996 Sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanununun göre faaliyet gösteren yetiştirici birlikleri ve bu birliklere üye yetiştirici sayısı Çizelge 5.10’da vermiştir. Buna göre arı YB üye sayısı 583, damızlık sığır YB üye sayısı 2366, koyun-keçi YB üye sayısı 2807, damızlık manda YB üye sayısı 33’tür (Bursa İl GTHB, 2014).

Çizelge 5.10 Bursa İlindeki Yetiştirici Birlikleri ve Üye Sayıları.

<i>Birliğin Adı</i>	<i>Üye Sayısı</i>
Arı YB	583
Damızlık Sığır YB	2.366
Koyun-Keçi YB	2.807
Damızlık Manda YB	33

Bursa ilinde 5200 sayılı Üretici Birlikleri Kanununa göre kurulmuş olan üretici birliklerine üye çiftçi sayıları Çizelge 5.11’de sunulmuştur. Buna göre çeltik ÜB üye sayısı 27, incir ÜB üye sayısı 165, kırmızı et ÜB üye sayısı 735, meyve ÜB üye sayısı 977, meyve fidanı ÜB üye sayısı 26, sert çekirdekli meyve ÜB üye sayısı 164, süt ÜB üye sayısı 7125, yumurta ÜB üye sayısı 24 ve zeytin ÜB üye sayısı 39’dur (Bursa İl GTHB, 2014).

Çizelge 5.11 Bursa İlindeki Üretici Birlikleri ve Üye Sayıları.

<i>Birliğin Adı</i>	<i>Üye Sayısı</i>
Çeltik ÜB	27
İncir ÜB	165
Kırmızı Et ÜB	735
Meyve ÜB	977
Meyve Fidanı ÜB	26
Sert Çekirdekli Meyve ÜB	164
Süt ÜB	7.125
Yumurta ÜB	24
Zeytin ÜB	39

5.3 Çanakkale İline Ait Genel Bilgiler

5.3.1 İlin genel özellikleri

Çanakkale ili 25°40'-27°30' doğu boylamları ve 39°27'-40°45' kuzey enlemleri arasında yer alıp 9.933 km² lik bir alanı kapsamaktadır. Avrupa ve Asya kıtalarında toprakları bulunan il Edirne, Tekirdağ ve Balıkesir illeriyle çevrilidir. Ege Denizindeki Gökçeada ve Bozcaada da Çanakkale il sınırları içerisinde. İlin yüzölçümü 110.318 hektar olup arazi dağılımına ilişkin veriler Çizelge 5.12'de verilmiştir. İlde arazinin % 33,25'i tarım arazilerinden, % 52'si orman arazilerinden, % 11'i tarım dışı arazilerden ve % 2'si çayır-mera arazilerinden oluşmaktadır (Çanakkale Valiliği, 2014).

Çizelge 5.12 Çanakkale İli Arazi Dağılımı.

<i>Arazi Dağılımı</i>	<i>Alan (hektar)</i>	<i>Toplam Yüzölçümüne Oranı (%)</i>
Tarım alanı	330.337	33,25
Çayır-mera alanı	26.927	2,71
Orman alanı	525.580	52,92
Tarım dışı arazi	110.474	11,12
Toplam	993.318	100,00

5.3.2 İlin tarımsal özellikleri

Çanakkale ili tarım arazilerinin dağılımı Çizelge 5.13'de sunulmuştur. Buna göre tarım arazilerinin % 78,2'si tarla arazisi, % 9,6'sı zeytinlik, % 6,2'si sebze arazisi, % 4,5'i meyvelik ve % 1,5'i bağ arazisidir (Çanakkale İl GTHB, 2014).

Çizelge 5.13 Çanakkale İli Tarım Arazileri Dağılımı.

<i>Arazi Dağılımı</i>	<i>Alanı (hektar)</i>	<i>Toplam Tarım Arazisine Oranı (%)</i>
Tarla arazisi	258.261	78,2
Zeytinlik	31.873	9,6
Sebze arazisi	20.607	6,2
Meyvelik arazi	14.683	4,5
Bağ arazisi	4.913	1,5
Toplam	330.337	100

İldeki bitkisel üretim durumu tarla bitkileri açısından ele alındığında en fazla ekilen ürünün buğday olduğu görülmüştür (861.859 dekar). Buğdayı sırasıyla arpa (229.472 dekar), ayçiçeği (196.601 dekar), yulaf-yeşil ot (150.615 dekar), çeltik (111.355 dekar), yulaf-dane (87.977 dekar), silajlık mısır (70.011 dekar) ve fiğ (56.554 dekar) takip etmektedir. İldeki bitkisel üretimin mevcut durumu sebze ekim alanı açısından ele alındığında en fazla yetiştirilen ürünün sofralık domates olduğu görülmüştür (60.095 dekar). Domatesi sırasıyla salçalık biber (51.980 dekar), salçalık domates (32.530 dekar), kavun (12.778 dekar), karpuz (11.641 dekar), taze fasulye (5.462 dekar), sivribiber (izlemektedir). Bitkisel üretim durumu meyve ekim alanı açısından ele alındığında en fazla yetiştirilen ürünün yağlık zeytin olduğu görülmüştür (301.328 dekar). Bunu sırasıyla şeftali (41.209 dekar), elma (36.374 dekar), şaraplık üzüm (32.164 dekar), sofralık zeytin (17.403 dekar), sofralık üzüm (16.970 dekar), kiraz (16.459 dekar) ve ceviz (13.319 dekar) takip etmektedir. İlde 2013 yılı kayıtlarına göre 202.624 adet büyükbaş hayvan mevcuttur. Bunun 201.624 adetini sığır ve 591 adetini manda oluşturmaktadır. Küçükbaş hayvan sayısı 619.140 adet olup bunun 400.508 adetini koyun ve 218.632 adetini keçi oluşturmaktadır. İlde 5.005.694 adet kanatlı mevcut olup bunu 4.738.322 adet ile broiler, 245.515 adet ile yumurta tavukçuluğu ve 21.857 adet ile kaz-hindi-ördek oluşturmaktadır. Ayrıca ilde 56.500 adet kovan ile arıcılık yapılmaktadır (Çanakkale İl GTHB, 2014).

5.3.3 İlin tarımsal örgütlenme özellikleri

Çanakkale ilinde 1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu ve 1581 Sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu'na göre kurulan kooperatif sayıları Çizelge 5.14'de verilmiştir. İlde 313 adet tarımsal kalkınma kooperatifi, 41 adet sulama kooperatifi ve 26 adet su ürünleri kooperatifi mevcuttur (Çanakkale İl GTHB, 2014). İlde bulunan tarım kredi kooperatifi sayısı ise 39'dur (TKK Balıkesir Bölge Birliği Müdürlüğü, 2014c).

Çizelge 5.14 Çanakkale İlindeki Tarımsal Örgütlerin Sayıları.

<i>Tarımsal Kalkınma Kooperatifi</i>	<i>Sulama Kooperatifi</i>	<i>Su Ürünleri Kooperatifi</i>	<i>TKK</i>	<i>Toplam</i>
313	41	26	53	433

İlde 5996 Sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanununun göre kurulmuş yetiştirici birliklerine ait veriler Çizelge 5.15’de verilmiştir. İlde arı YB üye sayısı 346, damızlık sığır YB üye sayısı 1027 ve koyun-keçi YB üye sayısı 5000’dir (Çanakkale İl GTHB, 2014).

Çizelge 5.15 Çanakkale İlindeki Yetiştirici Birlikleri ve Üye Sayıları.

<i>Birliğin Adı</i>	<i>Üye Sayısı</i>
Arı YB	346
Damızlık Sığır YB	1.027
Koyun-Keçi YB	5.000

İlde 5200 sayılı Üretici Birlikleri Kanununa göre kurulan üretici birlikleri sayısı Çizelge 5.16’da verilmiştir. Buna göre ilde yedi adet bal ÜB, bir adet kanatlı hayvan eti ÜB, yedi adet kırmızı et ÜB, iki adet meyve ÜB, bir adet organik kırmızı et ÜB, üç adet sebze ÜB, dokuz adet süt ÜB, bir adet tahıl ÜB ve bir adet tarla bitkileri ÜB bulunmaktadır (Çanakkale İl GTHB, 2014).

Çizelge 5.16 Çanakkale İlindeki Üretici Birlikleri Sayıları.

<i>Birliğin Adı</i>	<i>Sayısı</i>
Bal ÜB	7
Kanatlı Hayvan Eti ÜB	1
Kırmızı Et ÜB	7
Meyve ÜB	2
Organik Kırmızı Et ÜB	1
Sebze ÜB	3
Süt ÜB	9
Tahıl ÜB	1
Tarla Bitkileri ÜB	1

6. ARAŞTIRMA BÖLGESİNDEKİ ÇİFTÇİLERİN GENEL ÖZELLİKLERİ

Araştırmanın bu bölümünde Balıkesir, Bursa ve Çanakkale illerindeki çiftçilerin yaş, eğitim, çiftçilik deneyimi özelliklerine, aileleriyle ilgili özelliklere ve tarımsal bilgiye ulaşma özelliklerine yer verilmiştir.

6.1 Çiftçilerin Yaşları, Eğitim Düzeyleri ve Çiftçilik Deneyim Süreleri

Araştırma bölgesindeki çiftçilerin yaş, eğitim ve çiftçilik deneyim sürelerine ilişkin tanımlayıcı istatistikler Çizelge 6.1’de verilmiştir.

Çizelge 6.1 Çiftçilere Ait Tanımlayıcı Göstergeler.

<i>Genel özellikler</i>	<i>Min.</i>	<i>Mak.</i>	<i>Ortalama</i>	<i>Std. Sapma</i>
Yaş	24	85	53,37	11,06
Eğitim*	1	5	2,47	0,82
Çiftçilik deneyim yılı	1	70	33,11	13,15

*1: Okur-yazar, 2: İlkokul, 3: Ortaokul, 4: Lise, 5: Üniversite

Çiftçilerin yaş ortalaması 53 yıl olup en genç çiftçi 24, en yaşlı çiftçi ise 85 yaşındadır. Çiftçilerin eğitim seviyesi ortalama ilkokul düzeyindedir. Çiftçilik deneyimi ise 1 ile 70 yıl arasında değişmekte olup ortalama 33 yıl olarak tespit edilmiştir. Çiftçilerin yaş gruplarına göre dağılımları Çizelge 6.2’de verilmiştir.

Çizelge 6.2 Çiftçilerin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı.

<i>Yaş grupları</i>	<i>Sayı</i>	<i>%</i>	<i>Birikimli %</i>
≤35	17	4,63	4,63
36-45	64	17,44	22,07
46-55	122	33,24	55,31
56-65	103	28,07	83,38
>65	61	16,62	100,00
Toplam	367	100,00	

Çiftçilerin % 55,31'i 55 yaşın altındadır. Yaşı 56-65 arası olanların oranı % 28,07 ve yaşı 65'den büyük olanların oranı % 16,62 olarak bulunmuştur.

Çiftçiler eğitim seviyelerine göre herhangi bir okul mezunu olmayıp okur-yazar olanlar, ilkokul, ortaokul, lise ve üniversite mezunu olanlar şeklinde sınıflandırılmıştır (Çizelge 6.3).

Çizelge 6.3 Çiftçilerin Eğitim Seviyelerine Göre Dağılımı.

<i>Eğitim seviyesi</i>	<i>Sayı</i>	<i>Yüzde</i>
Okuryazar	4	1,09
İlkokul	255	69,48
Ortaokul	44	11,99
Lise	58	15,80
Üniversite	6	1,63
Toplam	367	100,00

Çiftçilerin eğitim durumlarının ilkokul seviyesinde yığıldığı görülmektedir (% 69,48). Ortaokul mezunu olanların oranı % 11,99, lise mezunu olanların oranı % 15,80 ve üniversite mezunu olanların oranı % 1,63 olarak belirlenmiştir.

Çiftçilerin mesleki deneyimleri on yıllık aralıklarla aşağıdaki gibi ele alınmıştır (Çizelge 6.4).

Çizelge 6.4 Çiftçilerin Çiftçilik Deneyim Süreleri.

<i>Çiftçilik deneyimi (yıl)</i>	<i>Sayı</i>	<i>%</i>	<i>Birikimli %</i>
< = 10	18	4,90	4,90
11-20	63	17,17	22,07
21-30	101	27,52	49,59
31-40	101	27,52	77,11
> = 41	84	22,89	100,00
Total	367	100,00	

Çiftçilerin yaklaşık yarısının (% 49,59) mesleki deneyim süresi 30 yılın altındadır. Çiftçilerin % 27,52'sinin çiftçilik deneyim süresinin 31-40 yıl arasında olduğu, % 22,89'unun çiftçilik deneyim süresinin 40 yıldan fazla olduğu görülmüştür.

6.2 Çiftçilerin Aileleri İle İlgili Özellikler

Balıkesir, Bursa ve Çanakkale illerindeki çiftçilerin ailelerine ilişkin özellikler ailede yaşayan fert sayısı ve bu fertler arasından tarımda çalışanların sayısı açısından ele alınmıştır. Bu özelliklere ait tanımlayıcı istatistikler Çizelge 6.5'de verilmiştir.

Çizelge 6.5 Hane Halkı İle İlgili Tanımlayıcı Göstergeler.

<i>Genel özellikler</i>	<i>Min.</i>	<i>Max.</i>	<i>Ortalama</i>	<i>Std. Sapma</i>
Ailede yaşayan fert sayısı	1	11	4,13	1,76
Ailede tarımda çalışan fert sayısı	1	11	2,45	1,62

Araştırma bölgesinde çiftçi ailelerinin nüfusu en az 1 en çok 11 kişiden oluşmaktadır. Ortalama hane nüfusu 4 kişi olarak bulunmuştur. Hanelerde yaşayan fertlerden tarımda sürekli çalışan fert sayısı en az 1 ve en çok 11 kişi olup, ortalama 2 kişi olarak tespit edilmiştir.

Balıkesir, Bursa ve Çanakkale illerindeki çiftçilerin hane nüfuslarının ortalama 4 kişi olması dikkate alınarak hanede yaşayan fert sayısı 1-4 kişi ve 5-11 kişi olarak gruplandırılmış ve nüfusun bu gruplara göre dağılımı Çizelge 6.6'da verilmiştir.

Çizelge 6.6 Çiftçi Ailelerinin Hane Nüfusu.

<i>Hane fert sayısı</i>	<i>Sayı</i>	<i>Yüzde</i>
1-4 Kişi	129	35,15
5-11 Kişi	238	64,85
Toplam	367	100,00

Buna göre çiftçi hanelerinin % 35'inin hane nüfusu 5 kişiden az, % 65'inin hane nüfusu 5 ve 5'den fazla fertten oluşmaktadır (Çizelge 6.6).

6.3 Çiftçilerin Tarımsal Bilgiye Ulaşma Özellikleri

Araştırmanın bu bölümünde çiftçilerin tarımsal bilgiye ulaşma özellikleri ele alınmıştır. Çiftçilerin bu özellikleri son bir yıl içinde yapılan tarımsal toplantılara katılma durumları, dergi, gazete gibi herhangi bir tarımsal yayına üye olma durumları ve tarımsal bilgiye ulaşmada internetten faydalanma durumları açısından değerlendirilmiştir (Çizelge 6.7).

Çizelge 6.7 Araştırma Bölgesindeki Çiftçilerin Tarımsal Bilgiyi Takip Etme Durumları.

<i>Kriter</i>		<i>Sayı</i>	<i>Yüzde</i>
Son bir yılda tarımsal toplantılara katılma durumu	Katılan	167	45,50
	Katılmayan	200	54,50
Herhangi bir tarımsal yayına üyelik durumu	Üye	14	3,81
	Üye değil	353	96,19
Tarımsal bilgiye ulaşmada internetten faydalanma durumu	Faydalanan	110	29,97
	Faydalanmayan	257	70,03

Araştırma bölgesinde çiftçilerin % 45,50'sinin son bir yıl içinde yapılan tarımsal toplantılara katıldığı, % 54,50'sinin katılmadığı tespit edilmiştir.

Çiftçilerin % 96,19 gibi büyük bir çoğunluğunun tarımsal gazete, dergi gibi bir yayına üye olmadığı belirlenmiştir.

Balıkesir, Bursa ve Çanakkale illerindeki çiftçilerin yaklaşık % 30'nunun tarımsal bilgilere ulaşmada interneti kullanabildiği görülmüştür.

7. ARAŞTIRMA BÖLGESİNDEKİ İŞLETMELERİN ÖZELLİKLERİ

Araştırma bu bölümünde araştırma bölgesindeki tarım işletmelerine ait özellikler ele alınmıştır. Bu amaçla tarımsal işletmelerin faaliyet alanları, sahip oldukları arazi miktarları, kira ile işledikleri arazi miktarları, ortakçılıkla işledikleri arazi miktarları, sahip oldukları küçükbaş ve büyükbaş hayvan sayıları, yıllık tarımsal gelirleri, tarım dışı gelir varlıkları, üretilen ürünler ve ürünlerin pazarlama kanalları ile ilgili veriler sunulmuştur.

7.1 İşletmelerin Faaliyet Alanlarına Göre Dağılımı

Araştırma bölgesindeki işletmeler yalnız bitkisel üretim yapanlar ile bitkisel ve hayvansal üretimi birlikte yapanlar olarak ikiye ayrılmaktadır. İşletmelerde bitkisel ve hayvansal üretim yapılma durumu Çizelge 7.1’de verilmiştir.

Çizelge 7.1 İşletmelerin Faaliyet Alanları.

<i>Faaliyet alanı</i>	<i>Sayı</i>	<i>%</i>
Bitkisel üretim yapan işletmeler	176	47,95
Bitkisel ve hayvansal üretim yapan işletmeler	191	52,05
Toplam	367	100

İşletmelerin % 47,95’inde sadece bitkisel üretim yapılmaktadır. % 52,05’inde ise hayvansal üretim ve bitkisel üretim birlikte yapılmaktadır.

7.2 İşletmelerde Bitkisel Üretim Desenleri ve Ürünlerin Pazarlama Kanalları

Anket yapılan işletmelerde 47 çeşit bitkisel ürünün üretildiği bulunmuştur. Bu ürünlerin pazarlanmasında tüccara teslim, sözleşmeli üretim, tarım kredi, tarım satış ve tarımsal kalkınma kooperatiflerine teslim olmak üzere beş farklı pazarlama modeli olduğu tespit edilmiştir. Ürünlerin farklı pazarlama kanallarına farklı oranlarda pazarlandığı belirlenmiş ve bu oranlar Çizelge 7.2’de sunulmuştur.

Çizelge 7.2 Üretilen Bitkisel Ürünler ve Bu Ürünlerin Pazarlama Kanallarında Pazarlanma Oranları (%).

Ürünler	Tüccara Teslim	Sözleşmeli Üretim	Tarım Kredi Koop.e Teslim	Tarım Satış Koop.e Teslim	Tarımsal Kalkınma Koop.e Teslim
Ahududu	50,00				50,00
Ayçiçeği	70,00	1,00	4,00	25,00	
Armut	100,00				
Arpa	92,50		5,00	2,50	
Arpacık soğan	100,00				
Barbunya	100,00				
Bezelye	100,00				
Biber	90,00	10,00			
Buğday	94,44		5,56		
Bakla	66,67	33,33			
Böğürtlen	100,00				
Çeltik	91,67			8,33	
Ceviz	100,00				
Çavdar	100,00				
Domates	76,09	23,91			
Elma	100,00				
Erik	100,00				
Fasulye	82,14	17,86			
Fig	100,00				
Hıyar	65,22	35,22			
İncir	100,00				
Kabak	100,00				
Karnabahar	100,00				
Karpuz	100,00				
Kavun	100,00				
Kayısı	100,00				
Kızılcık	100,00				
Kiraz	100,00				
Lahana	100,00				
Marul	100,00				
Mısır	72,62	23,81	1,19	2,38	
Nar	100,00				
Nohut	89,47			10,53	
Pamuk	100,00				
Ş. Pancarı	25,00	25,00	25,00	25,00	
Patates	100,00				
Patlıcan	67,00	33,00			
Pırasa	100,00				
Sarımsak	100,00				
Soğan	100,00				
Soya fasulyesi	100,00				
Şeftali	100,00				
Süpürge otu	100,00				
Tütün	100,00				
Yonca	100,00				
Yulaf	100,00				
Zeytin	56,00	2,00	2,00	39,00	1,00

Bitkisel ürünlerin pazarlanmasında tüccara teslim modelinde bir yığılma olduğu görülmektedir. Araştırma bölgesinde yetiştirilen ürünlerden armut, arpacık soğan, barbunya, bezelye, böğürtlen, ceviz, çavdar, elma, erik, fiğ, incir, kabak, karnabahar, karpuz, kayısı, kavun, kızılıçık, kiraz, lahana, marul, nar, pamuk, patates, pırasa, sarımsak, soğan, soya fasulyesi, şeftali, süpürge otu, tütün, yonca ve yulaf tamamı tüccara pazarlanan ürünlerdir.

Sözleşmeli üretim modeli araştırma bölgesinde az da olsa uygulanmaktadır. Pazarlama sisteminde sözleşmeli üretimin modeli payı ayçiçeğinde % 1, biberde % 10, baklada % 33, domateste % 24, fasulyede % 18, hıyarda % 35, mısırdan % 23, pancarda % 25, patlıcanda % 33 ve zeytinde % 2 olarak bulunmuştur.

Tarımsal örgütlerin ürünlerin değerlendirmesindeki etkisi ise düşük düzeydedir. Ürünlerin tarım kredi kooperatiflerinde işlem görme oranları ayçiçeğinde % 4, arpada % 5, buğdayda % 5, mısırdan % 1, pancarda % 25 ve zeytinde % 2'dir. Tarım kredi kooperatifleri ortaklarından almış olduğu ürünlerin değerlerini ortakların mevcut borçlarından düşmektedir.

Ürünlerin tarım satış kooperatiflerinde işlem görme oranları ayçiçeğinde % 25, arpada % 2, çeltikte % 8, mısırdan % 2, nohutta % 10, pancarda % 25 ve zeytinde % 39 oranındadır.

Ürünlerin tarımsal kalkınma kooperatiflerinde işlem görme oranları ise ahudududa % 50 ve zeytinde % 1'dir.

7.3 İşletmelerin Hayvansal Üretim Desenleri ve Pazarlama Kanalları

Anket yapılan 191 işletmede (% 52,05) bitkisel üretim ve hayvansal üretim birlikte yapılmaktadır. Bu işletmeler hayvan yetiştiriciliği açısından ele alındığında sadece küçükbaş yetiştiriciliği yapanlar, sadece büyükbaş yetiştiriciliği yapanlar ile küçükbaş ve büyükbaş yetiştiriciliğini birlikte yapanlar olarak ayrılmaktadır (Çizelge 7.3).

Çizelge 7.3 İşletmelerde Küçükbaş ve Büyükbaş Hayvancılık Yapılma Durumu.

<i>Hayvancılık faaliyetinin dağılımı</i>	<i>Sayı</i>	<i>Yüzde</i>
Küçükbaş hayvan yetiştiriciliği yapanlar	61	31,94
Büyükbaş hayvan yetiştiriciliği yapanlar	105	54,97
Küçükbaş ve büyükbaş hayvan yetiştiriciliği yapanlar	25	13,09
Toplam	191	100

Hayvancılık yapan işletmelerin % 31,94'ünde sadece küçükbaş hayvan yetiştiriciliği yapılmakta, % 54,97'sinde sadece büyükbaş hayvan yetiştiriciliği yapılmakta ve % 13,09'unda küçükbaş ve büyükbaş hayvan yetiştiriciliği birlikte yapılmaktadır.

Araştırma bölgesinde küçükbaş hayvan yetiştiriciliği yapılan işletmelerde hayvan sayılarına ilişkin tanımlayıcı istatistiklerin illere göre dağılımı Çizelge 7.4'de verilmiştir.

Çizelge 7.4 İşletmelere Ait Küçükbaş Hayvan Sayıları.

<i>Küçükbaş hayvan sayıları</i>	<i>İşletme sayısı</i>	<i>%</i>	<i>Toplam hayvan sayısı</i>	<i>Min.</i>	<i>Max.</i>	<i>Ortalama</i>	<i>Std. Sapma</i>
Balıkesir	27	31,40	13027	5	10000	482,48	1910,74
Bursa	16	18,60	1671	2	650	104,44	165,55
Çanakkale	43	50,00	2656	2	300	61,77	74,97
İşletmeler Geneli/Toplamı	86	100,00	17354	2	10000	201,79	1077,54

Anket yapılan 86 işletmede küçükbaş hayvan yetiştiriciliği yapılmaktadır. Bu işletmelerin % 50'si Çanakkale ilinde, % 31,40'ı Balıkesir ilinde ve % 18,60'ı Bursa ilinde bulunmaktadır. İşletmeler ait küçükbaş hayvan sayısı ortalamaları Balıkesir ilinde 482 baş, Bursa ilinde 104 baş ve Çanakkale ilinde 61 baş olarak bulunmuştur. İşletmeler genelinde toplam küçükbaş hayvan sayısı 17354 olup küçükbaş sürü ortalaması 201 baş olarak tespit edilmiştir.

Anket yapılan büyükbaş hayvan yetiştiriciliği yapılan işletmelerde hayvan sayılarına ilişkin tanımlayıcı istatistiklerin illere göre dağılımı Çizelge 7.5’de verilmiştir.

Çizelge 7.5 İşletmelere Ait Büyükbaş Hayvan Sayıları.

<i>Büyükbaş hayvan Sayıları</i>	<i>İşletme sayısı</i>	<i>%</i>	<i>Toplam hayvan sayısı</i>	<i>Min.</i>	<i>Max.</i>	<i>Ortalama</i>	<i>Std. Sapma</i>
Balıkesir	59	45,38	1688	2	380	28,61	50,66
Bursa	38	29,23	950	3	170	25,00	32,70
Çanakkale	33	25,39	737	1	200	22,33	33,60
İşletmeler Geneli/Toplamı	130	100,00	3375	1	380	25,96	41,80

Anket yapılan 130 işletmede büyükbaş hayvan yetiştiriciliği yapılmaktadır. Bu işletmelerin % 45,38’i Balıkesir ilinde, % 29,23’ü Bursa ilinde ve % 25,39’u Çanakkale ilinde bulunmaktadır. İşletmeler ait büyükbaş hayvan sayısı ortalamaları Balıkesir ilinde 28 baş, Bursa ilinde 25 baş ve Çanakkale ilinde 22 baş olarak bulunmuştur. İşletmeler genelinde toplam büyükbaş hayvan sayısı 3375 olup büyükbaş sürü ortalaması 26 baş olarak tespit edilmiştir.

Anket yapılan işletmelerde üretilen hayvansal ürünler ve bunların pazarlama kanalları Çizelge 7.6’da verilmiştir.

Çizelge 7.6 Üretilen Hayvansal Ürünler ve Bu Ürünlerin Pazarlama Kanallarında Pazarlanma Oranları (%).

<i>Ürünler</i>	<i>Tüccara/Mandıraya Teslim</i>	<i>Sözleşmeli Üretim</i>	<i>Tarım Kredi Koop.e Teslim</i>	<i>Tarım Satış Koop.e Teslim</i>	<i>Tarımsal Kalkınma Koop.e Teslim</i>	<i>Üretici Birliğine Teslim</i>
Et	94,34					5,66
Süt	82,10				15,79	2,11

Anket yapılan hayvancılık işletmelerinde üretilen kırmızı etin pazarlanmasında tüccara teslim % 94,34 ve üretici birliğine teslim % 5,66 olarak bulunmuştur. Sütün fabrika ya da mandıraya doğrudan teslimi % 82,10, tarımsal kalkınma kooperatifine teslimi % 15,79 ve üretici birliğine teslimi ise % 2,11 olarak tespit edilmiştir.

7.4 İşletmelere Ait Arazi Varlıkları ve Mülkiyet Durumu

Anket yapılan işletmelerin sahip oldukları arazi miktarları Balıkesir, Bursa ve Çanakkale illeri ve işletmeler geneli için Çizelge 7.7’de sunulmuştur.

Çizelge 7.7 İşletmelere Ait Arazi Miktarları.

<i>Arazi Mik. (da)</i>	<i>Toplam</i>	<i>Min.</i>	<i>Max.</i>	<i>Ortalama</i>	<i>Std. Sapma</i>
Balıkesir	8529	4	500	75,47	82,27
Bursa	9448	4	800	68,46	94,82
Çanakkale	9393	8	500	80,97	71,37
İşletmeler Geneli	27370	4	800	74,57	84,05

Arazi büyüklükleri ortalaması Balıkesir ilinde 75,47 dekar, Bursa ilinde 94,82 dekar ve Çanakkale ilinde 71,37 dekardır. Araştırma bölgesindeki genel işletme büyüklüğü ise ortalama 84,05 dekar olarak tespit edilmiştir.

İşletmelerin sahip oldukları toplam arazi miktarı 27370 dekardır. İşletmeler arasında arazi miktarı en fazla olan işletme Bursa ilinde olup, bu işletmenin arazi miktarı 800 dekar olarak bulunmuştur. Çanakkale ve Balıkesir illerindeki işletme büyüklükleri ise en fazla 500 dekardır.

İşletmelere ait araziler arazi büyüklük gruplarına göre değerlendirildiğinde, en fazla payı 20-49 dekar aralığının aldığı görülmüştür. İşletmelerin % 73’ünün arazi varlığı 100 dekarın altındadır. 500-1000 dekar arasında arazisi olan işletme oranı ise sadece % 1’dir (Çizelge 7.8).

Çizelge 7.8 İşletmelere Ait Arazilerin Büyüklük Gruplarına Göre Değişimleri.

<i>Aralıklar (da)</i>	<i>Sayı</i>	<i>%</i>	<i>Birikimli %</i>
<5	3	0,82	0,82
5-9	9	2,45	3,27
10-19	33	8,99	12,26
20-49	118	32,15	44,41
50-99	108	29,43	73,84
100-199	73	19,89	93,73
200-499	19	5,18	98,91
500-999	4	1,09	100,00
Toplam	367	100,00	

Yörede kiracılık ve ortakçılık çok yaygındır. Çiftçilerin kira ile işledikleri arazi miktarları Çizelge 7.9’da verilmiştir.

Çizelge 7.9 Kira İle İşlenen Arazi Miktarları.

<i>Arazi Mik. (da)</i>	<i>Toplam</i>	<i>Min.</i>	<i>Max.</i>	<i>Ortalama</i>	<i>Std. Sapma</i>
Balıkesir	5323	2	600	79,45	112,8725
Bursa	6003	5	650	85,76	100,78
Çanakkale	5588	10	1000	94,71	147,63
İşletmeler Geneli	16914	2	1000	86,30	120,11

Kira ile işlenen arazilerin ortalama büyüklükleri Balıkesir ilinde 79,45 dekar, Bursa ilinde 85,76 dekar ve Çanakkale ilinde 94,71 dekar olarak bulunmuştur. İşletmeler genelinde kira ile işlenen arazi miktarı ise ortalama olarak 86,30 dekadır. İşletmeler toplam 16914 dekar araziye kira ile işlemektedir. Kira ile işlenen en büyük arazi miktarı 1000 dekar ile Çanakkale ilinde bulunmaktadır.

Çiftçilerin tarımsal faaliyette tercih ettikleri diğer bir işletmecilik türü ortaklıktır. Ortakçılıkla işlenen arazi miktarları Çizelge 7.10’da verilmiştir.

Çizelge 7.10 Ortakçılıkla İşlenen Arazi Miktarları.

<i>Arazi Mik. (da)</i>	<i>Toplam</i>	<i>Min.</i>	<i>Max.</i>	<i>Ortalama</i>	<i>Std. Sapma</i>
Balıkesir	40	40	40	40	-
Bursa	275	4	80	34,38	28,70
Çanakkale	620	15	140	56,36	44,45
İşletmeler Geneli	935	4	140	46,75	38,26

İşletmelerde ortakçılıkla işlenen arazi miktarı toplamı Balıkesir ilinde 40 dekar, Bursa ilinde 275 dekar ve Çanakkale ilinde 620 dekar olarak bulunmuştur. Ortakla işlenen arazi miktarının ortalaması işletmeler geneli için 46,75 dekar olarak tespit edilmiştir.

7.5 Çiftçilerin Tarımdan Elde Ettikleri Gelir

Çiftçilerin tarımsal faaliyet sonucunda sağladıkları gelirler yıldan yıla değişmekte ve yıl içinde dağınık bir şekilde elde edilmektedir. Araştırmada yıllık tarımsal gelir <10000 TL, 10001-25000 TL, 25001-50000 TL, 50001- 100000 TL ve >100000 TL aralıkları ile ele alınmış ve sonuçlar çiftçilerin beyanıyla elde edilmiştir (Çizelge 7.11).

Çizelge 7.11 Çiftçilerin Tarımdan Elde Ettikleri Gelir.

<i>Yıllık tarımsal gelir aralığı (TL)</i>	<i>Sayı</i>	<i>%</i>	<i>Birikimli %</i>
<10000	54	14,71	14,71
10001-25000	168	45,78	60,49
25001-50000	107	29,16	89,65
50001-100000	24	6,54	96,19
>100001	14	3,81	100,00
Toplam	367	100,00	

Çiftçilerin yıllık tarımsal gelir aralıklarında ilk sırayı % 45,78’lik oranla 10001-25000 TL gelir aralığı almaktadır. Bunu % 29,16’lık oranla 25001-50000 TL gelir aralığı, % 14,71’lik oranla <10000 TL gelir aralığı, % 6,54’lük oranla 50001-100000 TL gelir aralığı ve % 3,81’lik oranla >100001 TL gelir aralığı takip

etmektedir. İlave olarak çiftçilerin % 60'ının yıllık tarımsal gelirleri 25000 TL'nin altında bulunmuştur.

7.6 Çiftçilerin Tarım Dışı Yıllık Gelir Durumları

Araştırmada çiftçilerin tarımsal gelirlerine ilave olarak emekli maaşı, kira gibi ek gelirlerinin varlığı olup olmadığı ele alınmıştır. (Çizelge 7.12).

Çizelge 7.12 Çiftçilerin Tarım Dışı Gelir Kaynakları.

<i>Tarım dışı gelir varlığı</i>	<i>Sayı</i>	<i>%</i>
Var	234	63,76
Yok	133	36,24
Toplam	367	100,00

Çiftçilerin % 63,76'sının tarım dışı gelirinin bulunduğu, % 36,24'ünün tarım dışı geliri bulunmadığı görülmüştür.

Yıllık tarım dışı gelir düzeylerinin gelir gruplarına göre dağılımı <1000 TL, 10001-20000 TL, 20001-50000 TL ve >50001 TL aralıkları ile ele alınmıştır (Çizelge 7.13).

Çizelge 7.13 Çiftçilerin Yıllık Tarım Dışı Gelir Düzeyleri.

<i>Yıllık tarım dışı gelir (TL)</i>	<i>Sayı</i>	<i>%</i>
<10000	126	53,85
10001-20000	97	41,45
20001-50000	9	3,85
>50001	2	0,85
Toplam	234	100,00

Tarım dışı geliri olan çiftçilerin % 53,85'inin yıllık tarım dışı geliri 10000 TL'nin altında bulunmuştur. Çiftçilerin % 41,45'inin yıllık tarım dışı gelir 10001-20000 TL arasındadır. Yıllık tarım dışı geliri 20001-50000 TL arasında olan 9 çiftçinin ve >50000 TL olan 2 çiftçinin olduğu belirlenmiştir.

8. ARAŞTIRMA BÖLGESİNDEKİ ÇİFTÇİLERİN TARIMSAL ÖRGÜTLENME ÖZELLİKLERİ

Araştırmanın bu bölümünde incelenen çiftçilerin üye/ortak oldukları tarımsal örgütler, TKK'ya ortaklık yılları, TKK'dan faydalandıkları hizmetler ve bu hizmetlerden memnuniyet düzeyleri ele alınmıştır. Ayrıca çiftçilerin TKK'ya ortak olma amaçları ve TKK'dan nakit kredi kullananların nakit kredi kullanımında kooperatifi tercih etme amaçları bulanık eşli karşılaştırma (BEK) yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir.

8.1 Çiftçilerin Üye/Ortak Oldukları Tarımsal Örgütler

Türkiye'de farklı amaçlarla kurulmuş çok sayıda tarımsal örgüt mevcuttur. Bunlardan ziraat odaları, tarımsal kalkınma kooperatifleri, tarım satış kooperatifleri, üretici birlikleri, yetiştirici birlikleri, sulama birlikleri ilk akla gelenlerdir. Araştırma kapsamında çiftçilerin bu örgütlere olan üyelik/ortaklık durumları Çizelge 8.1'de sunulmuştur.

Çizelge 8.1 Çiftçilerin Üye/Ortak Oldukları Tarımsal Örgütler.

<i>Tarımsal Örgüt</i>		<i>Sayı</i>	<i>%</i>
Ziraat Odası	Üye	356	97,00
	Üye değil	11	3,00
Tarımsal Kalkınma Kooperatifi	Ortak	157	42,78
	Ortak değil	210	57,22
Tarım Satış Kooperatifi	Ortak	116	31,61
	Ortak değil	251	68,39
Üretici Birliği	Üye	49	13,35
	Üye değil	318	86,65
Yetiştirici Birliği	Üye	54	14,71
	Üye değil	313	85,29
Sulama Birliği	Üye	82	22,34
	Üye değil	285	77,66
Diğer	Üye/ortak	12	3,27
	Üye/ortak değil	355	96,73

Çiftçilerin Ziraat Odalarına üye olma oranı yüksek seviyededir. Çiftçilerin % 97'si Ziraat Odalarına üyedir. Çiftçilerin Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerine

ortak olma oranı ise % 42,78'dir. Tarım Satış Kooperatiflerine ortak olma oranı % 31,61, üretici birliklerine üye olma oranı % 13,35, yetiştirici birliklerine üye olma oranları % 14,71, sulama birliklerine üye olma oranı ise % 22,34'tür. Bu örgütler dışında çiftçilerin dernek, vakıf vb. tarımsal örgütlere üye olma oranı % 3,27 bulunmuştur.

8.2 Çiftçilerin Tarım Kredi Kooperatifine Ortaklık Yılları

Tamamı TKK ortağı olan çiftçilerle yürütülen araştırmada çiftçilerin TKK'ya olan ortaklık yılları ele alınmıştır. TKK'ya ortaklık yılları onar yıllık aralıklarla Çizelge 8.2'de sunulmuştur.

Çizelge 8.2 Çiftçilerin TKK'ya Ortaklık Yılları.

<i>Ortaklık yılı</i>	<i>Sayı</i>	<i>%</i>	<i>Birikimli %</i>
1-10	132	35,97	35,97
11-20	122	33,24	69,21
21-30	77	20,98	90,19
31-40	31	8,45	98,64
> = 41	5	1,36	100,00
Toplam	367	100	
En küçük = 1 En büyük = 60 Ortalama = 17,02 Std. Sapma = 11,04			

Çiftçilerin tarım kredi kooperatifine ortaklık yılı en az 1 yıl ve en çok 60 yıl olup ortalama 17 yıl olarak tespit edilmiştir. Çiftçilerin % 35,97'sinin TKK ortaklık yılı 1-10 yıl arasında, % 33,24'ünün TKK ortaklık yılı 11-20 yıl arasında, % 20,98'inin TKK ortaklık yılı 21-30 yıl arasında, % 8,45'inin TKK ortaklık yılı 31-40 yıl arasında bulunmuştur. Çiftçilerin % 1,36'sının TKK ortaklık yılının 40 yıldan fazla olduğu tespit edilmiştir.

8.3. Çiftçilerin Tarım Kredi Kooperatiflerine Ortak Olma Amaçlarının Bulanık Eşli Karşılaştırma İle Analizi

Tarım kooperatifleri çok amaçlı kooperatifler olup ortaklarına çeşitli konularda hizmet vermektedir. Çiftçilerin kooperatife ortak olma amaçlarının

bilinmesi, kooperatif yöneticilerinin çiftçilerin beklentisini anlayabilmesi açısından önemlidir.

Araştırmada çiftçilere TKK'ya ortak olma nedeni olarak 4 amaç sunulmuş ve bu amaçlar arasında eşli karşılaştırmalar yapmaları sağlanmıştır. Bu amaçlara çiftçilerin verdiği cevap ağırlıkları bulanık eşli karşılaştırma yöntemiyle belirlenmiştir. Daha sonra uygun istatistik testler yapılmıştır. Bulanık eşli karşılaştırma yöntemine ilişkin tanımlayıcı istatistikler Çizelge 8.3'de verilmiştir.

Çizelge 8.3 Bulanık Eşli Karşılaştırma Yöntemine Göre Çiftçilerin Kooperatife Ortak Olma Amaçları.

<i>Amaçlar</i>	<i>Ortalama</i>	<i>Std. Sapma</i>	<i>Minimum</i>	<i>Maksimum</i>
Girdi Temini Sağlama	0.81	0.18	0.18	1.00
Nakit Kredi Kullanımı	0.47	0.15	0.00	1.00
Teknik Bilgi Sağlama	0.29	0.14	0.03	0.69
Ürün Pazarlama	0.20	0.18	0.00	1.00

Friedman testi $p < 0.01$ için anlamlıdır

Kendall's W = 0.65

Çiftçilerin tarım kredi kooperatiflerine ortak olma amaçlarının;

1. Kooperatiften girdi temini sağlama,
2. Kooperatiften nakit girdi temini sağlama,
3. Kooperatifin mühendislik hizmetlerinden faydalanma,
4. Ürünlerini kooperatife pazarlama olabileceği kabul edilmiştir.

Bulanık eşli karşılaştırma yöntemi sonuçlarına göre araştırma bölgesindeki çiftçilerin tarım kredi kooperatifine ortak olmalarındaki en önemli amacın “Girdi temini sağlama” olduğu görülmektedir. Çiftçiler için kooperatife ortak olmadaki ikinci en önemli amaç “Nakit kredi sağlama”, üçüncü amaç “Teknik bilgi sağlama” ve en son amaç ise “Ürün pazarlama” olarak tespit edilmiştir.

Bulanık eşli karşılaştırma yöntemi için Friedman testi değerlendirildiğinde yöntemin istatistik açıdan anlamlı olduğu görülmüştür. Bir başka ifade ile, bazı

amaçlar diğerlerinin üzerinde tercih edilmektedir ve çiftçilerin tarım kredi kooperatifine ortak olma amaçları arasında fark bulunmaktadır.

Kendall's W değeri 0.65 bulunmuştur. Buradan yola çıkarak amaç sıralamada çiftçiler arasındaki uyumun *güçlü* olduğunu söylemek mümkündür.

8.4 Çiftçilerin TKK'yı Ziyaret Sıklıkları

Çiftçilerin kooperatiflerini ziyaret sıklıkları kooperatif-ortak ilişkisi hakkında ipuçları vermektedir. Şüphesiz kooperatifi her hafta ziyaret eden bir ortak ile yılda 1 kere ziyaret eden ortak arasında kooperatife bağlılık açısından farklılıklar olacaktır. Araştırma bölgesindeki çiftçilerin kooperatifi ziyaret sıklıkları haftada 1 kez, ayda 1 kez, birkaç ayda 1 kez ve nadiren olmak üzere gruplandırılmıştır (Çizelge 8.4).

Çizelge 8.4 Çiftçilerin Kooperatifi Ziyaret Sıklıkları.

<i>Ölçek</i>	<i>Sayı</i>	<i>%</i>
Haftada bir defa	98	26,70
Ayda bir defa	117	31,88
Birkaç ayda bir defa	53	14,44
Nadiren	99	26,98
Toplam	367	100,00

Kooperatifi ziyaret sıklığında ilk sırayı % 31,88'lik oranla “Ayda bir defa ziyaret edenler” almaktadır. Bunu % 26,98'lik oranla “Nadiren ziyaret edenler”, % 26,70 ile “Haftada bir defa ziyaret edenler ve % 14,44'lük oranla “Birkaç ayda bir defa ziyaret edenler” izlemektedir.

8.5 Araştırma Bölgesindeki Çiftçilerin TKK İle Olan Kredi ve Alışveriş İlişkileri

Tarım kredi kooperatifleri ortakları olan çiftçilere nakit kredi kullanımı, gübre, yem, yakıt, tohumluk, ilaç, alet-makine, damlama sulama, canlı hayvan,

fide-fidan tedariki konularına hizmet vermektedir. Ayrıca kooperatif ortaklarına ucuz kömür ve market alışverişi konusunda da hizmet vermektedir.

Araştırma bölgesinde çiftçilerin kooperatifle olan ilişkilerini değerlendirebilmek amacıyla ortakların kooperatif hizmetlerinden faydalanma durumları ortaya konulmuş ve bu hizmetlerden faydalananların hizmetlerden memnuniyet düzeyleri araştırılmıştır.

8.5.1 Çiftçilerin TKK'dan nakit kredi kullanma durumları

Kısa vadeli işletme kredileri, ortakların tarımsal işletmelerinde kullanacakları girdilerin temini ve nakit ihtiyaçlarının karşılanması amacı ile bir yıl vadeli verilen kredilerdir (TKK Merkez Birliği, 2014). Araştırma bölgesindeki çiftçilerin kooperatiften nakit kredi kullanma durumları Çizelge 8.5'de verilmiştir.

Çizelge 8.5 Çiftçilerin Nakit Kredi Kullanma Durumları.

<i>Kriter</i>	<i>Sayı</i>	<i>%</i>
Kullanan	169	46,05
Kullanmayan	198	53,95
Toplam	367	100,00
N = 169, Nakit kredinin TKK'dan kullanılma yüzdesi En küçük =% 5 En büyük =% 100 Ortalama = % 52,27 St. Sapma = 34,56		

Çiftçilerin % 46'sının kooperatiften nakit kredi kullandığı belirlenmiştir. Çiftçilerin tarım kredi kooperatifinden kullandığı nakit kredinin oranı % 5 ile % 100 arasında değişmektedir. TKK'dan nakit kredi kullanan çiftçilerin ihtiyaç duydukları kredinin ortalama olarak % 52'sini kooperatiften karşıladığı belirlenmiştir.

8.5.1.1 TKK'dan nakit kredi kullanma amaçlarının BEK ile analizi

Araştırma bölgesindeki çiftçilerin diğer kredi kaynaklarına göre TKK'yı tercih etmelerinin amaçları bulanık eşli karşılaştırma yöntemiyle incelenmiştir.

Araştırmada çiftçilere kooperatiften nakit kredi kullanma nedeni olarak 3 amaç sunulmuş ve bu amaçlar arasında eşli karşılaştırmalar yapmaları sağlanmıştır. Çiftçilerin tarım kredi kooperatiflerinden kredi kullanma amaçları;

1. Kredilerin uzun vadeli olması,
2. Kredilerin düşük faizli olması,
3. Dosya masrafı olmaması olarak belirlenmiştir.

Çiftçilerin belirlenen amaçlara verdiği ağırlıklar bulanık eşli karşılaştırma yöntemiyle belirlenmiştir. Daha sonra uygun istatistiki testler yapılmıştır. Bulanık eşli karşılaştırma yöntemine ilişkin tanımlayıcı istatistikler Çizelge 8.6'da sunulmuştur.

Çizelge 8.6 Bulanık Eşli Karşılaştırma Yöntemine Göre Çiftçilerin Kooperatiften Nakit Kredi Kullanma Amaçları.

<i>Amaçlar</i>	<i>Ortalama</i>	<i>Std. Sapma</i>	<i>Minimum</i>	<i>Maksimum</i>
Uzun Vade	0.55	0.27	0.00	1.00
Düşük Faiz	0.50	0.21	0.00	1.00
Dosya Masrafı Olmaması	0.36	0.22	0.00	1.00

Friedman testi $p < 0.01$ için anlamlıdır
Kendall's W = 0.14

Bulanık eşli karşılaştırma yöntemi sonuçlarına göre araştırma bölgesindeki çiftçilerin tarım kredi kooperatiflerinden nakit kredi kullanmalarındaki en önemli amaç kredilerin uzun vadeli olmasıdır. Çiftçilerin kooperatiften nakit kredi kullanmalarındaki ikinci en önemli amaç kredilerin düşük faizli olması ve üçüncü amaç kredilerin dosya masrafı olmaması olarak belirlenmiştir.

Bulanık eşli karşılaştırma yöntemi için Friedman testi değerlendirildiğinde yöntemin istatistiki açıdan anlamlı olduğu görülmüştür. Buradan şu sonuç çıkarılabilir: Bazı amaçlar diğerlerinin üzerinde tercih edilmektedir. Diğer bir anlatımla çiftçilerin tarım kredi kooperatifinden nakit kredi kullanım amaçları

arasında fark bulunmaktadır. Kendall's W değeri 0.14 bulunmuştur. Buradan yola çıkarak amaç sıralamada çiftçiler arasındaki uyumun *zayıf* olduğunu söylemek mümkündür. Yani çiftçiler kooperatiften nakit kredi kullanmayı farklı açılardan değerlendirmektedirler.

8.5.2 Çiftçilerin TKK'dan aynı kredileri kullanma durumları

Araştırma bölgesindeki çiftçilerin tarım kredi kooperatiflerinin vermiş olduğu aynı kredilerden yararlanmalarına ilişkin veriler Çizelge 8.7'de sunulmuştur.

Çizelge 8.7 Çiftçilerin TKK'nın Diğer Kredilerinden Yararlanma Durumları.

Danışmanlık Desteği	Sayı	%
Alan	47	12,81
Almayan	320	87,19
Toplam	367	100
Hayvancılık İşletme Kredisi	Sayı	%
Kullanan	5	2,62
Kullanmayan	186	97,38
Toplam	191	100
Kimyevi Gübre Kredisi	Sayı	%
Kullanan	325	88,58
Kullanmayan	42	11,44
Toplam	367	100
Sulama Sistemi Kredisi	Sayı	%
Kullanan	34	9,26
Kullanmayan	333	90,74
Toplam	367	100
TKK Marketinden Faydalanma	Sayı	%
Faydalanan	83	22,62
Faydalanmayan	284	77,38
Toplam	367	100
Tohumluk Kredisi	Sayı	%
Kullanan	197	53,68
Kullanmayan	170	46,32
Toplam	367	100

Çizelge 8.7'nin devamı

Yakıt Kredisi	Sayı	%
Kullanan	238	64,85
Kullanmayan	129	35,15
Toplam	367	100
Yem Kredisi	Sayı	%
Kullanan	107	56,02
Kullanmayan	84	43,98
Toplam	191	100
Zirai Alet Kredisi	Sayı	%
Kullanan	95	25,89
Kullanmayan	272	74,11
Toplam	367	100
Zirai İlaç Kredisi	Sayı	%
Kullanan	192	52,32
Kullanmayan	175	47,68
Toplam	367	100

Kooperatifler ortaklarına girdi sağlamanın yanında bünyesinde istihdam ettiği teknik personel ile danışmanlık hizmeti vermektedir. Araştırma bölgesindeki çiftçilerin % 13'ünün TKK'dan danışmanlık desteği aldığı bulunmuştur. Hayvancılık işletme kredileri, tarımsal bir işletmesi olan veya arazisi olmadığı halde doğrudan doğruya besicilik dahil hayvancılıkla uğraşan ortaklara hayvanların cinsi ve sayısı göz önüne tutularak verilen kredilerdir. Araştırma bölgesinde hayvancılık yapan işletmelerin % 2,62'si hayvancılık işletme kredisi kullanmıştır. Tarım kredi kooperatifleri bir dekardan elde edilecek ürün verimini artırmak amacıyla en çok bir yıl vadeli ve aynı olarak kimyevi gübre kredisi kullanmaktadır. Araştırma bölgesindeki çiftçilerin % 89'unun TKK'dan gübre kredisi kullandığı belirlenmiştir. Tarımsal sulama kredileri su kaynağından alınan suyun tarla içine dağıtılması amacıyla damla, yağmurlama veya mikro yağmurlama sulama sistemleri kurulması konusundaki taleplerini karşılamak üzere en çok dört yıla kadar vadeli kullanılan aynı kredilerdir. Araştırma bölgesindeki çiftçilerin % 9,26'sı TKK'dan sulama sistemi kredisi almıştır. Kooperatifler ortaklarına market alışverişi yapma imkanı sağlayarak, ortak ekonomilerini korumak amaçlı faaliyetler yapabilirler. Tarım kredi kooperatifleri

bazı ürünler için bu hizmeti vermektedir. Araştırma bölgesindeki çiftçilerin % 23'ünün TKK'dan market alışverişi yaptığı bulunmuştur. Tohumluk kredileri bir dekardan elde edilecek ürün verimini artırmak amacıyla ortaklara ayni olarak kullandırılan en çok bir yıl vadeli kredidir. Çiftçilerin % 54'ü TKK'dan tohum kredisi kullanmıştır. Tarım kredi kooperatifleri çiftçilerin ihtiyaç duydukları motorin ve madeni yağ ihtiyaçları ayni olarak karşılamaktadır. Çiftçilerin % 65'i TKK'dan yakıt kredisi kullanmaktadır. Araştırma bölgesinde 191 işletmede hayvancılık faaliyetinin yapılmaktadır. Hayvancılık yapan işletmelerin % 56,02'si TKK'dan yem kredisi kullanmaktadır. Tarımsal araç ve gereç kredileri, işletmenin faaliyetini sürdürmesinde ihtiyaç duyulan her çeşit tarımsal araç-gereç, tarımsal araç lastikleri, sergi ve örtü malzemesi vb. diğer girdilerin dört yıla kadar vadeli kullandırıldığı ayni kredilerdir. Araştırma bölgesindeki çiftçilerin % 26'sı TKK'dan zirai alet kredisi kullanmıştır. Tarımsal ilaç kredileri, ürün cinsi ve ekim sahası göz önünde tutularak ortakların her türlü haşere ve zararlı ile mücadele etmesini sağlamak üzere ayni olarak kullandırılan kredilerdir. Araştırma bölgesindeki çiftçilerin % 52'si TKK'dan zirai ilaç kredisi kullanmıştır (Çizelge 8.7).

Tarım kredi kooperatifinden girdi temin eden çiftçilerin ihtiyaç duydukları girdileri hangi oranda tarım kredi kooperatiflerinden karşıladığına ilişkin tanımlayıcı istatistikler aşağıda sunulmuştur (Çizelge 8.8).

Çizelge 8.8 TKK'dan Kullanılan Girdilerin Kullanım Oranları.

<i>Kullanılan Kredi</i>	<i>N</i>	<i>Min. %</i>	<i>Max. %</i>	<i>Ort. %</i>	<i>Std. Sapma</i>
Danışmanlık	47	5	100	76,29	32,14
Hayvancılık İşletme	5	30	100	58,00	38,34
Kimyevi Gübre	325	20	100	91,56	55,03
Sulama Sistemi	34	10	100	79,85	28,40
TKK Marketi	83	5	70	19,03	11,72
Tohumluk	197	5	100	79,54	28,60
Yakıt	238	5	100	78,55	28,28
Yem	191	10	100	81,68	28,05
Zirai Alet	95	10	100	68,63	32,61
Zirai İlaç	192	10	100	72,65	30,85

Çizelge 8.8'den izleneceği gibi, araştırma bölgesinde TKK'dan danışmanlık desteği alanlar ihtiyaç duydukları desteğin en az % 5'ini, en fazla % 100'ünü ve ortalama olarak % 76'sını kooperatiftan karşılamışlardır. Diğer girdilerin TKK'dan karşılanma oranları ortalama olarak hayvancılık işletme kredilerinde % 58, kimyevi gübrede % 91,56, sulama sisteminde % 28,40, market alışverişinde % 11,72, tohumlukta % 28,60, yakıtta % 28,28, yemde % 28,05, zirai alette % 32,61 ve zirai ilaçta % 30,85 oranlarında tespit edilmiştir.

8.6 Araştırma Bölgesindeki Çiftçilerin TKK Hizmetlerini Değerlendirmeleri

Araştırmanın bu bölümünde araştırma bölgesindeki çiftçilerin tarım kredi kooperatiflerinden faydalandıkları hizmetleri değerlendirmelerine yer verilmiştir. Çiftçilerin TKK hizmetlerinden memnuniyetleri beşli likert ölçeği ile araştırılmıştır. Likert skor hesaplaması ile tarım kredi kooperatifleri hizmetleri memnuniyeti arasında sıralama yapılmış ve çiftçilerin hangi hizmetten daha fazla memnun kaldıkları ortaya konmuştur (Çizelge 8.17).

Çizelge 8.9 Çiftçilerin TKK'dan Aldıkları Hizmetlere Yönelik Değerlendirmeleri.

Kooperatif Hizmetleri	<i>Hiç memnun değilim</i>	<i>Memnun değilim</i>	<i>Nötr</i>	<i>Memnunum</i>	<i>Çok memnunum</i>	Skor	Sıralama
	1	2	3	4	5		
Nakit kredi	2,44	7,32	9,15	69,51	11,59	380,49	8
Gübre	3,69	9,85	8,62	58,46	19,38	380,00	9
Yem	1,72	9,48	6,90	60,34	21,55	165,14	11
Yakıt	2,52	6,72	7,98	63,03	19,75	390,76	4
Tohumluk	1,02	10,15	8,63	64,97	15,23	383,25	7
Zirai ilaç	2,08	6,77	10,42	63,54	17,19	386,98	6
Zirai alet		6,32	5,26	72,63	15,79	397,89	3
Tarımsal sulama sistemi		8,82	5,88	52,94	32,35	408,82	1
Hayvancılık işletme	40,00	40,00		20,00		200,00	10
Danışmanlık	4,17		6,25	56,25	31,25	404,17	2
Market	2,41	8,43	3,61	71,08	14,46	386,75	5

Buna göre çiftçilerin en fazla memnun oldukları tarım kredi kooperatifi hizmeti “Tarımsal sulama sistemi temini” hizmetidir. Çiftçiler daha sonra sırasıyla “Danışmanlık” ve “Zirai alet temini” konularında memnuniyetlerini bildirmişlerdir. Balıkesir bölgesinde tarım kredi kooperatiflerine ortak olan çiftçilerin en az memnun oldukları kooperatif hizmeti “Yem temini”dir.

9. ORTAKLARIN KOOPERATİFÇİLİK İLKELERİ ALGISI ANALİZİ

“Algı” kelimesi; “Bir olayı veya bir nesnenin varlığını idrak etmek” anlamına gelmektedir. Çiftçilerin kooperatifçilik ile ilgili tutum ve davranışları, bilgi düzeyleri, yaklaşımları kooperatifçiliğin hangi düzeyde anlaşıldığıyla ilgili ipuçları vermektedir. Bunu anlayabilmek için çiftçilerin kooperatifçilik algılarını ele almak gerekmektedir. Bu amaçla araştırmada kooperatifçiliğin esaslarının ortaya konduğu kooperatifçilik ilkelerinin çiftçiler tarafından algılanmaları incelenmiştir.

Bu bölümde ilk olarak verilerin istatistiki analizlere uygunluğunu test etmek amacıyla güvenilirlik analizi yapılmıştır. Daha sonra çiftçilere kooperatifçilik dendiği zaman akıllarına gelen ilk ifadenin ne olduğu sorulmuş takiben de kooperatifçilik ilkelerini bilip bilmedikleri sorulmuştur. Çiftçilerin kendilerini kooperatifçilik ilkelerini biliyor ya da bilmiyor olarak görmelerinde etkili olan faktörler ise LR ile analiz edilmiştir. İlave olarak kooperatifçilik ilkeleri ifadesinin çiftçiler tarafından yabancı bir kavram olarak anlaşılabileceği düşünülerek her bir ilkenin açıklanmasında kullanılan alt unsurlar esas alınıp çiftçilerin kooperatifçilik ilkeleri algıları derinlemesine araştırılmıştır. Araştırmada çiftçilerin kooperatifçilik ilkeleri algısının önem derecesini ortaya koyabilmek ve her bir kooperatifçilik ilkesinin algısını birbiri ile karşılaştırabilmek amacıyla likert ölçeğinden ve çoktan seçmeli sorulardan yararlanılmıştır. Likert ölçekli tüm alt unsurlar temel istatistiksel yöntemlerle (sayı ve yüzdelere) değerlendirilmiş ve çiftçilerin kooperatifçilik ilkeleri algıları ortaya konmuştur. İlave olarak temel göstergelerden yola çıkılarak çiftçilerin kooperatifçilik ilkeleri algıları LR ile değerlendirilmiştir. Böylece kooperatifçilik ilkelerinin algılanmasında etkili olan faktörler ortaya konmuş ve çiftçi algıları analiz edilmiştir. Son olarak her bir kooperatifçilik ilkesini temsilen seçilen yedi alt unsur arasında karşılaştırma yapmak ve önem derecelerini belirlemek amacıyla unsurlara ağırlık verilmiş, ağırlıklar unsurların yüzdeleri ile çarpılarak skorlar belirlenmiştir. Elde edilen skorlar sıralanarak yedi kooperatifçilik ilkesi arasında karşılaştırma yapılmış ve çiftçiler tarafından hangi ilkenin daha fazla anlaşıldığı, hangi ilkenin daha az anlaşıldığı belirlenmiştir.

9.1 Güvenilirlik Analizi Sonuçları

Kooperatif ortaklarının kooperatifçilik ilkelerini algılamalarını ölçmek amacıyla hazırlanan anket sorularından toplanan verilerin güvenilirlik analizi yapılmıştır. Güvenilirlik Analizi yapılırken analizin temel koşullarından olan bireysel özellikleri (demografik, sosyo-ekonomik) analize dahil etmeme koşuluna dikkat edilmiş ve kooperatifçilik ilkelerinin algısını ölçen 41 sorunun analizi yapılmıştır. Güvenilirlik analizi yapmanın farklı yöntemleri olup araştırmada en yaygın kullanılan Cronbach Alfa Katsayısı Yöntemi kullanılmış ve analiz sonucu Çizelge 9.1’de sunulmuştur.

Çizelge 9.1 Kooperatifçilik İlkelerini Algılama Ölçeğinin Güvenilirlik Analizi.

<i>Kriter</i>	<i>Değer</i>
Alfa Güvenilirlik Katsayısı	0,718
Düzeltilmiş Alfa Katsayısı	0,692
Değişken Sayısı	41
Hotelling T^2	447,139 (p = 0.000)

Güvenilirlik analizi sonucuna göre kooperatif ortaklarının kooperatifçilik ilkelerini algılamalarını ölçmek amacıyla hazırlanan 41 sorulu ölçeğin bilimsel çalışmalara uygun “Güçlü bir ölçek” olduğunu söylemek mümkündür (Alfa güvenilirlik katsayısı = 0,718).

Hotelling T^2 testine göre soru ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlıdır (p = 0.000). Ayrıca sorular denekler tarafından aynı yaklaşımla algılanmıştır (Hotelling T^2 = 447,139).

9.2 Çiftçilerin Kooperatifçilik İlkeleri Algıları

Araştırma bölgesindeki çiftçilere “Kooperatif dendiği zaman aklınıza ilk olarak ne gelmektedir?” sorusu sorulmuştur (Çizelge 9.2).

Çizelge 9.2 Çiftçilerin “Kooperatif” Dendiği Zaman Akıllarına Gelen İlk İfadeler.

<i>Kriter</i>	<i>Sayı</i>	<i>%</i>
Çiftçiye Maddi Destek	178	48,50
Birlik ve Beraberlik	154	41,96
Devlet Kuruluşu	4	1,09
Çiftçiye Eğitim Vermek	2	0,54
Olumsuz Görüş	24	6,54
Fikri Yok	5	1,36
Toplam	367	100,00

Buna göre çiftçilerin % 48,50’si kooperatif deyince “Çiftçiye maddi destek”, % 41,96’sı “Birlik ve beraberlik”, % 1,09’u “Devlet kuruluşu”, % 0,54’ü “Çiftçiye eğitim vermek” cevaplarını vermişlerdir. Çiftçilerin % 6,54’ü kooperatifçilik dendiği zaman ilk aklına gelen ifade olarak olumsuz görüş belirtmiş ve % 1,36’sı fikri olmadığını belirtmiştir.

Çiftçilerin kooperatifçilik ilkeleri kavramı ile ilgili bilgi düzeylerini ölçmek amacıyla “Kooperatifçilik ilkelerini bilip bilmedikleri” sorulmuştur (Çizelge 9.3).

Çizelge 9.3 Çiftçilerin Kooperatifçilik İlkelerini Bilme Durumları.

<i>Kriter</i>	<i>Sayı</i>	<i>%</i>	<i>Birikimli %</i>
Bilen	31	8,45	8,45
Kısmen Bilen	62	16,89	25,34
Bilmeyen	274	74,66	100,00
Toplam	367	100,00	

Çiftçilerin % 8,45’inin kooperatifçilik ilkeleri kavramını bildiği, % 16,89’unun kısmen bildiği ve % 74,66’sının bilmediği ortaya konmuştur. Çiftçilerin kooperatifçilik ilkelerini bilip bilmediklerini düşünceleri üzerinde etkili olan faktörler lojistik regresyon analiziyle test edilmiştir.

9.2.1 Çiftçilerin kooperatifçilik ilkelerini bildiklerini düşünceleri üzerinde etkili olan faktörler

Çiftçilerin kooperatifçilik ilkelerini bilme durumlarında etkili olan faktörler lojistik regresyon ile analiz edilmiştir. Lojistik regresyon modelinin bağımlı

değişkeni, çiftçilerin kooperatif ilkelerini bilme durumlarıdır. Çiftçilerin kooperatifçilik ilkelerini bildiklerini ifade etmeleri 1, bilmediklerini ifade etmeleri 0 olarak kabul edilmiştir. Kooperatifçilik ilkelerini bilme durumunu açıklamada kullanılan açıklayıcı değişkenler yaş (yıl), eğitim seviyesi (1: Okur-yazar, 2: İlkokul, 3: Ortaokul, 4: Lise, 5: Üniversite, 6: Lisansüstü), kooperatife ortaklık yılı, tarımsal eğitimlere katılma durumu (1: Katılan, 0: Katılmayan), tarımsal yayınlara üye olma durumu (1: Üye, 0: Üye değil), internet kullanma durumu (1: Kullanan, 0: Kullanmayan), kooperatifi ziyaret sıklığı (1: Nadiren, 2: Birkaç ayda bir kez, 3: Ayda bir kez, 4: Haftada bir kez), kooperatifçilik konusunda eğitim alma durumu (1: Alan, 0: Almayan), yıllık tarımsal gelir düzeyi (1: <10.000 TL, 2: 10.001-20.000 TL, 3: 20.001-50.000 TL, 4: 50.001-100.000 TL, 5: >100.001 TL), kooperatif yönetiminde daha önce görev alma durumu (1: Alan, 0: Almayan) ve kooperatif genel kurul toplantılarını takip etme durumudur (1: Takip eden, 0: Takip etmeyen). Modelin çözümlenmesinden sonra istatistiki açıdan anlamlı çıkan değişkenler açıklanmıştır (Çizelge 9.4).

Çizelge 9.4 Ortakların Kooperatif İlkelerini Bilme Durumlarını Etkileyen Faktörler.

<i>Değişkenler</i>	<i>Katsayı</i>	<i>Std. Hata</i>	<i>p-Değeri</i>	<i>Eğim</i>
Sabit	0.269125	1.60144	0.86654	
Yaş	-0.00162128	0.0173518	0.92556	-0.000288284
Eğitim	0.430638	0.16373	0.00853***	0.0765727
Koop. Ortaklık Yılı	0.000683293	0.0152089	0.96417	0.000121498
Tarımsal Eğitimlere Katılma	0.619057	0.272422	0.02306**	0.110076
Tarımsal Yayınlar Üyelik	0.633958	0.607555	0.29674	0.112726
İnternet Kullanma	0.308487	0.315671	0.32845	0.0548529
Koop. Ziyaret Sıklığı	0.0765075	0.119273	0.52123	0.013604
Koop. Eğitimi Alma	0.121678	0.330229	0.71253	0.0216359
Gelir	0.116345	0.141544	0.41109	0.0206875
Koop. Yönetiminde Görev Alma	-0.790221	0.323191	0.01448**	-0.15674
Genel Kur. Top. Katılma	-0.0215629	0.283128	0.93929	-0.00383415
X ²	37.70(p: 0.0002).			

*** : % 1 önem derecesi, ** : % 5 önem derecesi, * : % 10 önem derecesi

Model genel olarak anlamlı çıkmıştır (X^2 : 37.70, p: 0.0002). Analiz sonucuna göre çiftçilerin eğitim düzeyleri, tarımsal eğitime katılma durumları ve kooperatif yönetiminde görev almış olma durumları kooperatifçilik ilkelerini bilmeyi düşünme üzerinde etkili faktörlerdir.

Çiftçilerin eğitim seviyeleri ile kooperatifçilik ilkelerini bildiklerini düşünmeleri arasında pozitif yönlü bir ilişki olup eğitim seviyesi % 1 için anlamlıdır. Yani % 99 olasılıkla eğitim seviyesinin bir kademe artması çiftçilerin kooperatifçilik ilkelerini bilmeyi düşünmeleri eğilimini % 7,6 oranında artırmaktadır. Başka bir deyişle ortaokul mezunlarının (çiftçilerin % 11,99'u) ilkokul mezunlarına göre (çiftçilerin % 69,48'i), lise mezunlarının (% 15,80) ortaokul mezunlarına göre ve üniversite mezunlarının (% 1,63) lise mezunlarına göre kooperatifçilik ilkelerini bildiklerini düşünme eğilimleri % 7,6 daha fazladır. Bireylerin eğitim seviyesinin yükselmesi diğer tüm alanlar ve konular üzerinde olumlu yönde etkili olduğu gibi kooperatifçilik ilkelerinin bilinmesi durumu üzerinde de olumlu yönde etkilidir.

Kırsal alanda yıl içinde tarımla ilgili bitkisel ve hayvansal üretim teknikleri başta olmak üzere çeşitli konularda eğitimler düzenlenmektedir. Bu eğitimler ağırlıklı olarak Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı İl ve İlçe Müdürlükleri, ziraat odaları, tarım kredi, tarımsal kalkınma vb. kooperatifler, üretici birlikleri ve yetiştirici birlikleri tarafından verilmektedir. Analiz sonucuna göre çiftçilerin tarımsal eğitime katılma durumları ile kooperatifçilik ilkelerini bildiklerini düşünmeleri arasında pozitif yönlü bir ilişki olup tarımsal eğitime katılma durumu % 5 için anlamlıdır. Yani % 95 olasılıkla çiftçilerin tarımsal eğitime katılma durumları kooperatifçilik ilkelerini bilmeyi düşünme eğilimini % 11 artırmaktadır. Yani tarımsal konularda eğitime katılanlar (çiftçilerin % 45,50'si), katılmayanlara göre % 11 daha fazla kooperatifçilik ilkelerini bildiklerini düşünme eğilimindedirler.

Kooperatifler ortakları tarafından yönetilen kuruluşlardır. Kooperatifçilikte ortakların kooperatifine sahip çıkması, kooperatif yönetiminde aktif olarak rol alması beklenir. Bu şekilde ortakları tarafından sahiplenilen kooperatifler başarı şansı yakalayabilir. Analiz sonuçlarına göre ortakların kooperatif yönetiminde

görev almış olmaları ile kooperatifçilik ilkelerini bilmeyi düşünme durumları arasında negatif yönlü bir ilişki olup ortakların kooperatif yöneticiliği tecrübesi olma durumu % 5 için anlamlıdır. Diğer bir deyişle % 95 olasılıkla kooperatif yönetiminde görev alanların (çiftçilerin % 20,70'i), almayanlara göre kooperatifçilik ilkelerini bilmediğini düşünme eğilimi % 15 daha fazladır.

9.3 Kooperatifçilik İlkelerinin Algılanması

Araştırmanın bu bölümünde çiftçilerin kooperatifçilik ilkeleri algıları ilkeleri açıklayan ifadelerden yani kooperatifçilik ilkeleri alt unsurlarından yola çıkılarak değerlendirilmiştir.

9.3.1 Çiftçilerin gönüllü ve serbest giriş ilkesi algıları

Kooperatifçiliğin Gönüllü ve Serbest Giriş İlkesine göre kooperatifler gönüllü kuruluşlar olup, hizmetlerinden yararlanabilecek ve kooperatif ortaklığının sorumluluklarını kabul eden herkese, cinsel, sosyal, ırksal, siyasal ve dinsel ayrım gözetmeksizin açıktır (Mülayim, 2010).

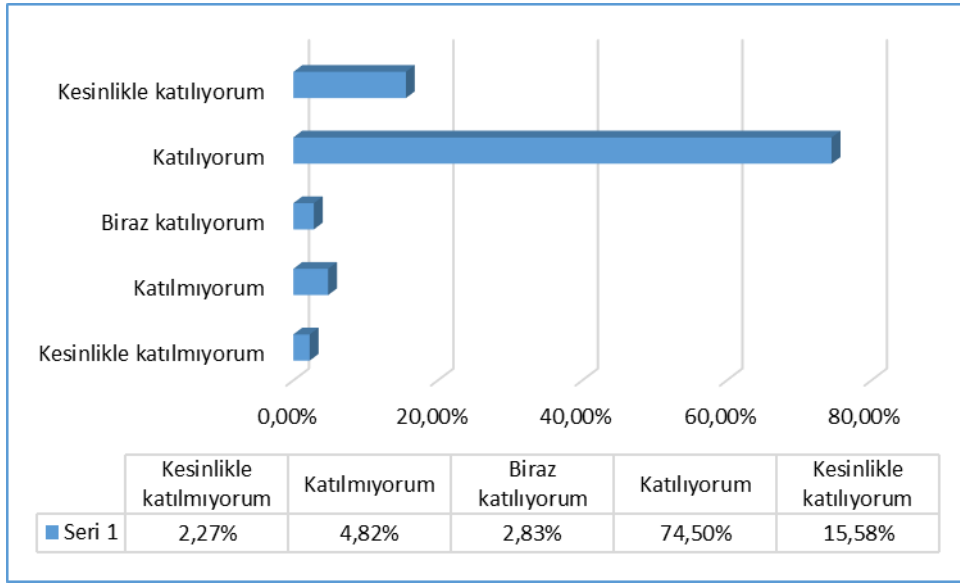
Kooperatifçiliğin bu ilkesine göre bireyler kooperatife ortak olmak için zorlanamazlar. Araştırmada çiftçilerin kooperatife üye olma şekillerine verdikleri yanıtlar Çizelge 9.5’de verilmiştir.

Çizelge 9.5 Kooperatife Ortak Olma Şekli.

<i>Kooperatife Ortak Olma Şekli</i>	<i>Sayı</i>	<i>%</i>
Kendi İsteği İle Ortak Olanlar	360	98,09
Çevresindekilerin İsteği İle Ortak Olanlar	7	1,91
Toplam	367	100,00

Ortakların % 98’inin kooperatife kendi isteği ile ortak olduğu, % 2’sinin de aile, arkadaş isteği nedeniyle kooperatife ortak olduğu tespit edilmiştir. Çiftçilerin gönüllü olarak kooperatife ortak olduklarını söylemek doğru olacaktır.

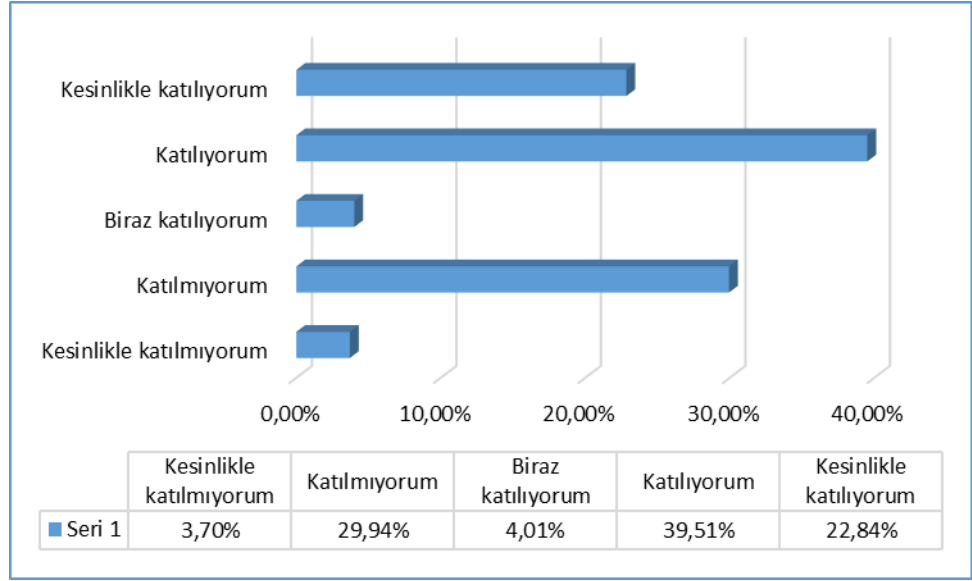
Bu ilke aynı zamanda kooperatif ortağının istediği zaman kooperatiften serbestçe çıkabilmesi anlamına da gelmektedir. Bu kapsamda araştırma bölgesindeki ortaklara “Kooperatif ortağı istediği zaman ortaklıktan çıkar” ifadesine hangi düzeyde katıldıkları ya da katılmadıkları beşli likert ölçeği ile sorulmuştur. Likert ölçeği ile sorulan sorularda çiftçilere “Fikrim yok” seçeneği de sunulmuştur. Ancak bu seçenek likert ölçeğinin bir parçası olmayıp “Fikrim yok, kararsızım, bir şey diyemem” gibi ifadeleri kullananlar bir fikre katılıp katılmama konusunda değerlendirilmeyip analiz dışı bırakılmıştır (Şekil 9.1).

Şekil 9.1 Çiftçilerin “Kooperatif Ortağı İsteddiği Zaman Ortaklıktan Çıkar” İfadesine Katılım Seviyeleri.

Çiftçilerden “Ortak istediği zaman kooperatiften çıkabilir” fikrine katılanların oranı % 74,50, kesinlikle katılanların oranı % 15,58, biraz katılanların oranı % 2,83’tür. Görüldüğü gibi kooperatifçiliğin gönüllü ve serbest giriş ilkesi algısı kooperatife üye giriş ve çıkış alt unsuru açısından ele alındığında ortakların büyük bir kısmı tarafından anlamına uygun olarak algılanmaktadır.

Kooperatifçiliğin gönüllü ve serbest giriş ilkesine göre kooperatiflerde dinsel, siyasal ayırım yapılmaz. Bireyler farklı düşüncelere sahip olsa dahi, bu kooperatife ortak olmaya engel değildir. Bu bağlamda çiftçilerin “Kooperatiflerin siyasal ya da dinsel tercihleri olmaz” fikrine katılma durumları ele alınmıştır (Şekil 9.2).

Şekil 9.2 Çiftçilerin “Kooperatiflerin Siyasal Ya Da Dinsel Tercihleri Olmaz” İfadesine Katılım Seviyeleri.

“Kooperatiflerde siyasal ya da dinsel tercih olmaz, kooperatifler ortak olmak isteyenlere açıktır” fikrine kesinlikle katılanların oranı % 22,84, katılanların oranı % 39,51, biraz katılanların oranı ise % 4,01’dir. Ortakların % 29,94’ü ve diğer % 3,7’lik bölümü kooperatiflerde siyasal ya da dinsel tercihlerin olabileceğini düşünmektedir. Yani ortakların 1/3’ünde kooperatiflerde siyasal ve dinsel tercih olmayacağına ilişkin bilgi eksikliği bulunmaktadır. Ortakların bu şekilde düşüncelerinde etkili olan faktörler aşağıda araştırılmıştır.

9.3.1.1 Çiftçilerin gönüllü ve serbest giriş ilkesi algılarının Lojistik Regresyon (LR) ile analizi

Lojistik regresyon modelinin bağımlı değişkeni, çiftçilerin kooperatiflerin siyasal ya da dinsel tercihleri olup olmaması ile ilgili görüşleridir. Çiftçilerin kooperatiflerin siyasal ya da dinsel tercihi olabilir şeklindeki düşünceleri 1, kooperatiflerin siyasal ya da dinsel tercihi olamaz şeklindeki düşünceleri ise 0 olarak kabul edilmiştir. Bağımlı değişkenin açıklanmasında kullanılan bağımsız değişkenler yaş (yıl), eğitim seviyesi (1: Okur-yazar, 2: İlkokul, 3: Ortaokul, 4: Lise, 5: Üniversite, 6: Lisansüstü), kooperatife ortaklık yılı, tarımsal eğitimlere katılma durumu (1: Katılan, 0: Katılmayan), tarımsal yayınlara üye olma durumu (1: Üye, 0: Üye değil), internet kullanma durumu (1: Kullanan, 0: Kullanmayan),

kooperatifi ziyaret sıklığı (1: Nadiren, 2: Birkaç ayda bir kez, 3: Ayda bir kez, 4: Haftada bir kez), kooperatifçilik konusunda eğitim alma durumu (1: Alan, 0: Almayan), kooperatif ana sözleşmesini okuma durumu (1: Okuyan, 0: Okumayan) ve yıllık tarımsal gelir düzeyidir (1: <10.000 TL, 2: 10.001-20.000 TL, 3: 20.001-50.000 TL, 4: 50.001-100.000 TL, 5: >100.001 TL), Modelin çözümlenmesinden sonra istatistiki açıdan anlamlı çıkan değişkenler açıklanmıştır (Çizelge 9.6).

Çizelge 9.6 Ortakların Kooperatiflerin Siyasal-Dinsel Tercihleri Olmasına Yönelik Düşüncelerini Etkileyen Faktörler.

<i>Değişkenler</i>	<i>Katsayı</i>	<i>Std. Hata</i>	<i>p-Değeri</i>	<i>Eğim</i>
Sabit	1.71925	1.03845	0.09781	
Yaş	-0.0180811	0.0139545	0.19507	-0.00404526
Eğitim	-0.117012	0.163027	0.47292	-0.0261789
Koop. Ortaklık Yılı	0.00286956	0.0129148	0.82416	0.000642001
Eğitilere Katılma	0.339354	0.268432	0.20615	0.0755441
Tarımsal Yayınlar Üyelik	0.0118795	0.675966	0.98598	0.00265307
İnternet Kullanma	-0.129967	0.320796	0.68538	-0.029309
Koop. Ziyaret Sıklığı	-0.0148999	0.113195	0.89528	-0.00333354
Koop. Eğitimi Alma	-0.57622	0.328248	0.07918*	-0.134968
Koop. Ana Sözleşmesini Okuma	1.09472	0.323571	0.00072***	0.220491
Tarımsal Gelir	-0.046975	0.136949	0.73159	-0.0105096
X^2	20.5095 (p: 0.0248)			

*** : % 1 önem derecesi, ** : % 5 önem derecesi, * : % 10 önem derecesi

Model genel olarak anlamlı çıkmıştır (X^2 : 20.5095, p: 0.0248). Analiz sonucuna göre çiftçilerin kooperatif ile ilgili eğitim alma durumları ve kooperatif ana sözleşmesini okuma durumları, kooperatiflerin siyasal ya da dinsel tercihleri olabilir ya da olamaz şeklindeki düşünceleri üzerinde etkili faktörlerdir.

Kooperatif konusunda eğitim alma % 10 için anlamlı olup negatif işaretli bulunmuştur. Yani % 90 olasılıkla kooperatif eğitimi alanların (çiftçilerin % 18,52'si) eğitim almayanlara göre kooperatiflerin politik tercihi olmaz düşüncesi eğilimleri % 13 daha fazladır.

Kooperatif ana sözleşmesini okuma durumu ise % 1 için anlamlıdır. Başka bir deyişle % 99 olasılıkla kooperatif ana sözleşmesini okuyanların (çiftçilerin % 26,98'i) kooperatiflerin siyasal ya da dinsel tercihleri olabilir şeklinde düşünme eğilimleri % 22'dir. Buradan kooperatif ana sözleşmelerinde kooperatifçilik ilkelerini açıklayan hususlara yer verilmediği sonucu çıkmaktadır.

9.3.2 Çiftçilerin demokratik yönetim ilkesi algıları

Kooperatifçiliğin Ortağın Demokratik Yönetimi İlkesine göre kooperatifler, politika oluşturma ve karar verme konularına aktif olarak katılan ortaklar tarafından yönetilen (kontrol edilen) demokratik kuruluşlardır. Kooperatiflerde yönetime seçilen yöneticiler ortaklara karşı sorumludurlar. Birim kooperatiflerde ortaklar eşit oy (bir ortağa bir oy) hakkına sahiptirler. Kooperatif üst örgütleri de demokratik bir biçimde örgütlenmişlerdir (Mülayim, 2010).

Ortakların demokratik yönetim ilkesi algılarını araştırmak için bu ilkeyi açıklayan alt unsurlardan yararlanılmıştır. İlk olarak ortaklara “Tarım kredi kooperatifleri ortakları tarafından demokratik bir şekilde yönetilmekte midir?” sorusu yöneltilmiştir (Çizelge 9.7).

Çizelge 9.7 Çiftçilerin TKK Yönetimini Demokratiklik Açısından Değerlendirmeleri.

TKK Yönetimi Demokratik Mi?	Sayı	%
Evet	211	57,49
Hayır	156	42,51
Toplam	367	100,00

Araştırma bölgesindeki ortakların % 57,49'u TKK yönetimini demokratik bulmaktadır. Ortakların % 42,51'i ise TKK yönetiminin demokratik olmadığını düşünmektedir. Ortakların kooperatifi demokratik bulma durumlarını etkileyen faktörler LR ile analiz edilmiş ve model sonuçları bu bölüm sonunda verilmiştir.

TKK ana sözleşmesine göre kooperatiflerde en yetkili organ kooperatif genel kuruldur. Kooperatifle ilgili tüm kararları genel kurul alır. Genel kurul içinden seçilen yönetim kurulu kooperatif işlerini temsil ettiği genel kurul adına yürütür. Araştırmada kooperatif ortaklarına “Kooperatifle ilgili kararlarda yönetim kurulu mu yoksa kooperatif müdürlüğü mü daha yetkilidir” sorusu yöneltilmiştir (Çizelge 9.8).

Çizelge 9.8 Çiftçilerin Kooperatifte En Yetkili Olan Birime İlişkin Düşünceleri.

<i>Kooperatifte En Yetkili Olan Birim</i>	<i>Sayı</i>	<i>%</i>
Yönetim Kurulu	160	43,60
Kooperatif Müdürlüğü	207	56,40
Toplam	367	100,00

Ortakların % 43,60’ı ortağı olduğu kooperatiflerde kooperatifle ilgili kararlarda yönetim kurulunun en yetkili olduğunu, % 56,40’ı ise kooperatif müdürlüğünün en yetkili olduğunu ifade etmiştir.

İlave olarak ortaklara “Kooperatif yönetiminde yönetim kurulu mu yoksa kooperatif müdürlüğü mü daha yetkili olmalıdır?” sorusu sorulmuştur (Çizelge 9.9).

Çizelge 9.9 Çiftçilerin Kooperatifte En Yetkili Olması Gereken Birim Düşünceleri.

<i>Kooperatifte En Yetkili Olması Gereken Birim</i>	<i>Sayı</i>	<i>%</i>
Yönetim Kurulu	265	72,21
Kooperatif Müdürlüğü	102	27,79
Toplam	367	100,00

Araştırma bölgesinde ortakların % 72,21’i kooperatif kararlarında yönetim kurulunun en yetkili olması gerektiğini, % 27,79’u ise kooperatif kararlarında kooperatif müdürlüğünün en yetkili olması gerektiğini düşünmektedir. Bu sonuç ortakların % 27,79’unda kooperatifin yönetimi konusunda bilgi eksikliği olduğu şeklinde yorumlanabilir.

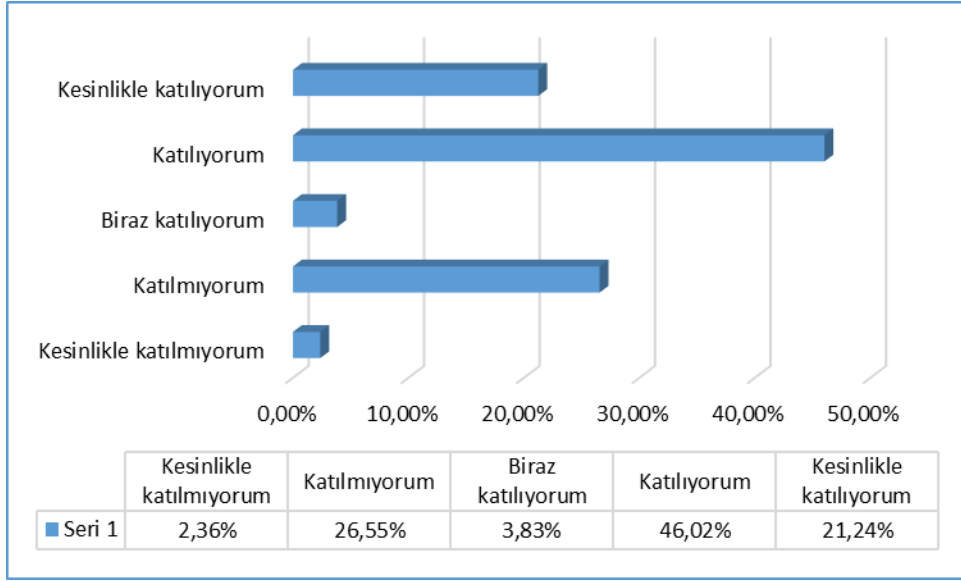
Tarım kredi kooperatiflerinde kooperatif müdürlüğü çalışanları tüm kooperatiflerin temsil edildiği merkez birliği yönetim kurulu tarafından atanır. Böylece her ortağa bir oy hakkı verilerek seçilen yönetim kurulları ortakları demokratik olarak temsil ederler. Araştırmada kooperatif ortaklarına “Kooperatif müdürü ve personeli kim tarafından atanmalıdır” sorusu yöneltilmiştir (Çizelge 9.10).

Çizelge 9.10 Çiftçilerin Kooperatif Çalışanlarının Seçilmesine İlişkin Düşünceleri.

<i>Kooperatif Müdürlüğü Çalışanlarını Kim Atamalıdır?</i>	<i>Sayı</i>	<i>%</i>
Ortaklar tarafından	253	68,94
Devlet tarafından	114	31,06
Toplam	367	100,00

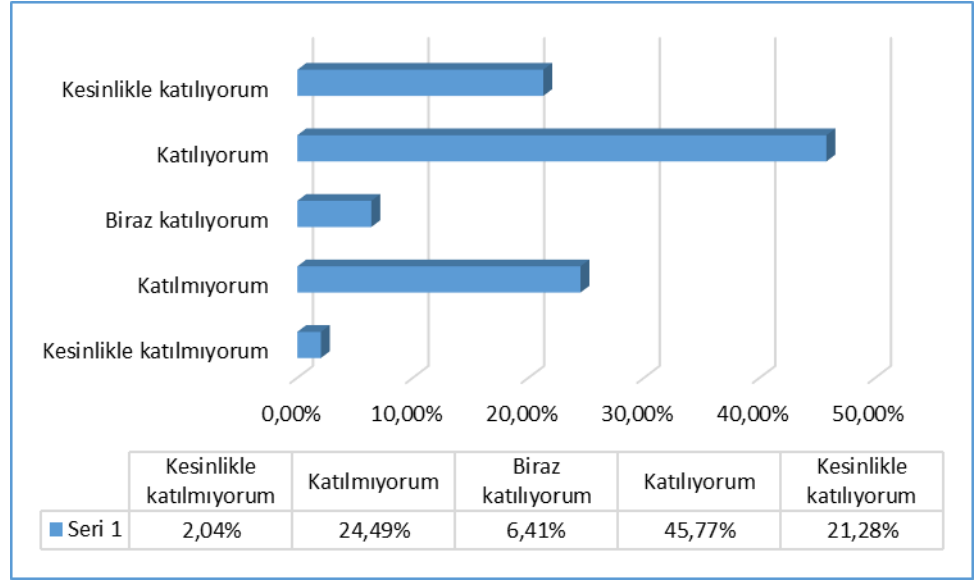
Araştırma bölgesinde ortakların % 68,94’ü kooperatif personelinin ortaklar tarafından, % 31,06’sı ise devlet tarafından atanması gerektiğini ifade etmiştir. Bu sonuç ortakların % 31,06’sında kooperatifçiliğin demokratik yönetimi konusunda bilgi eksikliği olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Kooperatifçiliğin demokratik yönetim ilkesine göre ortağının kooperatife yatırdığı sermayesi ya da kooperatifle olan alışverişi hangi düzeyde olursa olsun kooperatif genel kurulunda herkesin bir oy hakkı vardır. Araştırmada ortakların bu ilkeye yönelik algıları beşli likert ölçeği ile “Ortağın kooperatifteki söz hakkı ortaklık payına göre değişmez” ve “Ortağın kooperatifteki söz hakkı kooperatiften yaptığı alışverişe göre değişmez” soruları sorularak ölçülmüştür (Şekil 9.3, Şekil 9.4).

Şekil 9.3 Çiftçilerin “Kooperatifteki Söz Hakkı Ortaklık Payına Göre Değişmez” İfadesine Katılım Seviyeleri.

Araştırma bölgesindeki ortakların sahip olduğu oy hakkının kooperatife yatırılan ortaklık payına göre değişmeyeceği ifadesine kesinlikle katılanların oranı % 21,24, katılanların oranı % 46,02 ve biraz katılanların oranı % 3,83’tür. Buna karşılık ortakların % 26,55’lik ve % 2,36’lık oranları toplamı olan % 28,91’lik bölümü kooperatiflerde ortakların oy hakkının eşit olmadığını düşünmektedir. Bu sonuç ortakların yaklaşık 1/3’ünde demokratik yönetim ilkesiyle ilgili bilgi eksikliği olduğu şeklinde yorumlanabilir (Şekil 9.4).

Şekil 9.4 Çiftçilerin “Kooperatifteki Söz Hakkı Kooperatiften Yapılan Alışverişe Göre Değişmez” İfadesine Katılım Seviyeleri.

Ortakların sahip olduğu oy hakkının kooperatifle olan alışveriş oranına göre değişmeyeceği ifadesine kesinlikle katılanların oranı % 21,28, katılanların oranı % 45,77 ve biraz katılanların oranı % 6,41’dir. Ancak ortakların % 24,49’luk ve % 2,04’lük oranları toplamı olan % 26,53’lük bölümü kooperatiflerde ortakların oy hakkının eşit olmadığını düşünmektedir.

9.3.2.1 Çiftçilerin demokratik yönetim ilkesi algılarının Lojistik Regresyon (LR) ile analizi

Ortakların TKK’yı demokratik bulmalarını etkileyen faktörler lojistik regresyon analiziyle test edilmiştir (Çizelge 9.11). LR modelinin bağımlı değişkeni, çiftçilerin kooperatifi demokratik bulma durumlarıdır. Çiftçiler kooperatifi demokratik buluyorlarsa 1, bulmuyorlarsa 0 değerini almışlardır. Kooperatifi demokratik bulma durumunu açıklamada kullanılan açıklayıcı değişkenler yaş (yıl), eğitim seviyesi (1: Okur-yazar, 2: İlkokul, 3: Ortaokul, 4: Lise, 5: Üniversite, 6: Lisansüstü), kooperatife ortaklık yılı, tarımsal eğitimlere katılma durumu (1: Katılan, 0: Katılmayan), tarımsal yayınlara üye olma durumu (1: Üye, 0: Üye değil), internet kullanma durumu (1: Kullanan, 0: Kullanmayan), kooperatifi ziyaret sıklığı (1: Nadiren, 2: Birkaç ayda bir kez, 3: Ayda bir kez, 4:

Haftada bir kez), kooperatifçilik konusunda eğitim alma durumu (1: Alan, 0: Almayan), kooperatif yönetiminde daha önce görev alma durumu (1: Alan, 0: Almayan), kooperatif genel kurul toplantılarını takip etme durumudur (1: Takip eden, 0: Takip etmeyen). Modelin çözümlenmesinden sonra istatistiki açıdan anlamlı çıkan değişkenler açıklanmıştır.

Çizelge 9.11 TTKK'yı Demokratik Bulmayı Etkileyen Faktörler.

<i>Değişkenler</i>	<i>Katsayı</i>	<i>Std. Hata</i>	<i>p-Değeri</i>	<i>Eğim</i>
Sabit	-0.460715	1.5278	0.76299	
Yaş	-0.0125022	0.0147603	0.39699	-0.00304673
Eğitim	-0.285623	0.151255	0.05898*	-0.0696048
Kooperatif Ortaklık Yılı	-0.0217266	0.0125767	0.08407*	-0.0052946
Tarımsal Eğitimlere Katılma	0.278098	0.241154	0.24883	0.0677708
Tarımsal Yayınlarına Üyelik	-1.18365	0.638401	0.06373*	-0.288448
İnternet Kullanma Durumu	0.0410743	0.281006	0.88379	0.0100096
Koop. Ziyaret Sıklığı	0.0217176	0.100107	0.82825	0.00529247
Koop. Eğitimi Alma	0.545921	0.302278	0.07091*	0.133038
Koop. Yönetimi Deneyimi Olma	-0.693483	0.309543	0.02507**	-0.160722
Genel Kurul Top. Katılma	-0.305442	0.243897	0.21045	-0.0744345
χ^2	27.49(p: 0.0039).			

*** : % 1 önem derecesi, ** : % 5 önem derecesi, * : % 10 önem derecesi

Model genel olarak anlamlı bulunmuştur (χ^2 : 27.49, p: 0.0039). Bağımlı değişkenin açıklaması için belirlenen bağımsız değişkenlerden eğitim, kooperatife ortaklık yılı, tarımsal yayınlara üyelik, kooperatif eğitimi almış olma ve kooperatif yönetiminde görev almış olma ortakların TTKK'yı demokratik bulmaları üzerinde etkilidir.

Eğitim seviyesi ile ortakların kooperatifi demokratik bulmaları arasında negatif yönlü bir ilişki vardır. Eğitim seviyesi % 10 için anlamlı olup, % 90 olasılıkla eğitim seviyesi yükseldikçe ortakların kooperatifi demokratik bulma eğilimi azalmaktadır. Eğitim seviyesinin bir kademe artması kooperatifin demokratik bulunması eğilimini % 7 azaltmaktadır. Bu sonuç bireylerin kooperatifin demokratikliğine bakış açılarının eğitim seviyesi kendinden daha düşük olan bireylere göre daha eleştirel olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Ortakların kooperatifi demokratik bulmasında ya da bulmamasında etkili olan bir diğer değişken çiftçilerin kooperatife olan ortaklık yıllarıdır. Ortaklık yılı ile kooperatifi demokratik bulma arasında negatif yönlü bir ilişki bulunmuştur. Ortaklık yılı % 10 için anlamlı olup ortaklık yılının on yıl artması kooperatifi demokratik bulma eğilimini % 5,2 azaltmaktadır. Yani kooperatife yeni ortak olanlar, eski ortaklara göre kooperatifi daha fazla demokratik bulmaktadır.

Çiftçilerin tarımsal dergi, tarımsal gazete gibi yayınlara üye olma durumları ile kooperatifi demokratiklik açısından değerlendirmeleri arasında negatif yönlü bir ilişki saptanmıştır. Tarımsal yayınlara üyelik % 10 için anlamlı olup % 90 olasılıkla tarımsal yayınları takip edenler takip etmeyenlere göre % 28 oranında kooperatifi demokratik görmeme eğilimindedirler.

Ortakların kooperatifçilik konusunda eğitim alma durumları ile kooperatifi demokratik açısından değerlendirmeleri arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmuştur. Kooperatifçilik konusunda eğitim almış olma kooperatifi demokratik bulma eğilimini % 13 artırmaktadır. Yani kooperatifçilik eğitimi alanların (% 18,52) kooperatifi demokratik bulma eğilimi daha fazladır.

Çiftçilerin kooperatif yönetiminde görev alma durumları ile kooperatifi demokratik bulmaları arasında negatif yönlü bir ilişki bulunmuştur. Yöneticilik deneyimi olma % 5 için anlamlı olup, % 95 olasılıkla çiftçilerin yöneticilik deneyiminin olması (çiftçilerin % 20,70'i) kooperatifi demokratik bulma eğilimini % 16 azaltmaktadır.

Araştırmada çiftçilerin kooperatif yönetiminde en yetkili olması gereken birime ilişkin düşünceleri LR ile analiz edilmiştir. Modelinin bağımlı değişkeni, çiftçilerin kooperatif yönetiminde en yetkili olması gereken organ olarak yönetim kurulunu görme durumlarıdır. Çiftçilerin kooperatif yönetiminde en yetkili organın yönetim kurulunu olması gerektiğini düşünmeleri 1, düşünmemeleri 0 olarak kabul edilmiştir. Bağımlı değişkenin açıklanmasında kullanılan bağımsız değişkenler ise, yaş (yıl), eğitim seviyesi (1: Okur-yazar, 2: İlkokul, 3: Ortaokul, 4: Lise, 5: Üniversite, 6: Lisansüstü), tarımsal eğitime katılma durumu (1: Katılan, 0: Katılmayan), tarımsal yayınlara üye olma durumu (1: Üye, 0: Üye değil), internet kullanma durumu (1: Kullanan, 0: Kullanmayan), kooperatifi ziyaret sıklığı (1: Nadiren, 2: Birkaç ayda bir kez, 3: Ayda bir kez, 4: Haftada bir kez), kooperatif müdürlüğü çalışanlarını kooperatif ortakları mı yoksa devlet mi seçmeli görüşleri (1: Kooperatif ortakları belirlemeli, 2: Devlet atamalı), ortakların kooperatifi demokratik bulma durumları (1: Demokratik, 0: Demokratik değil), kooperatif eğitimi alma durumu (1: Alan, 0: Almayan), kooperatif ana sözleşmesini okuma durumu (1: Okuyan, 0: Okumayan) ve yıllık tarımsal gelir düzeyi (1: <10.000 TL, 2: 10.001-20.000 TL, 3: 20.001-50.000 TL, 4: 50.001-100.000 TL, 5: >100.001 TL) olarak belirlenmiştir. Modelin çözümlenmesinden sonra istatistiki açıdan anlamlı çıkan değişkenler açıklanmıştır (Çizelge 9.12).

Çizelge 9.12 Yönetim Kurulunun Yetkisine Yönelik Düşünceleri Etkileyen Faktörler.

<i>Değişkenler</i>	<i>Katsayı</i>	<i>Std. Hata</i>	<i>p-Değeri</i>	<i>Eğim</i>
Sabit	0.883954	1.09967	0.42149	
Yaş	0.0281908	0.0132991	0.03403**	0.00538603
Eğitim	0.25675	0.176249	0.14519	0.0490537
Eğitilmelere Katılma	-0.285355	0.268163	0.28728	-0.0548292
Tarımsal Yayınlara Üyelik	0.93234	0.807067	0.24800	0.140306
İnternet Kullanma	-0.170567	0.306478	0.57784	-0.0331189
Koop. Ziyaret Sıklığı	-0.108468	0.11258	0.33531	-0.0207235
Koop. Müdürlüğü Çalışanlarını Atama Şekli	-1.14653	0.260255	0.00001***	-0.219051
Koop. Demokratik Mi?	-0.251325	0.265279	0.34344	-0.0475598
Koop. Eğitimi Alma	0.0684366	0.274405	0.80305	0.0129877
Koop. Ana Sözleşmesini Okuma	-0.022363	0.288169	0.93814	-0.00428325
Tarımsal Gelir	0.0397614	0.140173	0.77667	0.00759666
X ²	39.1276 (p: 0.0001)			

*** : % 1 önem derecesi, ** : % 5 önem derecesi, * : % 10 önem derecesi

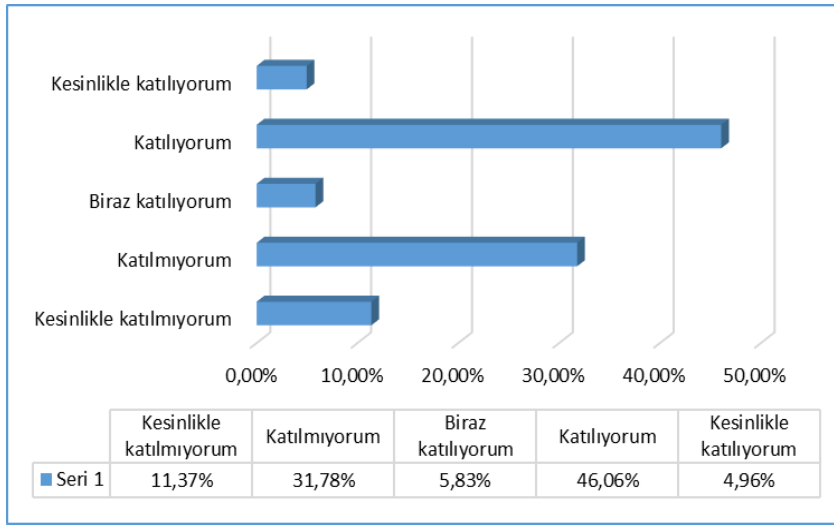
Çiftçilerin yaşları ve kooperatif müdürlüğü çalışanlarının seçimine ilişkin görüşleri yönetim kurulunun kooperatifin en yetkili organı olması gerektiğini düşünceleri üzerinde etkilidir.

9.3.3 Çiftçilerin ortağın ekonomik katılımı ilkesi algıları

Kooperatifçiliğin Ortağın Ekonomik Katılımı ilkesi kooperatifleri ekonomik açıdan ele alır ve kooperatifleri şirketlerden ayıran farkları açıklar. Bu ilkeye göre; ortaklar, kooperatifin sermayesine adil bir biçimde katılırlar ve kooperatifin sermayesini demokratik olarak kontrol ederler. Genellikle, kooperatif

sermayesinin en az bir bölümü, kooperatifin ortak mülkiyetindedir (Mülayim, 2010).

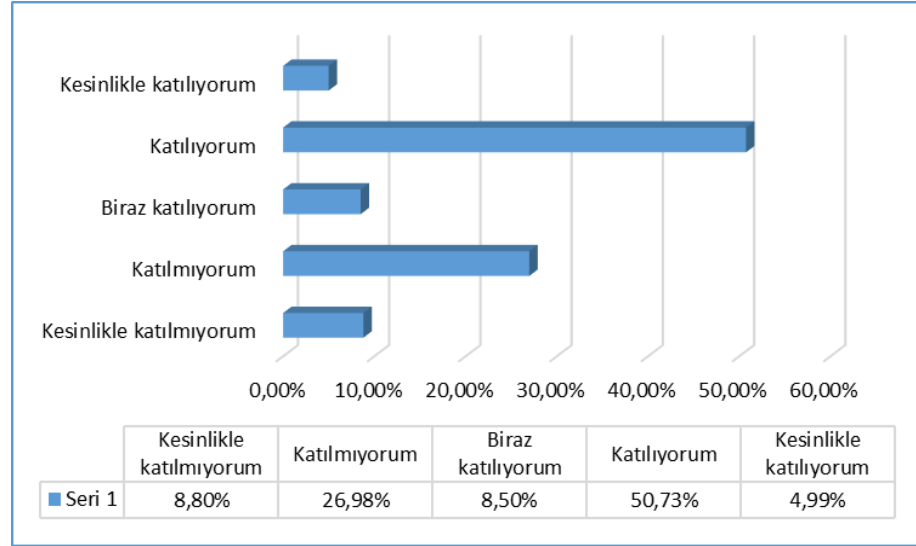
Bu ilkeye göre ortaklar kooperatif sermayesine kendi ekonomik güçlerine göre katılırlar. Araştırmada kooperatif ortaklarına “Ortak kendi ekonomik gücüne göre istediği miktarda ortaklık payı öder” ifadesine ilişkin görüşleri alınmıştır (Şekil 9.5).

Şekil 9.5 Çiftçilerin “Ortak Kendi Ekonomik Gücüne Göre İsteddiği Miktarda Ortaklık Payı Öder” İfadesine Katılım Seviyeleri.

Araştırma bölgesindeki çiftçilerin % 4,96’sı ortağın istediği kadar ortaklık payı ödeyebileceği fikrine kesinlikle katılmakta, % 46,06’sı katılmakta ve % 5,83’ü biraz katılmaktadır. Çiftçilerin % 31,78’i ortağın kooperatife istediği kadar ortaklık payı ödeyebileceğine katılmamakta ve % 11,37’si kesinlikle katılmamaktadır.

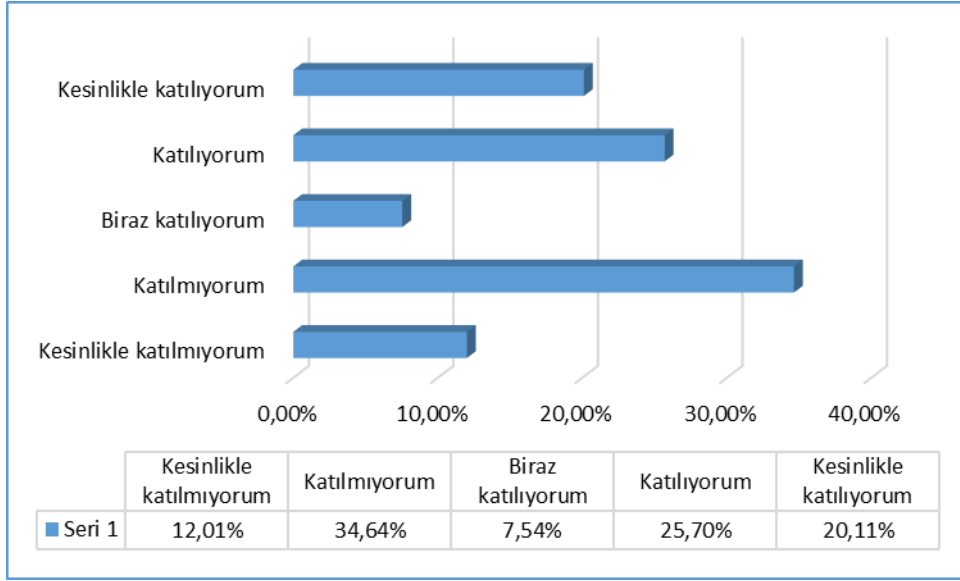
Çiftçilerin kooperatife ödedikleri ortaklık payı çiftçinin kooperatiften yapmış olduğu alışveriş miktarına göre değişmemektedir. Bu kapsamda çiftçilere “Ortak kooperatifle ne kadar alışveriş yapıyorsa o kadar ortaklık payı öder” ifadesine hangi düzeyde katıldıkları ele alınmıştır (Şekil 9.6).

Şekil 9.6 Çiftçilerin “Ortak Kooperatifle Ne Kadar Alışveriş Yapıyorsa O Kadar Ortaklık Payı Öder” İfadesine Katılım Seviyeleri.

Çiftçilerin % 4,99’u kooperatiften yapılan alışveriş miktarına göre ortaklık payı yatırılacağına kesinlikle katılmakta, % 50,73’ü katılmakta, % 8,50’si biraz katılmaktadır. Çiftçilerin % 26,98’i bu ifadeye katılmamakta ve % 8,80’i kesinlikle katılmamaktadır.

Ortağın ekonomik katılımı ilkesi kooperatifleri şirketlerden ayıran bir ilkedir. Bu ilke ile kooperatiflerde kâr unsuru ortadan kalkar. Kooperatiflerde esas amaç kâr elde etmek değil, ortağı olan kişilere hizmet etmektir. Çiftçilerin, ortağın ekonomik katılımı ilkesi algıları bu ilkeyi açıklayan “Kooperatifçilikte esas amaç kâr elde etmek değildir” ifadesi sorularak araştırılmıştır (Şekil 9.7).

Şekil 9.7 Çiftçilerin “Kooperatifçilikte Esas Amaç Kâr Elde Etmek Değildir” İfadesine Katılım Seviyeleri.

Araştırma bölgesindeki çiftçilerin % 20,11’i kooperatifçilikte esas amacın kâr elde etmek olmadığına kesinlikle katılmakta, % 27,50’si katılmakta ve % 7,54’ü biraz katılmaktadır. Çiftçilerin % 34,64’ü kooperatifçilikte esas amacın kâr elde etmek olduğunu düşünmekte ve % 12,01’i esas amacın kâr elde etmek olduğunu kesinlikle düşünmektedir.

9.3.3.1 Çiftçilerin ortağın ekonomik katılımı ilkesi algılarının Lojistik Regresyon (LR) ile analizi

Araştırmada çiftçilere “Kooperatifte esas amaç kâr elde etmek midir?” sorusu için verdikleri cevaplar LR ile analiz edilmiştir. Modelinin bağımlı değişkeni için kooperatifçilikte esas amaç kâr elde etmektir diyenler 1, kooperatifçilikte esas amaç kâr elde etmek değildir diyenler 0 olarak kabul edilmiştir.

Bağımlı değişkenin açıklanmasında kullanılan bağımsız değişkenler ise, yaş (yıl), eğitim seviyesi (1: Okur-yazar, 2: İlkokul, 3: Ortaokul, 4: Lise, 5: Üniversite, 6: Lisansüstü), kooperatif ortaklık yılı, tarımsal eğitimlere katılma durumu (1: Katılan, 0: Katılmayan), tarımsal yayınlara üye olma durumu (1: Üye, 0: Üye değil), internet kullanma durumu (1: Kullanan, 0: Kullanmayan),

çiftçilerin Türkiye’de kooperatif bankası kurulmasına ilişkin görüşleri (1: Kurulmasını isteyenler, 0: Kurulmasını istemeyenler), kooperatif eğitimi alma durumu (1: Alan, 0: Almayan), kooperatif ana sözleşmesini okuma durumu (1: Okuyan, 0: Okumayan) ve arazi varlığı (dekar) olarak belirlenmiştir. Modelin çözümlenmesinden sonra istatistiki açıdan anlamlı çıkan değişkenler açıklanmıştır (Çizelge 9.13).

Çizelge 9.13 Kooperatifte Esas Amaç Kâr Elde Etmek Midir Düşüncesini Etkileyen Faktörler.

<i>Değişkenler</i>	<i>Katsayı</i>	<i>Std. Hata</i>	<i>p-Değeri</i>	<i>Eğim</i>
Sabit	1.58135	0.994333	0.11175	
Yaş	-0.00280374	0.0130636	0.83006	-0.000700916
Eğitim	-0.297595	0.16272	0.06742*	-0.0743965
Koop. Ortaklık Yılı	-0.00633469	0.0121217	0.60126	-0.00158363
Eğitilmelere Katılma	-0.345082	0.248918	0.16565	-0.0860559
Tarımsal Yayınlara Üyelik	-0.334337	0.654379	0.60941	-0.0829659
İnternet Kullanma	-0.414609	0.294818	0.15963	-0.103157
Koop. Ziyaret Sıklığı	0.0762436	0.104324	0.46488	0.0190604
Koop. Bankası Düşünceleri	-0.289963	0.348342	0.40518	-0.0721216
Koop. Eğitimi Alma	0.391259	0.305658	0.20053	0.0970782
Koop. Ana Sözleşmesini Okuma	-0.453015	0.275156	0.09968*	-0.112526
Arazi Varlığı	-0.00233621	0.00153605	0.12828	-0.000584035
X ²	26.0292 (p: 0.0064)]			

*** : % 1 önem derecesi, ** : % 5 önem derecesi, * : % 10 önem derecesi

Analiz sonucuna göre çiftçilerin eğitim düzeyleri ve kooperatif ana sözleşmesini okuma durumları ile kooperatifin esas amacının kâr elde etmek olup/olmadığı ile ilgili görüşleri arasında istatistiki olarak anlamlı ilişki bulunmaktadır.

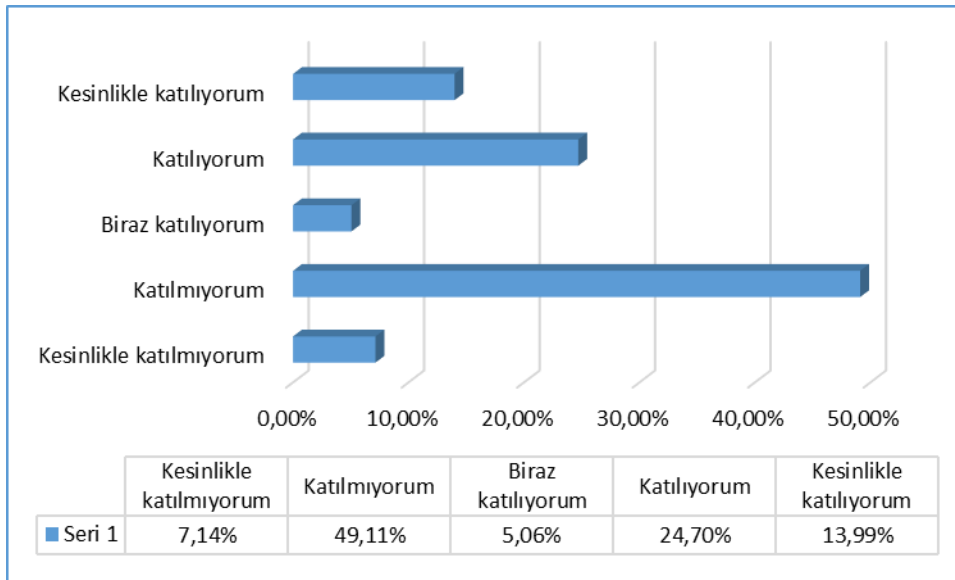
Eğitim seviyesi ile bağımlı değişken arasında negatif yönlü bir ilişki olup eğitim seviyesi % 10 için anlamlıdır. Eğitim seviyesinin bir basamak yükselmesi “Kooperatifçilikte esas amaç kâr elde etmektir” şeklinde düşünme eğilimini % 7,4 azaltmaktadır.

Ayrıca çiftçilerin kooperatif ana sözleşmesini okumaları ile kooperatif ana amacının kâr elde etmek olup/olmadığı görüşleri arasında negatif yönlü bir ilişki vardır. Kooperatif ana sözleşmesini okuyanlar, “Kooperatifte esas amaç kâr elde etmek değildir” şeklinde düşünme eğilimindedirler. Kooperatif ana sözleşmesini okuma, kooperatifte esas amaç kâr elde etmektir şeklinde düşünme eğilimini % 11,2 azaltmaktadır.

9.3.4 Çiftçilerin özerklik ve bağımsızlık ilkesi algıları

Bu ilkeye göre kooperatifler, ortakları tarafından yönetilen özerk ve karşılıklı yardıma dayanan bağımsız kuruluşlardır. Kooperatifler, devlet ve diğer kuruluşlarla anlaşma ve işbirliği yapmaları veya dış kaynaklardan sermaye sağlamaları durumunda, bütün bu ilişkilerini, kooperatiflerin özerkliğine ve ortakların kooperatiflerini demokratik olarak yönetmelerine bir zarar getirmeyecek biçimde yürütürler.

Araştırma kapsamında görüşülen çiftçilere “Kooperatiflerle ilgili kararlarda devlet etkili olmamalıdır” ifadesine hangi düzeyde katıldıkları sorulmuştur (Şekil 9.8).

Şekil 9.8 Çiftçilerin “Kooperatiflerle İlgili Kararlarda Devlet Etkili Olmamalıdır” İfadesine Katılım Seviyeleri.

Çiftçilerin % 13,99'u devletin kooperatifler üzerinde etkili olmaması fikrine kesinlikle katılmakta, % 24,70'i katılmakta ve % 5,06'sı biraz katılmaktadır. Çiftçilerin % 49,11'i devletin kooperatifler üzerinde etkili olması gerektiğini düşünmekte, % 7,14'ü ise kesinlikle düşünmektedir. Çiftçilerin % 56,25'sinin kooperatifler üzerinde devlet etkisinin olmasını düşünmelerinde etkili olan faktörler LR ile test edilmiştir. Model sonucu bu bölümün sonunda verilmiş ve istatistiki açıdan anlamlı çıkan değişkenlerin yorumlamaları yapılmıştır.

Tarım kredi kooperatiflerinin kuruluş aşamasındaki yaşanan gelişmeler dolayısıyla devlet bankası olan Ziraat Bankasıyla güçlü bir bağı bulunmaktadır. Hatırlanacağı gibi Türkiye'de kooperatifçilik hareketi 1863 yılında Mithat Paşa tarafından kurulmaya başlayan Memleket Sandıklarıyla başlamıştır. Memleket Sandıkları ise 1888 yılında Ziraat Bankasına dönüştürülmüştür. Ziraat Bankaları çiftçilerin ihtiyaç duyduğu krediyi 1929 yılına kadar kendi vermiş olup, 1929 yılından itibaren tarım kredi kooperatiflerinin kurulmasıyla kırsal alanda çiftçilere kredi temininde Ziraat Bankasının yanında tarım kredi kooperatifleri de rol almaya başlamıştır. Uzun yıllar Ziraat Bankasının dolayısıyla devletin güdümünde faaliyet gösteren tarım kredi kooperatifleri 1995 yılında yapılan kanuni değişiklikler neticesinde bağımsızlığını kazanmış ve devlete olan bağımlılığı tamamen ortadan kaldırılmıştır.

Yönetim açısından bağımsız bir yapıya kavuşan tarım kredi kooperatifleri finansal açıdan hala Ziraat Bankasına muhtaçtır. Bu da dolaylı olarak kooperatifin devlete olan bağımlılığını artırmaktadır. Tarım kredi kooperatiflerindeki bu sorun Türkiye'de kooperatifler bankası kurularak aşılabilir.

Türkiye'de kooperatifler bankasının olmaması kooperatifçiliğin özerklik ve bağımsızlık ilkesinin tam anlamıyla uygulanmasına engel olmaktadır. Araştırmada çiftçilerin özerklik ve bağımsızlık ilkesi algısını ölçmek amacıyla "Kooperatifin devlet bankası olan Ziraat Bankası ile çalışıyor olması kooperatifin bağımsızlığına zarar veriyor mu?" sorusu yöneltilmiştir (Çizelge 9.14).

Çizelge 9.14 Çiftçilerin TTK ile Ziraat Bankası İlişkisine İlişkin Değerlendirmeleri.

<i>TKK'nın Ziraat Bankası İle Çalışması Kooperatifi Devlete Bağımlı Hale Getiriyor Mu?</i>	<i>Sayı</i>	<i>%</i>
Evet	207	56,40
Hayır	160	43,60
Toplam	367	100,00

Araştırma bölgesindeki çiftçilerin % 56,40'ı tarım kredi kooperatiflerinin Ziraat Bankası ile çalışmasının kooperatifin devlete olan bağımlılığını artırdığını düşünmektedir.

Tarım kredi kooperatifinin Ziraat Bankası ile çalışmasının kooperatifi devlete bağımlı hale getirdiğini düşünen çiftçilere “Bu durum kooperatifin bağımsızlığına zarar veriyor mu?” sorusu yöneltilmiştir (Çizelge 9.15).

Çizelge 9.15 TTK'nın Ziraat Bankasına Olan Bağımlılığı Kooperatife Zarar Veriyor Mu?

<i>Kriter</i>	<i>Sayı</i>	<i>%</i>
Evet	89	42,99
Hayır	118	57,01
Toplam	207	100,00

Tarım kredi kooperatiflerinin devlete bağımlı olduğunu düşünenlerin % 42,99'u bu durumun kooperatifin bağımsızlığına zarar verdiğini, % 57,01'i bu durumun kooperatifin bağımsızlığına zarar vermediğini düşünmektedir.

Araştırmada çiftçilere “Türkiye’de kooperatifler bankası kurulmalı mı?” sorusu yöneltilmiştir (Çizelge 9.16).

Çizelge 9.16 Çiftçilerin Türkiye’de Kooperatif Bankası Kurulmasıyla İlgili Görüşleri.

<i>Türkiye’de Kooperatifler Bankası Kurulmalı Mı?</i>	<i>Sayı</i>	<i>%</i>
Evet	309	84,20
Hayır	58	15,80
Toplam	367	100,00

Araştırma bölgesindeki çiftçilerin % 84,20’si Türkiye’de kooperatifler bankası kurulmasını gerektiğini düşünmektedir.

9.3.4.1 Çiftçilerin özerklik ve bağımsızlık ilkesi algılarının Lojistik Regresyon (LR) ile analizi

Ortakların kooperatif kararlarında devletin etkisi olması/olmamasını düşünmelerinde etkili olan faktörler LR ile test edilmiştir. LR modelinin bağımlı değişkeni, çiftçilerin kooperatifle ilgili kararlarda devletin etkili olması gerektiğini düşünme durumlarıdır. Çiftçiler kooperatifle ilgili kararlarda devlet etkisinin olmaması gerektiğini düşünüyorlarsa 0, devlet etkisinin olması gerektiğini düşünüyorlarsa 1 değerini almışlardır. Kooperatifler üzerinde devlet etkisinin olmasını/olmamasını düşünmede etkili olabilecek açıklayıcı değişkenler ise yaş (yıl), eğitim seviyesi (1: Okur-yazar, 2: İlkokul, 3: Ortaokul, 4: Lise, 5: Üniversite, 6: Lisansüstü), kooperatife ortaklık yılı, tarımsal eğitimlere katılma durumu (1: Katılan, 0: Katılmayan), tarımsal yayınlara üye olma durumu (1: Üye, 0: Üye değil), internet kullanma durumu (1: Kullanan, 0: Kullanmayan), kooperatifi ziyaret sıklığı (1: Nadiren, 2: Birkaç ayda bir kez, 3: Ayda bir kez, 4: Haftada bir kez) kooperatifçilik konusunda eğitim alma durumu (1: Alan, 0: Almayan), yıllık tarımsal gelir düzeyi (1: <10.000 TL, 2: 10.001-20.000 TL, 3: 20.001-50.000 TL, 4: 50.001-100.000 TL, 5: >100.001 TL), kooperatif yönetiminde daha önce görev alma durumu (1: Alan, 0: Almayan), kooperatif genel kurul toplantılarını takip etme durumu (1: Takip eden, 0: Takip etmeyen) olarak belirlenmiştir. Modelin çözümlenmesinden sonra istatistiki açıdan anlamlı çıkan değişkenler açıklanmıştır (Çizelge 9.17).

Çizelge 9.17 Kooperatif Kararlarında Devlet Etkisi Düşüncesini Etkileyen Faktörler.

<i>Değişkenler</i>	<i>Katsayı</i>	<i>Std. Hata</i>	<i>p-Değeri</i>	<i>Eğim</i>
Sabit	1.8056	1.80645	0.31754	
Yaş	-0.0301376	0.0163821	0.06582*	-0.00723049
Eğitim	-0.29116	0.164809	0.07729*	-0.069854
Koop. Ortaklık Yılı	0.00751668	0.0139629	0.59035	0.00180337
Tarımsal Eğitimlere Katılma	-0.147465	0.256653	0.56558	-0.0353792
Tarımsal Yayınlara Üyelik	-1.09971	0.759866	0.14783	-0.263837
İnternet Kullanma	0.0653504	0.31294	0.83458	0.0156786
Koop. Ziyaret Sıklığı	0.110377	0.109118	0.31176	0.0264811
Koop. Eğitimi Alma	0.841726	0.345637	0.01488**	0.201944
Gelir	-0.335882	0.136363	0.01377**	-0.0805835
Koop. Yönetiminde Görev Alma	-0.20789	0.320088	0.51603	-0.0492253
Genel Kur. Top. Katılma	-0.426134	0.265441	0.10841	-0.102236
X^2	30.05(p: 0.0027)			

*** : % 1 önem derecesi, ** : % 5 önem derecesi, * : % 10 önem derecesi

Model genel olarak anlamlı çıkmıştır (X^2 : 30.05, p: 0.0027). Analiz sonucuna göre yaş, eğitim, kooperatif konusunda eğitim almış olma ve gelir çiftçilerin devlet ile kooperatif arasındaki ilişkiyi değerlendirmeleri üzerinde etkili değişkenlerdir.

Çiftçilerin yaşları ile kooperatif kararlarında devlet etkisini düşünceleri arasında negatif yönlü bir ilişki vardır. Başka bir deyişle genç ortaklar kooperatif kararlarında devlet etkili olmalı şeklinde düşünme eğilimindedirler.

Çiftçilerin eğitim seviyeleri ile kooperatif kararlarında devlet etkisini düşünceleri arasında negatif yönlü bir ilişki vardır. Başka bir deyişle eğitim seviyesi yüksek olan çiftçiler kooperatiflerin bağımsızlığı konusunda daha bilinçli çiftçilerdir.

Çiftçilerin kooperatif konusunda eğitim almaları ile kooperatif kararlarında devlet etkisi düşünceleri arasında pozitif yönlü bir ilişki olup, kooperatifçilik eğitimi almış olma % 5 için anlamlıdır. Kooperatifçilik eğitimi almış olma kooperatif kararlarında devlet etkisi olmalı şeklinde düşünme eğilimini % 20 artırmaktadır. Buradan yola çıkılarak kooperatif eğitimlerinde kooperatifin bağımsızlığı üzerinde durulmadığı sonucuna varılmaktadır.

Çiftçilerin kooperatif kararlarında devlet etkisi üzerine olan fikirlerinde anlamlı bulunan bir diğer değişken çiftçilerin yıllık tarımsal gelir düzeyleridir.

Yıllık tarımsal gelir ile devlet etkisi düşüncesi arasında negatif yönlü bir ilişki olup, tarımsal gelir % 5 için anlamlıdır. Tarımsal gelir seviyesinin bir basamak artması ile kooperatif kararlarında devlet etkisi olmalı şeklinde düşünme eğilimi % 8 azalmaktadır. Başka bir deyişle geliri yüksek olan çiftçiler geliri düşük olanlara göre kooperatifçiliğin bağımsızlık ilkesi hakkında daha bilinçlidirler.

9.3.5 Çiftçilerin eğitim, öğretim ve bilgilenme ilkesi algıları

Bu ilkeye göre kooperatifler, kendi ortaklarına, seçilmiş ve atanmış yöneticilerine ve personeline, kooperatiflerinin gelişmesine etkin bir biçimde katkıda bulunabilmeleri için eğitim ve öğretim olanağı sağlarlar. Kooperatifler, kooperatifçiliğin yapısı ve yararları hakkında genel kamuoyunu özellikle de gençleri ve toplumu bilgilendirecek eğitimler düzenlerler. Araştırma kapsamında görüşülen çiftçilere Tarım kredi kooperatifleri tarafından bu zamana kadar kendilerine kooperatifçilik konusunda eğitim düzenlenip düzenlenmediği sorulmuştur (Çizelge 9.18).

Çizelge 9.18 Kooperatif Tarafından Ortaklara Kooperatifçilik Eğitimi Düzenlenme Durumu.

Kriter	Sayı	%
Düzenlendi	110	29,97
Düzenlenmedi	257	70,03
Toplam	367	100,00

Araştırma bölgesindeki çiftçilerin % 29,97'si kooperatif tarafından kooperatifçilik eğitimi düzenlendiğini ifade etmiştir.

Kooperatifçilik eğitimi düzenlendiğini belirten çiftçilere, bu eğitimlere katılıp katılmadıkları sorulmuştur. Kooperatifçilik eğitiminin düzenlendiğini belirten çiftçilerin % 61,82'si düzenlenen eğitimlere katılmıştır (Çizelge 9.19). Sonuç olarak araştırma bölgesinde görüşülen çiftçilerden 68'i (% 18), kooperatif eğitimi almıştır.

Çizelge 9.19 Kooperatif Tarafından Ortaklara Düzenlenen Kooperatifçilik Eğitimine Katılma Durumu.

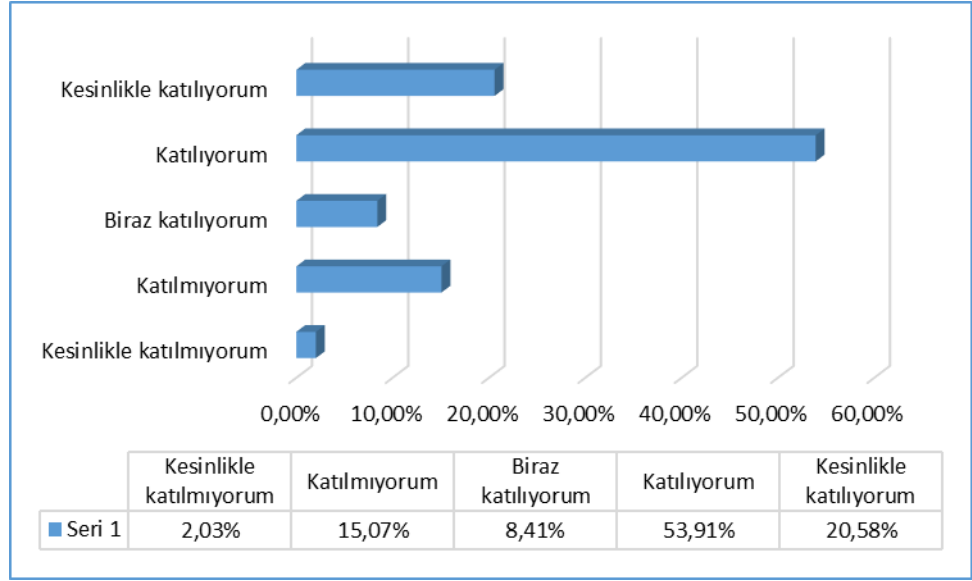
Kriter	Sayı	%
Katılan	68	61,82
Katılmayan	42	38,18
Toplam	110	100,00

Kooperatifçilik eğitiminin düzenlenmediğini ifade eden çiftçilere, eğitim düzenlenmesini isteyip istemedikleri sorulmuştur. Bu çiftçilerin % 73,93'ü kooperatifçilik konusunda eğitim almak istediğini ifade etmiştir (Çizelge 9.20). Eğitim almak istemeyenler yaşlılık ve boş vaktin olmaması gibi gerekçeler sunmuştur.

Çizelge 9.20 Kooperatif Tarafından Kooperatifçilik Eğitimi Düzenlenmediyse Eğitim Alma İsteği.

Kriter	Sayı	%
İsteyen	190	73,93
İstemeyen	67	26,07
Toplam	257	100,00

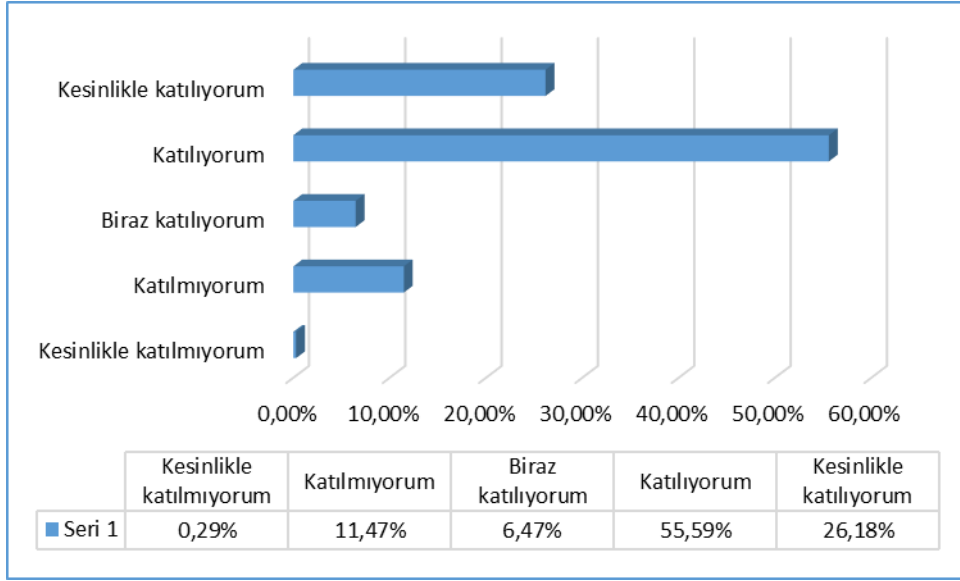
İlave olarak araştırmada kooperatif ortaklarına “Kooperatif sadece tarımsal değil ekonomik-sosyal her konuda eğitim düzenler” ifadesine katılıp katılmadıkları sorulmuştur (Şekil 9.9).

Şekil 9.9 Çiftçilerin “Kooperatif Ortaklarının Gelişimi İçin Her Türlü Konuda Eğitim Düzenler” İfadesine Katılım Seviyeleri.

Çiftçilerin % 20,58’i kooperatifin çeşitli konularda eğitim düzenlemesi fikrine katılmakta, % 53,91’i kesinlikle katılmakta ve % 8,41’i biraz katılmaktadır. Çiftçilerin % 15,07’si kooperatiflerin tarım dışı konularda eğitim vermesi fikrine katılmamakta ve % 2,03’ü kesinlikle katılmamaktadır.

Benzer şekilde çiftçilerin “Kooperatif kendisine ortak olmayan kişilere de kooperatifçilikle ilgili eğitim düzenler” ifadesiyle ilgili görüşleri alınmıştır (Şekil 9.10).

Şekil 9.10 Çiftçilerin “Kooperatif Ortağı Olmayan Kişilere Kooperatifçilik Eğitimi Düzenler” İfadesine Katılım Seviyeleri.

Çiftçilerin % 26,18’i kooperatiflerin ortağı olmayan kişilere kooperatifçilik eğitimi düzenlemesi fikrine kesinlikle katılmakta, % 55,59’u katılmakta ve % 6,47’si biraz katılmaktadır. Çiftçilerin % 11,47’si bu fikre katılmamakta ve % 0,29’u kesinlikle katılmamaktadır.

9.3.5.1 Çiftçilerin eğitim, öğretim ve bilgilenme ilkesi algılarının

Lojistik Regresyon (LR) ile analizi

Araştırma bölgesindeki çiftçilerin kooperatif eğitimi alma istekleri LR ile analiz edilmiştir. Modelin bağımlı değişkeninde eğitim almak isteyenler 1, eğitim almak istemeyenler 0 olarak kabul edilmiştir. Bağımlı değişkenin açıklamasında kullanılan bağımsız değişkenler ise yaş (yıl), eğitim seviyesi (1: Okur-yazar, 2: İlkokul, 3: Ortaokul, 4: Lise, 5: Üniversite, 6: Lisansüstü), hanede yaşayan fert sayısı, kooperatif ortaklık yılı, tarımsal eğitimlere katılma durumu (1: Katılan, 0: Katılmayan), tarımsal yayınlara üye olma durumu (1: Üye, 0: Üye değil), internet kullanma durumu (1: Kullanan, 0: Kullanmayan), kooperatif ana sözleşmesini okuma durumu (1: Okuyan, 0: Okumayan), kooperatif genel kurul toplantılarına katılma durumu (1: Katılan, 0: Katılmayan), kooperatif yönetiminde görev alma durumu (1: Görevi olan, 0: Görevi olmayan) ve arazi varlığı (dekar) olarak

belirlenmiştir. Modelin çözümlenmesinden sonra istatistiki açıdan anlamlı çıkan değişkenler açıklanmıştır (Çizelge 9.21).

Çizelge 9.21 Kooperatifçilik Eğitimi Alma İsteğini Etkileyen Faktörler.

<i>Değişkenler</i>	<i>Katsayı</i>	<i>Std. Hata</i>	<i>p-Değeri</i>	<i>Eğim</i>
Sabit	1.87537	1.29741	0.14833	
Yaş	-0.0060464	0.0164949	0.71395	-0.00109581
Eğitim	0.0643969	0.213921	0.76339	0.0116709
Hanede Yaşayan Fert Sayısı	0.0879376	0.0860783	0.30697	0.0159372
Koop. Ortaklık Yılı	-0.0326058	0.0160783	0.04257**	-0.00590924
Eğitilere Katılma	-0.239598	0.335928	0.47570	-0.0437418
Tarımsal Yayınlara Üyelik	-0.19152	0.848061	0.82133	-0.0363087
İnternet Kullanma	-0.494147	0.396385	0.21253	-0.0939338
Koop. Ziyaret Sıklığı	-0.137644	0.134317	0.30547	-0.0249457
Koop. Ana Sözleşmesini Okuma	1.21187	0.441861	0.00609***	0.185129
Koop.Genel Kurul Toplantılarına Katılma	0.288632	0.344616	0.40229	0.0517866
Koop. Yönetiminde Görevi Olma	0.597103	0.642337	0.35259	0.0942446
Arazi Varlığı	-0.00315192	0.00187207	0.09225*	-0.000571232
X ²	22.2588 (p: 0.0347)			

*** : % 1 önem derecesi, ** : % 5 önem derecesi, * : % 10 önem derecesi

Analiz sonucuna göre kooperatif ortaklık yılı, kooperatif ana sözleşmesini okuma durumu ve arazi varlığı kooperatif eğitimi alma isteği üzerinde etkili olan değişkenlerdir.

Çiftçilerin kooperatif ortaklık yılı % 5 için anlamlı olup, ortaklık yılı ile kooperatif eğitimi alma isteği arasında negatif yönlü bir ilişki vardır. Kooperatif ortaklık yılı arttıkça kooperatif eğitimi alma isteği azalmaktadır. Bu durum, ortaklık tecrübesi arttıkça, ortakların kooperatifçiliği yaşayarak veya deneyerek

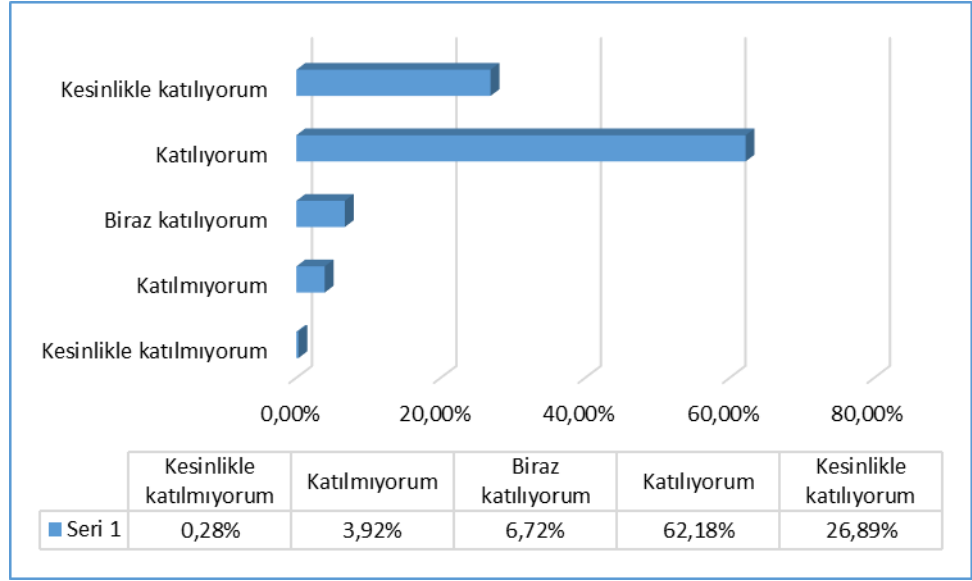
öğrenmeleri söz konusu olduğundan, tecrübeli ortakların eğitim alma istekliliğinin zayıf olduğunu göstermektedir.

Kooperatif ana sözleşmesini okuma ile kooperatif eğitimi almak isteme arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmuştur. Kooperatif ana sözleşmesini okuma % 1 için anlamlı olup, % 99 olasılıkla ana sözleşmeyi okuyanlar (çiftçilerin % 26,98'i) okumayanlara göre % 18,5 oranında kooperatif eğitimi almayı isteme eğilimindedirler.

Kooperatif eğitimi almayı istemede etkili olan bir diğer değişken arazi varlığı olup, arazi varlığı % 10 için anlamlıdır. Arazi varlığı ile kooperatif eğitimi alma isteği arasında negatif yönlü bir ilişki vardır. Bu durum, işletme genişliği arttıkça çiftçilerin kooperatifçiliğe ilişkin ilgilerinin azaldığını göstermektedir.

9.3.6 Çiftçilerin kooperatifler arası işbirliği ilkesi algıları

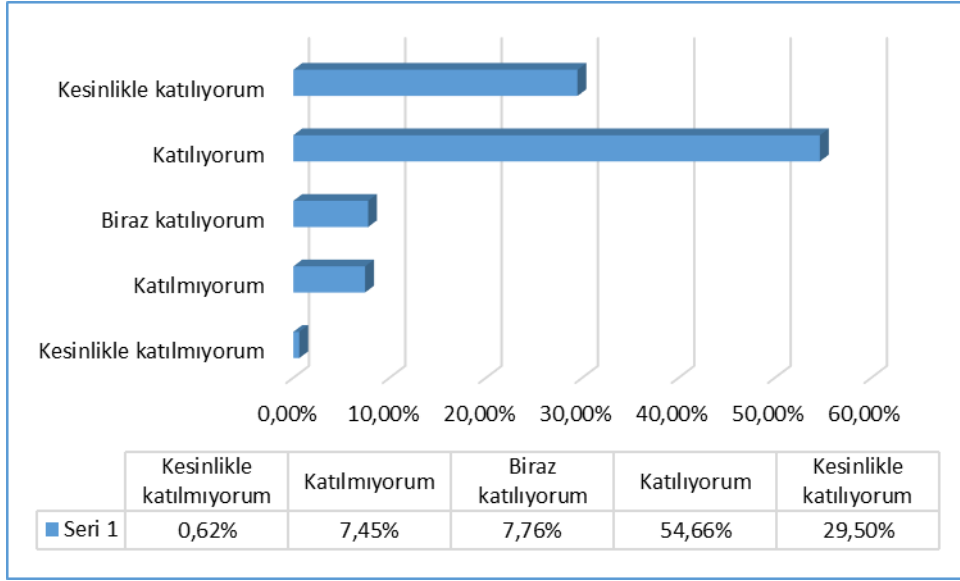
Bu ilkeye göre kooperatifler, ortaklarına daha etkin bir biçimde hizmet edebilmek ve tümüyle kooperatifçilik hareketini güçlendirebilmek için diğer kooperatiflerle yerel, bölgesel, ulusal ve uluslar arası düzeyde işbirliği yaparlar. Bu kapsamda araştırma bölgesindeki çiftçilerin kooperatiflerin diğer ulusal kooperatiflerle işbirliği yapması fikrine katılma düzeyleri ele alınmıştır (Şekil 9.11).

Şekil 9.11 Çiftçilerin “Kooperatifler Diğer Ulusal Kooperatiflerle İşbirliği Yapar” İfadesine Katılım Seviyeleri.

Araştırma bölgesindeki çiftçilerin % 26,89’u kooperatiflerin diğer ulusal kooperatiflerle işbirliği yapması fikrine kesinlikle katılmakta, % 62,18’i katılmakta, % 6,72’si biraz katılmaktadır. Çiftçilerin % 3,92’si kooperatifler arası işbirliği ile ilgili bu fikre katılmamakta ve % 0,28’i kesinlikle katılmamaktadır.

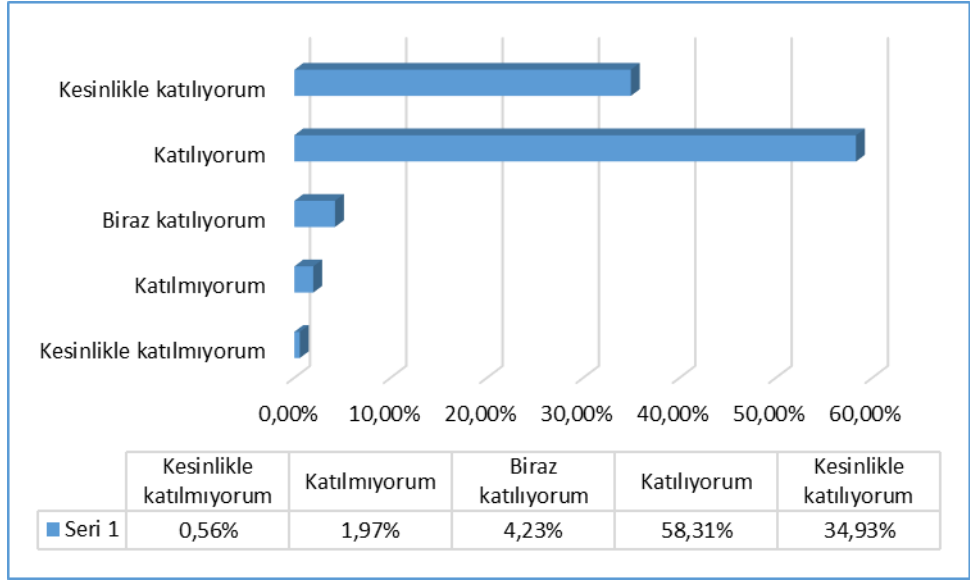
Çiftçilerin kooperatiflerin diğer ülkelerdeki kooperatiflerle işbirliği yapması fikrine katılma düzeyleri ise Şekil 9.12’de verilmiştir.

Şekil 9.12 Çiftçilerin “Kooperatifler Diğer Ülkelerdeki Kooperatiflerle İşbirliği Yapar” İfadesine Katılım Seviyeleri.

Çiftçilerin % 29,50’si diğer ülkelerdeki kooperatiflerle işbirliği yapılması fikrine kesinlikle katılmakta, % 54,66’sı katılmakta ve % 7,76’sı biraz katılmaktadır. Çiftçilerin % 7,45’i diğer ülkelerdeki kooperatiflerle işbirliği fikrine katılmamakta ve % 0,62’si kesinlikle katılmamaktadır.

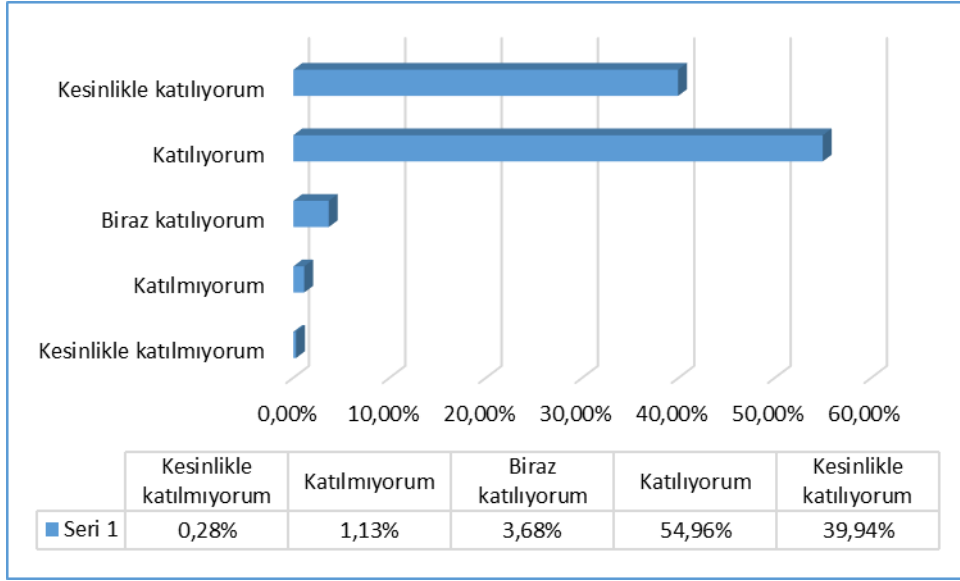
Kooperatifçiliğin bu ilkesine göre işbirliği yapan küçük kooperatifler mevcut güçlerini birleştirip daha etkili bir yapıya kavuşurlar. Araştırma kapsamındaki çiftçilerin küçük kooperatiflerin birleşmeleri fikrine ilişkin görüşleri Şekil 9.13’de sunulmuştur.

Şekil 9.13 Çiftçilerin “Küçük Kooperatifler Güçlerini Birleştirip Büyümelidir” İfadesine Katılım Seviyeleri.

Araştırma bölgesindeki çiftçilerin % 34,93’ü küçük kooperatiflerin birleşmesi fikrine kesinlikle katılmakta, % 58,31’i katılmakta ve % 4,23’ü biraz katılmaktadır. Çiftçilerin % 1,97’si bu fikre katılmamakta ve % 0,56’sı kesinlikle katılmamaktadır.

Araştırma kapsamında çiftçilerin kooperatiflerin üst örgütlenmeye bakış açıları ele alınmış ve “Kooperatifler üst örgütlenmelerini tamamlamalıdır” fikrine katılma düzeyleri Şekil 9.14’de verilmiştir.

Şekil 9.14 Çiftçilerin “Kooperatifler Üst Örgütlemesini Tamamlamalıdır” İfadesine Katılım Seviyeleri.

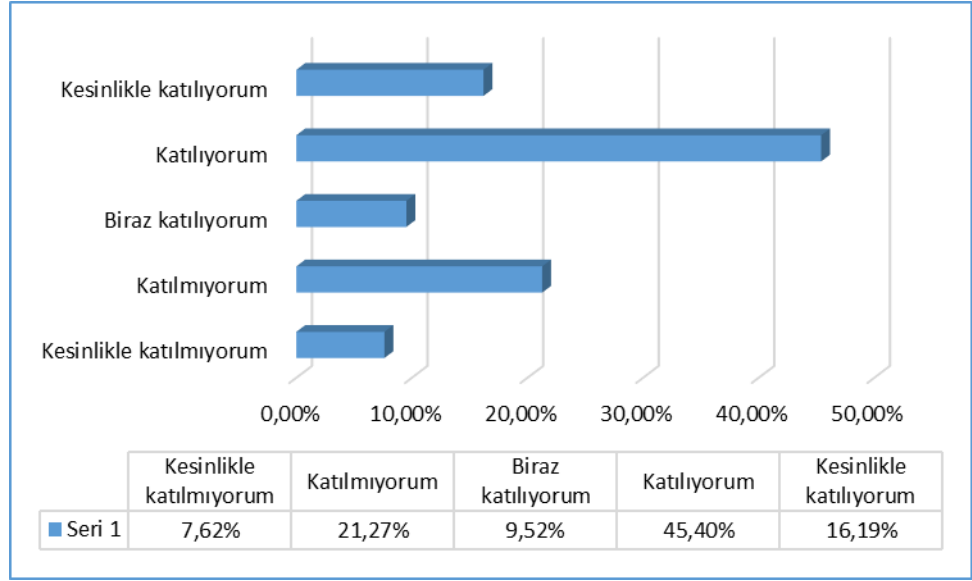
Araştırma bölgesindeki çiftçilerin % 39,94’ü kooperatiflerin üst örgütlenmesinin tamamlaması fikrine kesinlikle katılmakta, % 54,96’sı katılmakta ve % 3,68’i biraz katılmaktadır. Çiftçilerin % 1,13’ü bu fikre katılmamakta ve % 0,28’i kesinlikle katılmamaktadır.

9.3.7 Çiftçilerin toplumsal sorumluluk ilkesi algıları

Bu ilkeye göre kooperatifler, ortaklarınca onaylanan politikalar aracılığıyla içinde yaşadıkları toplumun sürdürülebilir kalkınması için çalışırlar. Kooperatifler bir taraftan ortaklarının çıkarlarını korurken diğer taraftan toplumun ekonomik, sosyal ve kültürel gelişimi, çevre korunması gibi sürdürülebilir kalkınma politikalarını üstlenirler.

Araştırma kapsamında çiftçilerin kooperatifçiliğin topluma karşı sorumluluk ilkesini algı düzeylerini ortaya koymak amacıyla bu ilkeyi açıklayan alt unsurlar sorularak çiftçilerin bu ifadelerle hangi düzeyde katıldıkları incelenmiştir.

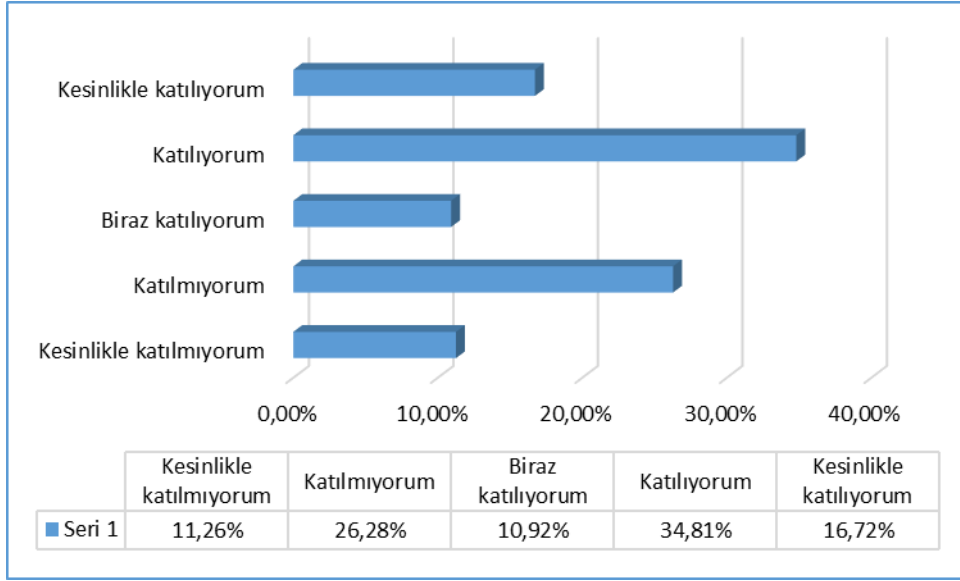
Çiftçilerin kooperatiflerin tarım dışı konularda da çalışma yapması fikrine katılma düzeylerine ilişkin veriler Şekil 9.15’de verilmiştir.

Şekil 9.15 Çiftçilerin “Kooperatifler Toplumun Eğitimi, Sağlığı vb. Konularda Çalışmalar Yapar” İfadesine Katılım Seviyeleri.

Çiftçilerin % 16,19’u kooperatiflerin topluma faydası olan tarım dışı eğitim, sağlık vb. konularda da çalışma yapması fikrine kesinlikle katılmakta, % 45,50’si katılmakta ve % 9,52’si biraz katılmaktadır. Çiftçilerin % 21,27’si bu ifadeye katılmamakta ve % 7,62’si kesinlikle katılmamaktadır.

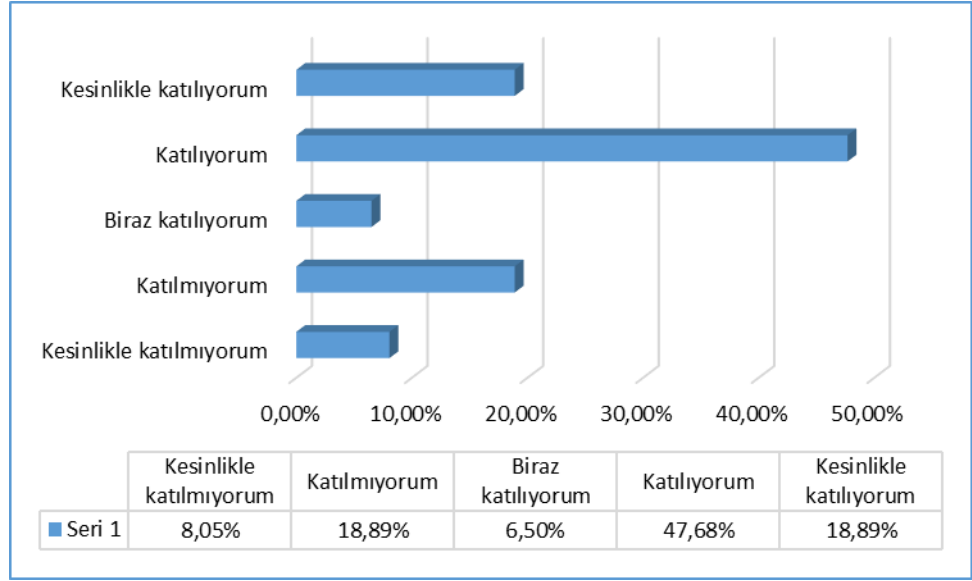
Çiftçilerin kooperatiflerin tiyatro, sinema vb. etkinlikler düzenlemesi fikrine katılma düzeyleri Şekil 9.16’da verilmiştir.

Şekil 9.16 Çiftçilerin “Kooperatifler Tiyatro, Sinema vb. Etkinlikler Düzenler” İfadesine Katılım Seviyeleri.

Çiftçilerin % 16,72’si kooperatiflerin sinema, tiyatro vb. etkinlikler düzenlemesi fikrine kesinlikle katılmakta, % 34,81’i katılmakta, % 10,92’si biraz katılmaktadır. Çiftçilerin % 26,28’i bu ifadeye katılmamakta ve % 11,26’sı kesinlikle katılmamaktadır.

Kooperatifçiliğin topluma karşı sorumluluk ilkesini açıklayan bir diğer alt unsur kooperatiflerin çevre kirliliği konusunda önlemler alması olarak belirlenmiştir. Çiftçilerin bu unsura katılma düzeyleri Şekil 9.17’de sunulmuştur.

Şekil 9.17 Çiftçilerin “Kooperatifler Çevre Kirliliği Konusunda Önlem Alır” İfadesine Katılım Seviyeleri.

Araştırma bölgesindeki çiftçilerin % 18,89’u kooperatiflerin çevre kirliliği karşısında önlem alması fikrine kesinlikle katılmakta, % 47,68’i katılmakta ve % 6,50’si biraz katılmaktadır. Bu fikre katılmayanların oranı % 18,89 ve kesinlikle katılmayanların oranı ise % 8,05’tir.

9.3.7.1 Çiftçilerin toplumsal sorumluluk ilkesi algılarının Lojistik Regresyon (LR) ile analizi

Araştırmada çiftçilerin kooperatifin tarımsal konular dışında da çalışmalar yapmasına ilişkin görüşleri LR ile analiz edilmiştir. Modelinin bağımlı değişkeni için kooperatif tarımsal konuların dışında da çalışmalar yapar diyenler 1, yapmaz diyenler 0 olarak kabul edilmiştir. Bağımlı değişkenin açıklamasında kullanılan bağımsız değişkenler ise yaş (yıl), eğitim seviyesi (1: Okur-yazar, 2: İlkokul, 3: Ortaokul, 4: Lise, 5: Üniversite, 6: Lisansüstü), kooperatif ortaklık yılı, tarımsal eğitime katılma durumu (1: Katılan, 0: Katılmayan), tarımsal yayınlara üye olma durumu (1: Üye, 0: Üye değil), internet kullanma durumu (1: Kullanan, 0: Kullanmayan), kooperatifi ziyaret sıklığı (1: Nadiren, 2: Birkaç ayda bir kez, 3: Ayda bir kez, 4: Haftada bir kez), kooperatifçilik konusunda eğitim alma durumu (1: Alan, 0: Almayan), kooperatif ana sözleşmesini okuma durumu (1: Okuyan, 0: Okumayan), yıllık tarımsal gelir düzeyi (1: <10.000 TL, 2: 10.001-20.000 TL, 3:

20.001-50.000 TL, 4: 50.001-100.000 TL, 5: >100.001 TL) ve tarım dışı gelir varlığıdır (1: Var, 0: Yok). Modelin çözümlenmesinden sonra istatistiki açıdan anlamlı çıkan değişkenler açıklanmıştır (Çizelge 9.22).

Çizelge 9.22 Kooperatiflerin Tarım Dışı Konularda Çalışması Düşüncesini Etkileyen Faktörler.

<i>Değişkenler</i>	<i>Katsayı</i>	<i>Std. Hata</i>	<i>p-Değeri</i>	<i>Eğim</i>
Sabit	3.92247	1.46612	0.00746	
Yaş	-0.0380171	0.0168578	0.02412**	-0.00806608
Eğitim	-0.277256	0.178289	0.11992	-0.0588253
Koop. Ortaklık Yılı	0.0307043	0.0144452	0.03354**	0.00651452
Eğitilere Katılma	0.319118	0.2854	0.26351	0.0673198
Tarımsal Yayınlara Üyelik	0.388419	0.780678	0.61881	0.0762175
İnternet Kullanma	0.0161941	0.340015	0.96201	0.00343167
Koop. Ziyaret Sıklığı	-0.0875432	0.121999	0.47302	-0.018574
Koop. Eğitimi Alma	-0.479888	0.355616	0.17719	-0.107312
Koop. Ana Sözleşmesini Okuma	0.649132	0.320363	0.04274**	0.129173
Tarımsal Gelir Düzeyi	-0.401985	0.153578	0.00886***	-0.0852892
Tarım Dışı Gelir Varlığı	0.0160779	0.317945	0.95967	0.00341124
X ²	20.0347 (p: 0.0449)			

*** : % 1 önem derecesi, ** : % 5 önem derecesi, * : % 10 önem derecesi

Analiz sonucuna göre yaş, kooperatif ortaklık yılı, kooperatif ana sözleşmesini okuma durumu ve tarımsal gelir düzeyi, kooperatifin tarım dışı konularda da çalışma yapmasını düşünme üzerinde etkili değişkenlerdir.

Çiftçilerin yaşları ile kooperatifin tarım dışı konularda çalışma yapmayı düşünmesi arasında negatif yönlü bir ilişki vardır. Daha açık bir deyişle çiftçilerin yaşı azaldıkça, kooperatifin tarım dışı konularda da faaliyetler yürütmesi

düşüncesi artış göstermektedir. Bu durum, genç nüfusta kooperatifin sosyal-kültürel-eğitsel faaliyetler düzenlemesi istekliliği artmaktadır.

Kooperatif ortaklık yılı ile kooperatifin tarım dışı konularda çalışma yapma düşüncesi arasında pozitif yönlü bir ilişki söz konusudur.

Kooperatif ana sözleşmesini okuma ile kooperatifin tarım dışı konularda çalışma yapma düşüncesi arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmuştur. Kooperatif ana sözleşmesini okuma kooperatifin tarım dışı konularda da çalışma yapmasını düşünme eğilimini artırmaktadır.

Yıllık tarımsal gelir düzeyi ile kooperatifin tarım dışı konularda çalışma yapma düşüncesi arasında ise negatif yönlü bir ilişki bulunmuştur.

9.4 Kooperatifçilik İlkeleri Algısının Skorları

Çiftçilerin yedi kooperatif ilkesi alt unsuruna ait bilinç düzeyleri likert ölçeği ile değerlendirilmiştir. Alt unsurlara ait skor hesaplaması ile ilkeler arasında sıralama yapılmış ve hangi ilkenin daha fazla anlaşıldığı ortaya konmuştur.

Çizelge 9.23 Kooperatifçilik İlkeleri Algısı Skorları.

<i>İlke</i>	<i>İlkeleri açıklayan alt unsurlar</i>	<i>Kesinlikle katılmıyorum</i>	<i>Katılmıyorum</i>	<i>Biraz katılıyorum</i>	<i>Katılıyorum</i>	<i>Kesinlikle katılıyorum</i>	<i>Skor</i>	<i>Sıralama</i>
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)		
Gönüllü ve Serbest Giriş	Ortak istediği zaman kooperatiften çıkar	2,27	4,82	2,83	74,50	15,58	396,32	(3)
Ortağın Demokratik Yönetimi	Ortağın kooperatifteki söz hakkı ortaklık payına göre değişmez	2,36	26,55	3,83	46,02	21,24	463,43	(1)
Ortağın Ekonomik Katılımı	Ortak kendi ekonomik gücüne göre istediği miktarda ortaklık payı öder	11,37	31,78	5,83	46,06	4,96	301,46	(6)
Özerklik ve Bağımsızlık	Kooperatiflerle ilgili kararlarda devlet etkili olmaz	7,14	49,11	5,06	24,70	13,99	289,29	(7)
Eğitim, Öğretim, Bilgilendirme	Kooperatif ortağı olamayan kişilere kooperatifçilik eğitimi düzenler	0,29	11,47	6,47	55,59	26,18	395,88	(4)
Kooperatifler Arası İşbirliği	Kooperatifler diğer kooperatiflerle işbirliği yapar	0,28	3,92	6,72	62,18	26,89	411,48	(2)
Toplumsal Sorumluluk	Kooperatifler toplumun eğitimi, sağlığı vb. konularda çalışmalar yapar	7,62	21,27	9,52	45,40	16,19	341,27	(5)

Skor hesaplaması sonucunda çiftçiler tarafından en fazla bilinç düzeyinin “Ortağın Demokratik Yönetimi” ilkesinde olduğu ortaya çıkmıştır. Bunu sırasıyla; “Kooperatifler Arası İşbirliği” ilkesi, “Gönüllü ve Serbest Giriş” ilkesi, “Eğitim, Öğretim, Bilgilendirme” ilkesi, “Toplumsal Sorumluluk” ilkesi, “Ortağın Ekonomik Katılımı” ilkesi ve “Özerklik ve Bağımsızlık” ilkesi takip etmektedir.

Özetle; araştırmanın bu bölümünde yer alan kooperatif ilkelerinin algılanması ile ilgili şu çıkarımları yapmak mümkündür: Çiftçilerin önemli bir kısmı “Kooperatif” kavramı dendiğinde çiftçiye maddi destek ve birlik-beraberlik

anlamalarını çıkarmaktadırlar. Çiftçiler kooperatif ilkelerinden kavram olarak haberdar değildirler. Ancak kooperatif ilkeleri ayrı ayrı ele alındığında her ilkenin farklı düzeyde anlaşıldığı görülmüştür. Çiftçilerin kooperatif ilkelerini daha iyi anlamalarında eğitim seviyesinin yükselmesi, tarımsal konulu toplantıları takip etme durumu, kooperatif konulu bir eğitim almış olma durumu, kooperatif ana sözleşmesini okumuş olma durumu, yaş düzeyi ve yıllık gelir düzeyinin artması faktörleri olumlu bir etki yaratmaktadır.

Çiftçiler kooperatifçiliğin gönüllü ve serbest giriş ilkesinin kooperatife istenildiği zaman girilir ve çıkılır yönünü doğru bilmektedirler. Ancak çiftçiler bu ilkenin kooperatiflerin siyasal ya da dinsel tercihi ile ilgili yönünü yanlış değerlendirmektedirler. Çiftçilerin önemli bir bölümünde kooperatiflerde siyasal ya da dinsel tercihin olabileceği düşüncesi hâkimdir. Bu düşüncenin değiştirilmesi için kooperatifçilik eğitimleri düzenlenerek bu ilke anlatılmalıdır. Ayrıca ortaklar kooperatif ana sözleşmesini okumaları konusunda yönlendirilmelidir.

Çiftçilerin yaklaşık % 25'i ortağın kooperatif üzerindeki söz hakkının kooperatifle yapılan alışverişe göre ve ortaklık payına göre değişmesi gerektiğini düşünmektedir. Bu çiftçiler kooperatiflerde her ortağın eşit söz hakkına sahip olması fikrine katılmamaktadırlar.

Çiftçilerin önemli bir bölümünün kooperatiflerde esas amacın kâr elde etmek olduğunu düşünüyor olmaları, kooperatifçiliğin bu yönü ile ilgili eğitim çalışmalarının yapılmasını gerekli kılmaktadır. Analiz sonuçlarından da izleneceği gibi eğitim seviyesi ve kooperatif ana sözleşmesini okuma kooperatifçiliğin bu yönünün doğru anlaşılmasına olumlu yönde katkı sağlamaktadır.

Çiftçilerin önemli bir bölümünün kooperatifler üzerinde devlet etkisinin olmasını gerekli görmeleri kooperatifçiliğin bağımsızlık ve özerklik ilkesi yönünün zayıf olduğunu göstermektedir. Benzer şekilde kooperatifçiliğin bu yönü de araştırma bölgesindeki çiftçilere anlatılmalıdır. Burada yine kooperatifçilik eğitimlerinin gerekliliği ile karşılaşılmaktadır.

Çiftçilerin büyük bir bölümü kooperatiflerinin her konuda ortaklarına eğitim vermesi konusunda hemfikirdirler. Buradan bölge çiftçisinin eğitime açık ve istekli olduğu sonucu çıkmaktadır ve bu sonuç yukarıda bahsedilen eğitimlerin yaygınlaştırılması önerisini desteklemektedir.

Yine çiftçilerin büyük bir bölümü kooperatiflerin diğer kooperatiflerle işbirliği yapması gerektiği konusunda hemfikirdirler. Çiftçiler kooperatifçiliğin topluma karşı sorumlu olma ilkesi ile ilgili olarak kooperatiflerinin topluma yönelik etkinlikler düzenlemesi fikrini doğru bulmamaktadırlar. Yani çiftçiler yukarıda belirtildiği gibi kooperatiflerinin ortaklarına her türlü konuda eğitim düzenlemesini desteklemekte ancak kooperatiflerinin topluma yani ortağı olmayan kişilere yönelik çalışmalar yapmasını desteklememektedirler.

10. ÇİFTÇİLERİN KOOPERATİF YÖNETİMİNE KATILMA DURUMLARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN ANALİZİ

Araştırmanın bu bölümünde çiftçilerin kooperatif yönetimine katılma durumları ele alınmıştır. Bu amaçla çiftçilerin kooperatif ana sözleşmesini okuma durumları, kooperatif toplantılarına katılma durumları, yöneticilik deneyimleri vb. özellikleri araştırılmıştır.

10.1 Çiftçilerin Kooperatif Yönetimi Tecrübeleri

Araştırmada çiftçilerin kooperatif yönetimine katılmalarını tespit etmek amacıyla çiftçilerin yönetim kurulu üyesi, denetçi ya da temsilci görevlerinin olup olmadığı, geçmişte bu görevlerden birinde yer alıp almadıkları ve ileride böyle bir isteklerinin olup olmadığı ele alınmıştır. Kooperatiflerin yönetiminde yer alan çiftçiler diğer çiftçilere göre kooperatif sorunları ile daha yakından ilgilenirler ve kooperatifin gelişmesi için daha fazla çaba harcarlar. Dolayısıyla çiftçilerin kooperatif yönetiminde görev almış olmaları ya da görev almak istemeleri kooperatifi sahiplenme durumları ile ilgili bilgi vermektedir.

Çizelge 10.1 Çiftçilerin Kooperatif Yönetiminde Görev Alma Durumları.

<i>Kriter</i>	<i>Sayı</i>	<i>%</i>
Görevli Olanlar	40	10,90
Görevli Olmayanlar	327	89,10
Toplam	367	100,00

Araştırma bölgesindeki çiftçilerin % 10,90'ının kooperatif yönetiminde yönetim kurulu üyesi, denetçi ve temsilci gibi görevleri olduğu bulunmuştur (Çizelge 10.1).

Kooperatif yönetiminde herhangi bir görevi olmayan çiftçilerin geçmişte kooperatif yönetiminde görevlerinin olup olmadığı araştırılmıştır (Çizelge 10.2).

Çizelge 10.2 Kooperatif Yönetiminde Görevi Olmayan Çiftçilerin Geçmişte Kooperatif Yönetiminde Görev Alma Durumları.

<i>Kriter</i>	<i>Sayı</i>	<i>%</i>
Görevli Olanlar	36	11,00
Görevli Olmayanlar	291	89,00
Toplam	327	100,00

Buna göre kooperatif yönetiminde görevi olmayan çiftçilerin % 11'i daha önce kooperatif yönetiminde görev almıştır. Buna karşılık çiftçilerin % 89'u daha önce kooperatif yönetiminde görev almamıştır.

Kooperatif yönetiminde daha önce hiç görev almayan çiftçilerin ilerleyen zamanlarda kooperatif yönetiminde görev almayı isteyip istemediklerine ilişkin veriler ise Çizelge 10.3'de sunulmuştur.

Çizelge 10.3 Çiftçilerin İleride Kooperatif Yönetiminde Görev Alma İstekleri.

<i>Kriter</i>	<i>Sayı</i>	<i>%</i>
İsteyenler	60	20,62
İstemeyenler	231	79,38
Toplam	291	100,00

Daha önce kooperatif yönetiminde tecrübesi olmayan çiftçilerin % 20,62'si kooperatif yönetiminde görev almak istemekte, buna karşılık çiftçilerin % 79,38'i kooperatif yönetiminde görev almak istememektedir. Çiftçilerin kooperatif yönetiminde rol almak istememe sebepleri ise Çizelge 10.4'de verilmiştir.

Çizelge 10.4 Çiftçilerin Kooperatif Yönetiminde Görev Almak İstememe Nedenleri.

<i>Kriter</i>	<i>Sayı</i>	<i>%</i>
Yöneticilik Zor İş	119	51,52
Zamanım Yok	90	38,96
Yaşlıyım	22	9,52
Toplam	231	100,00

Çizelge 10.4'e göre daha önce kooperatif yönetiminde hiç görev almamış ve bundan sonra da görev almayı düşünmeyen çiftçilerin % 51,52'si yöneticilik yapmanın zor bir iş olduğunu düşünmekte, % 38,96'sı zamanı olmadığı için ve % 9,52'si yaşlı olduğu için kooperatif yönetiminde görev almayı düşünmemektedir.

10.1.1 Çiftçilerin kooperatif yönetimi deneyimi üzerinde etkili olan faktörler

Araştırmanın bu bölümünde çiftçilerin kooperatif yönetiminde görev almalarında ve görevi olmayan çiftçilerin ileride kooperatif yönetiminde görev alma istekleri lojistik regresyon modeli ile analiz edilmiştir. Modelde kullanılan bağımlı değişkenin ve bağımsız değişkenlerin açıklamaları model çözümlemesinden önce verilmiştir.

LR modelinin bağımlı değişkeni, çiftçilerin kooperatif yönetiminde yönetim kurulu, denetçi ya da temsilci olarak görev alma durumlarıdır. Çiftçilerin kooperatif yönetiminde görev almaları 1, görev almamaları 0 olarak kabul edilmiştir. Kooperatif yönetiminde görev almada etkili olabilecek açıklayıcı değişkenler yaş (yıl), eğitim seviyesi (1: Okur-yazar, 2: İlkokul, 3: Ortaokul, 4: Lise, 5: Üniversite, 6: Lisansüstü), ailede yaşayan fert sayısı (kişi), çiftçilik deneyimi (yıl), kooperatife ortaklık yılı, tarımsal toplantılara/eğitime katılma durumu (1: Katılan, 0: Katılmayan), internet kullanma durumu (1: Kullanan, 0: Kullanmayan), arazi büyüklüğü (dekar) ve tarım dışı gelir varlığıdır (1: Tarım dışı geliri olan, 0: Tarım dışı geliri olmayan). Modelin çözümlenmesinden sonra istatistiki açıdan anlamlı çıkan değişkenler açıklanmıştır (Çizelge 10.5).

Çizelge 10.5 Kooperatif Yönetiminde Görev Almayı Etkileyen Faktörler.

<i>Değişkenler</i>	<i>Katsayı</i>	<i>Std. Hata</i>	<i>p-Değeri</i>	<i>Eğim</i>
Sabit	-1.02649	1.38279	0.45789	
Yaş	-0.0176845	0.0245021	0.47045	-0.00172838
Eğitim	-0.0145622	0.238141	0.95124	-0.000393447
Fert Sayısı	-0.202475	0.116381	0.08190*	-0.0156614
Deneyim	-0.0179171	0.0231031	0.43803	-0.00135515
Ortaklık Yılı	0.0531605	0.0205266	0.00960***	0.00460679
Toplantılara Katılım	0.878457	0.371007	0.01790**	0.0710117
İnternet Kullanma	0.194891	0.419556	0.64228	0.006577
Arazi Büyüklüğü	0.00052042	0.0020797	0.80240	3.07198e-05
Tarım Dışı Gelir	-0.313565	0.403105	0.43664	-0.0226732
X ²	16.4804 (p: 0.0575)			

*** : % 1 önem derecesi, ** : % 5 önem derecesi, * : % 10 önem derecesi

Model genel olarak anlamlı çıkmıştır (X²: 16.4804, p: 0.0575). Analiz sonucuna göre hanede yaşayan fert sayısı, kooperatife olan ortaklık yılı ve tarımsal toplantılara katılma durumu çiftçilerin kooperatif yönetiminde rol almalarında etkili faktörler olarak bulunmuştur.

Hane nüfusu ile kooperatif yönetiminde görev alma arasında negatif yönlü bir ilişki vardır. Başka bir ifade ile hane nüfusu daha az olan ailelerde çiftçilerin kooperatif yönetiminde görev alma eğilimleri daha fazladır.

Çiftçilerin kooperatif yönetiminde görev almalarında etkili olan ikinci değişken çiftçilerin kooperatifçilik tecrübesidir. Ortaklık yılı ile yönetimde görev alma durumu arasındaki ilişki pozitif yönlü bulunmuştur. Başka bir deyişle tecrübeli ortakların kooperatif yönetiminde görev alma isteklilikleri daha fazladır.

Çiftçilerin tarımsal eğitimlere, toplantılara katılma durumları ile kooperatif yönetiminde görev alma durumları arasında da anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Yani % 95 olasılıkla tarımsal eğitimlere katılanların kooperatif yönetiminde görev alma eğilimleri, toplantılara katılmayanlara göre % 7,1 daha fazladır.

Araştırmada kooperatif yönetiminde hiç görev almamış çiftçilerin, ilerleyen yıllarda kooperatif yönetiminde görev alma isteklerini etkileyen faktörler LR ile analiz edilmiştir. Modelin bağımlı değişkeni, çiftçilerin kooperatif yönetiminde yönetim kurulu, denetçi ya da temsilci olarak görev alma istekleridir. Çiftçilerin kooperatif yönetiminde görev almak istemeleri 1, görev almak istememeleri 0 olarak kabul edilmiştir. Kooperatif yönetiminde görev almak istemede etkili olabilecek açıklayıcı değişkenler yaş (yıl), eğitim seviyesi (1: Okur-yazar, 2: İlkokul, 3: Ortaokul, 4: Lise, 5: Üniversite, 6: Lisansüstü), kooperatife ortaklık yılı, tarımsal toplantılara/eğitime katılma durumu (1: Katılan, 0: Katılmayan), tarımsal yayınlara üye olma durumu (1: Üye, 0: Üye değil), internet kullanma durumu (1: Kullanan, 0: Kullanmayan), kooperatif kararlarında yetkili olan kişiler (1: Kooperatif yönetim kurulu, 2: Kooperatif müdürlüğü), kooperatifi demokratik bulma (1: Demokratik, 0: Demokratik değil), kooperatif eğitimi alma (1: Alan, 0: Almayan), kooperatif ana sözleşmesini okuma (1: Okuyan, 0: Okumayan), genel kurul toplantılarına katılma (1: Katılan, 0: Katılmayan), yıllık tarımsal gelir düzeyi (1: <10000 TL, 2: 10000-20000, 3: 20000-50000, 4: 50000-100000, 5: >100000), tarım dışı gelir varlığıdır (1: Olan, 0: Olmayan) ve kooperatifi ziyaret sıklığıdır (1: Nadiren, 2: Birkaç ayda bir, 3: Ayda bir, 4: Haftada bir) Modelin çözümlenmesinden sonra istatistiki açıdan anlamlı çıkan değişkenler açıklanmıştır (Çizelge 10.6).

Çizelge 10.6 Kooperatif Yönetiminde Görev Alma İsteğini Etkileyen Faktörler.

<i>Değişkenler</i>	<i>Katsayı</i>	<i>Std. Hata</i>	<i>p-Değeri</i>	<i>Eğim</i>
Sabit	-2.88067	1.46693	0.04956	
Yaş	0.011336	0.0183704	0.53718	0.0015133
Eğitim	0.111847	0.209255	0.59299	0.0149311
Ortaklık Yılı	-0.00256873	0.0177798	0.88513	-0.000342913
Tarımsal Toplantılara Katılım	0.878018	0.35959	0.01462**	0.122579
Tarımsal Yayın Üyeliği	-0.91481	0.799338	0.25243	-0.091244
İnternet Kullanma	0.772393	0.387839	0.04642**	0.114561
Kooperatif Kararlarında Yetkili Olan Kişiler	-0.0167198	0.334934	0.96019	-0.00223201
Kooperatifi Demokratik Bulma	-0.521425	0.332696	0.11705	-0.0709078
Koop.Eğitimi Alma	-0.0754722	0.477539	0.87442	-0.00990771
Ana Sözleşmeyi Okuma	0.241733	0.385953	0.53110	0.0336031
Genel Kurul Toplantılarına Katılma	-0.219644	0.360903	0.54279	-0.0287546
Tarımsal Gelir	-0.203824	0.187101	0.27599	-0.0272095
Tarım Dışı Gelir Varlığı	-1.1397	0.363067	0.00169***	-0.167828
Kooperatifi Ziyaret Sıklığı	-0.52216	0.152255	0.00060***	-0.0697058
X^2	47.6598 (p: 0.0000)			

*** : % 1 önem derecesi, ** : % 5 önem derecesi, * : % 10 önem derecesi

Model genel olarak anlamlı çıkmıştır (X^2 : 47.6598, p: 0.0000). Analiz sonucuna göre tarımsal toplantılara katılma durumu, internet kullanma durumu, tarım dışı gelir varlığı ve kooperatifi ziyaret sıklığı kooperatif yönetiminde görevi olmayan çiftçilerin kooperatif yönetiminde rol alma isteklerinde etkili faktörler olarak bulunmuştur.

Çiftçilerin tarımsal toplantılara katılma durumları ile kooperatif yönetiminde görev alma istekleri arasındaki ilişki pozitif yönlü olup toplantılara katılma % 5 için anlamlıdır. Yani % 95 olasılıkla tarımsal toplantılara katılan çiftçilerin

(çiftçilerin % 45,50'si), kooperatif yönetiminde görev alma isteği eğilimleri % 12 daha fazladır.

Çiftçilerin bilgiye ulaşmak amacıyla internet kullanmaları ile ileride kooperatif yönetiminde görev alma istekleri arasındaki ilişki pozitif yönlüdür. İnternet kullanma durumu % 5 için anlamlıdır. % 95 olasılıkla internet kullanan çiftçilerin (% 29,97) kooperatif yönetiminde görev alma isteği eğilimleri, internet kullanmayan çiftçilere göre % 11 daha fazladır.

Çiftçilerin tarım dışında ilave bir gelirlerinin olması ile kooperatif yönetiminde görev alma istekleri arasındaki ilişki negatif yönlü olup tarım dışı gelir % 1 için anlamlıdır. % 99 olasılıkla tarım dışı geliri olmayanların (çiftçilerin % 36,24'ü) kooperatif yönetiminde görev alma isteği eğilimleri % 16 daha fazladır.

Çiftçilerin kooperatif yönetiminde görev alma istekleri ile anlamlı bir ilişki bulunan bir diğer değişken çiftçilerin kooperatifi ziyaret sıklığı olup değişkenler arasındaki ilişki negatif yönlüdür. Yani kooperatifi daha sık ziyaret edenlerin kooperatif yönetiminde görev alma isteği eğilimleri zayıftır.

10.2 Çiftçilerin Kooperatif Yönetim Faaliyetlerine Katılma Durumları

Kooperatif ana sözleşmeleri kooperatifle ilgili, kuruluş, çalışma konuları, ortaklık şartları, kooperatif sermayesi, ortakların sorumlulukları, kooperatif organları seçimi ve sorumlulukları gibi konularla ilgili kararları içeren önemli bir belgedir.

Çiftçiler ortağı oldukları kooperatifleri daha yakından tanırlarsa kooperatifi daha fazla sahipleneceklerdir. Bir kooperatifi daha iyi tanıyabilmek için kooperatifle ilgili tüm konuların yer aldığı kooperatif ana sözleşmesini okumak yeterli olacaktır. Araştırmada çiftçilere ortağı oldukları tarım kredi kooperatiflerine ait kooperatif ana sözleşmesini daha önce okuyup okumadıkları sorulmuştur (Çizelge 10.7).

Çizelge 10.7 Çiftçilerin Kooperatif Ana Sözleşmesini Okuma Durumları.

<i>Kriter</i>	<i>Sayı</i>	<i>%</i>
Okuyan	99	26,98
Okumayan	268	73,02
Toplam	367	100,00

Araştırma bölgesindeki çiftçilerin % 26,98'i kooperatif ana sözleşmesini okumuş, % 73,02'si okumamıştır. Kooperatif ana sözleşmesini okumayan çiftçilerin ana sözleşmeyi okumama nedenleri ise Çizelge 10.8'de sunulmuştur.

Çizelge 10.8 Çiftçilerin Kooperatif Ana Sözleşmesini Okumama Nedenleri.

<i>Kriter</i>	<i>Sayı</i>	<i>%</i>
Gerek Duymadım	151	56,34
Çok Uzun ve Yazılar Küçüktü	65	24,25
Zamanım Yoktu	22	8,21
Elime Geçmedi	30	11,19
Toplam	268	100,00

Çiftçilerin % 56,34'ü ana sözleşmeyi okumaya gerek duymadığı için okumadığını, % 24,25'i ana sözleşmenin çok uzun ve yazılarının çok küçük olması sebebiyle okumadığını, % 8,21'i zamanı olmadığı için okumadığını ve % 11,19'u ana sözleşme eline geçmediği için okumadığını ifade etmiştir.

Çiftçilerin kooperatif toplantılarını takip etmeleri ve toplantılara aktif olarak katılmaları, çiftçilerin kooperatif yönetimine katılmaları ile ilgili önemli bir göstergedir. Araştırmada çiftçilere ortakları olduğu tarım kredi kooperatiflerinin son yapılan genel kurul toplantısına katılıp katılmadıkları sorulmuştur (Çizelge 10.9).

Çizelge 10.9 Çiftçilerin Son Yapılan Kooperatif Genel Kurul Toplantısına Katılma Durumları.

Kriter	Sayı	%
Katılan	167	45,50
Katılmayan	200	54,50
Toplam	367	100,00

Araştırma bölgesindeki çiftçilerin % 45,50'si son genel kurul toplantısına katılmışken, % 54,50'si katılmamıştır. Çiftçilerin kooperatifin son yapılan genel kurul toplantısına katılmama nedenleri ise Çizelge 10.10'da sunulmuştur.

Çizelge 10.10 Çiftçilerin Kooperatif Genel Kurul Toplantısına Katılmama Nedenleri.

Kriter	Sayı	%
Zamanım Yoktu	84	42,00
Haberim Olmadı	42	21,00
Yeni Ortak	14	7,00
Toplantıları Sevmiyorum	16	8,00
Kooperatife Borcum Var	9	4,50
Cevap Yok	35	17,50
Toplam	200	100,00

Çizelge 10.10'a göre çiftçilerin % 42'si zamanı olmadığı için, % 21'i toplantıdan haberi olmadığı için, % 7'si yeni ortak olduğu için, % 8'i toplantıları sevmeyişi için ve % 4,5'i kooperatife borcu olduğu için son yapılan genel kurul toplantısına katılmamıştır. Toplantılara katılmayanların % 17,5'i ise katılmama nedenini belirtmemiştir.

Kooperatif genel kurul toplantısına katılmayanların kooperatifle ilgili alınan kararları takip etme durumları Çizelge 10.11'de sunulmuştur.

Çizelge 10.11 Kooperatif Genel Kurul Toplantısına Katılmayanların Alınan Kararları Takip Etme Durumları.

<i>Kriter</i>	<i>Sayı</i>	<i>%</i>
Takip Eden	40	20,00
Takip Etmeyen	160	80,00
Toplam	200	100,00

Kooperatif toplantılarına katılmayanların % 20'si toplantı kararlarını daha sonra takip ederken, çiftçilerin % 80'i alınan kararları takip etmemektedir.

Çiftçiler kooperatif toplantılarında görüşülecek gündem konularının belirlenmesinde etkili olarak kooperatif yönetimine daha etkin bir şekilde katılırlar. Bu nedenle araştırmada çiftçilerin kooperatif gündem konularının belirlenmesinde etkili olup olmadıkları ele alınmıştır (Çizelge 10.12).

Çizelge 10.12 Çiftçilerin Kooperatif Genel Kurul Toplantılarında Gündem Konularının Belirlenmesinde Katkıda Bulunma Durumları.

<i>Kriter</i>	<i>Sayı</i>	<i>%</i>
Katkı Yapanlar	104	28,34
Katkı Yapmayanlar	263	71,66
Toplam	367	100,00

Çiftçilerin % 28,34'ünün kooperatif genel kurulunda görüşülecek gündem konularının belirlenmesinde katkıda bulunduğu, % 71,66'sının gündem konularının belirlenmesinde katkıda bulunmadığı belirlenmiştir.

Genel kurul toplantısı için belirlenen gündem konularından çiftçilerin önceden haberdar olma durumlarına ilişkin veriler Çizelge 10.13'de verilmiştir.

Çizelge 10.13 Çiftçilerin Kooperatif Genel Kurul Toplantıları Gündem Konularından Önceden Haberdar Olma Durumları.

Kriter	Sayı	%
Haberi Olanlar	222	60,49
Haberi Olmayanlar	145	39,51
Toplam	367	100,00

Çiftçilerin % 60,49'u genel kurul gündem konularından toplantı öncesinde haberdar olduklarını, % 39,51'i ise haberdar olmadıklarını belirtmiştir.

Çiftçilerin kooperatif yönetimine katılmalarında ele alınan bir diğer konu genel kurul toplantılarında karar aşamasında çiftçilerin neye göre karar verdikleridir (Çizelge 10.14).

Çizelge 10.14 Kooperatif Kararlarında Karar Verme Biçimi.

Kriter	Sayı	%
Kendi Kararım	137	37,33
Çoğunluğun Kararı	230	62,67
Toplam	367	100,00

Araştırma bölgesinde çiftçilerin % 37,33'ü kooperatifle ilgili kararlarda kendi kararını savunduğunu, çiftçilerin % 62,67'si toplantı sırasında oluşan çoğunluğun fikrine göre karar verdiğini belirtmiştir.

10.2.1 Çiftçilerin kooperatif yönetim faaliyetlerine katılım durumlarını etkileyen faktörler

Araştırmanın bu bölümünde çiftçilerin kooperatif ana sözleşmesini okuma durumları, kooperatif genel kurul toplantısına katılma durumları ve kooperatif genel kurul toplantısında kendi kararlarını vermelerinde etkili olan faktörler lojistik regresyon modeliyle analiz edilmiştir.

Çiftçilerin kooperatif ana sözleşmesini okumaları üzerinde etkili olan faktörlerin analizinde modelinin bağımlı değişkeni, çiftçilerin kooperatif ana sözleşmesini okuma durumlarıdır. Kooperatif ana sözleşmesini okuyanlar 1,

okumayanlar 0 olarak kabul edilmiştir. Kooperatif ana sözleşmesini okumada etkili olabilecek açıklayıcı değişkenler yaş (yıl), eğitim seviyesi (1: Okur-yazar, 2: İlkokul, 3: Ortaokul, 4: Lise, 5: Üniversite, 6: Lisansüstü), kooperatife ortaklık yılı, tarımsal toplantılara/eğitimsel katılma durumu (1: Katılan, 0: Katılmayan), tarımsal yayınlara üye olma durumu (1: Üye, 0: Üye değil), internet kullanma durumu (1: Kullanan, 0: Kullanmayan), kooperatifi ziyaret sıklığı (1: Nadiren, 2: Birkaç ayda bir, 3: Ayda bir, 4: Haftada bir), kooperatif kararlarında yetkili olan kişiler (1: Kooperatif yönetim kurulu, 2: Kooperatif müdürlüğü), kooperatif eğitimi alma (1: Alan, 0: Almayan), kooperatif yönetiminde görevi olma durumu (1: Olan, 0: Olmayan), yıllık tarımsal gelir düzeyi (1: <10000 TL, 2: 10000-20000, 3: 20000-50000, 4: 50000-100000, 5: >100000) ve tarım dışı gelir varlığıdır (1: Olan, 0: Olmayan). Modelin çözümlenmesinden sonra istatistiki açıdan anlamlı çıkan değişkenler açıklanmıştır (Çizelge 10.15).

Çizelge 10.15 Kooperatif Ana Sözleşmesini Okumayı Etkileyen Faktörler.

<i>Değişkenler</i>	<i>Katsayı</i>	<i>Std. Hata</i>	<i>p-Değeri</i>	<i>Eğim</i>
Sabit	-1.79707	1.12979	0.11169	
Yaş	-0.00343322	0.0149262	0.81808	-0.000641106
Eğitim	0.137183	0.164309	0.40377	0.0256171
Ortaklık Yılı	-0.00588416	0.0137837	0.66946	-0.00109879
Tarımsal Toplantılara Katılım	1.08035	0.264562	0.00004***	0.205107
Tarımsal Yayın Üyeliği	0.379306	0.60124	0.52812	0.0768008
İnternet Kullanma	-0.491717	0.321775	0.12648	-0.08717
Kooperatifi Ziyaret Sıklığı	0.144167	0.118518	0.22383	0.0269211
Kooperatif Kararlarında Yetkili Olan Kişiler	0.0705875	0.255083	0.78199	0.0131812
Koop.Eğitimi Alma	0.50798	0.311773	0.10324	0.10207
Kooperatif Yönetiminde Görevi Olma	0.516267	0.386878	0.18206	0.105603
Tarımsal Gelir	0.124933	0.139361	0.37000	0.0233296
Tarım Dışı Gelir Varlığı	0.101899	0.292328	0.72741	0.0188956
X ²	35.3043 (p: 0.0004)			

*** : % 1 önem derecesi, ** : % 5 önem derecesi, * : % 10 önem derecesi

Model genel olarak anlamlı çıkmıştır (X^2 : 35.3043, p: 0.0004). Analiz sonucuna göre tarımsal toplantılara katılma durumu çiftçilerin kooperatif ana sözleşmesini okuma üzerinde pozitif yönde etkilidir. Toplantılara katılma % 1 için anlamlı olup, % 99 olasılıkla tarımsal eğitimlere katılan çiftçilerin (çiftçilerin % 45,50'si) kooperatif ana sözleşmesini okuma eğilimi, toplantılara katılmayan çiftçilere göre % 20 daha fazladır.

Çiftçilerin kooperatif genel kurul toplantısına katılmaları üzerinde etkili olan değişkenlerin analizinde bağımlı değişken çiftçilerin kooperatif genel kurul toplantısına katılma durumlarıdır (1: Katılanlar, 0: Katılmayanlar). Bağımlı değişkenin açıklanmasında kullanılan bağımsız değişkenler yaş (yıl), eğitim seviyesi (1: Okur-yazar, 2: İlkokul, 3: Ortaokul, 4: Lise, 5: Üniversite, 6: Lisansüstü), kooperatife ortaklık yılı, tarımsal toplantılara/eğitimlere katılma durumu (1: Katılan, 0: Katılmayan), tarımsal yayınlara üye olma durumu (1: Üye, 0: Üye değil), internet kullanma durumu (1: Kullanan, 0: Kullanmayan), kooperatifi ziyaret sıklığı (1: Nadiren, 2: Birkaç ayda bir, 3: Ayda bir, 4: Haftada bir), kooperatif eğitimi alma (1: Alan, 0: Almayan), kooperatif kararlarında yetkili olan kişiler (1: Kooperatif yönetim kurulu, 2: Kooperatif müdürlüğü), kooperatif yönetimiyle olan ilişki (1: Güçlü, 2: Geliştirilebilir, 3: Zayıf), kooperatif yönetim kurulu çalışmalarından memnun olma (1: Memnun, 0: Memnun değil), kooperatif müdürlüğü çalışmalarından memnun olma (1: Memnun, 0: Memnun değil), yıllık tarımsal gelir seviyesi ve tarım dışı gelir varlığıdır (1: Olan, 0: Olmayan). Modelin çözümlenmesinden sonra istatistiki açıdan anlamlı çıkan değişkenler açıklanmıştır (Çizelge 10.16).

Çizelge 10.16 Kooperatif Genel Kurul Toplantısına Katılmayı Etkileyen Faktörler.

<i>Değişkenler</i>	<i>Katsayı</i>	<i>Std.Hata</i>	<i>p-değeri</i>	<i>Eğim</i>
Sabit	-0.855287	1.26391	0.49860	
Yaş	-0.0068528	0.0143542	0.63307	-0.0017009
Eğitim	-0.179384	0.170477	0.29269	-0.0445235
Ortaklık Yılı	0.0276674	0.0129463	0.03259**	0.0068671
Tarımsal Toplantılara Katılım	0.850456	0.2597	0.00106***	0.2086
Tarımsal Yayın Üyeliği	0.289119	0.636348	0.64958	0.0721302
İnternet Kullanma	0.00569457	0.312787	0.98547	0.00141354
Kooperatifi Ziyaret Sıklığı	0.0400755	0.113233	0.72340	0.00994681
Koop. Eğitimi Alma	-0.143461	0.331758	0.66543	-0.0354386
Kooperatif Kararlarında Yetkili Olan Kişiler	1.92302	0.302279	<0.00001***	0.441453
Kooperatif Yönetimiyle Olan İlişki	-0.18522	0.216275	0.39177	-0.0459719
Kooperatif Yönetim Kurulundan Memnun Olma	0.283678	0.386553	0.46303	0.0697767
Kooperatif Müdürlüğünden Memnun Olma	0.256433	0.420049	0.54154	0.0629393
Tarımsal Gelir	-0.038748	0.139381	0.78101	-0.00961731
Tarım Dışı Gelir Varlığı	0.00152358	0.287589	0.99577	0.000378147
X^2	94.7 (p: 0.0000)			

*** : % 1 önem derecesi, ** : % 5 önem derecesi, * : % 10 önem derecesi

Model genel olarak anlamlı çıkmıştır (X^2 : 94.7, p: 0.0000). Analiz sonucuna göre çiftçilerin kooperatif genel kurul toplantısına katılmalarında etkili olan değişkenler kooperatife olan ortaklık yılı, tarımsal toplantılara katılma durumu ve çiftçilerin kooperatif yönetiminde yönetim kurulunun ya da kooperatif müdürlüğünün etkili olduğunu düşünmeleridir.

Kooperatif ortaklık yılı % 5 için anlamlı olup ortaklık yılı ile kooperatif yönetim kurulu toplantılarına katılma arasındaki ilişki pozitif yönlüdür. % 95 olasılıkla kooperatife olan ortaklık yılının on yıl artması kooperatif genel kurul toplantılarına katılma eğilimini % 7 artırmaktadır.

Çiftçilerin tarımsal eğitimlere katılma durumları ile kooperatif yönetim kuruluna katılmaları arasında da pozitif yönlü bir ilişki olup, tarımsal toplantılara katılma % 1 için anlamlıdır. Tarımsal toplantılara katılanların kooperatif genel kurul toplantılarına katılma eğilimi % 20 daha fazla bulunmuştur.

Çiftçilerin kooperatif yönetiminde yönetim kurulu ya da kooperatif müdürlüğünün daha etkili olduğunu düşünmeleri ile kooperatif yönetim genel kurul toplantılarına katılmaları arasındaki ilişki pozitif yönlüdür. Kooperatif yönetiminde kooperatif müdürlüğünün daha fazla etkili olması gerektiğini düşünenlerin kooperatif genel kurul toplantılarına katılma eğilimi % 44 olarak bulunmuştur.

Araştırma kapsamındaki çiftçilere genel kurul toplantılarında kendi kararlarına mı yoksa çoğunluğun kararına mı katıldıkları sorulmuştur. Çiftçilerin genel kurul toplantılarında çoğunluğun kararlarını değil kendi kararlarını dikkate almalarında etkili olan faktörler LR ile analiz edilmiştir. Modelin bağımlı değişkeni 1: Genel kurul toplantılarında kendi kararlarını verenler, 0: genel kurul toplantılarında kendi kararlarını vermeyenler olarak tanımlanmıştır. Bağımlı değişkenin açıklanmasında kullanılan bağımsız değişkenler ise yaş (yıl), eğitim seviyesi (1: Okur-yazar, 2: İlkokul, 3: Ortaokul, 4: Lise, 5: Üniversite, 6: Lisansüstü), kooperatif ortaklık yılı, kooperatifi ziyaret sıklığı (1: Nadiren, 2: Birkaç ayda bir, 3: Ayda bir, 4: Haftada bir), çiftçilerin kooperatifi demokratik bulmaları (1: Demokratik bulanlar, 0: Demokratik bulmayanlar), kooperatif eğitimi alma durumu (1: Alanlar, 0: Almayanlar), kooperatif gündem konularının belirlenmesinde etkili olduğunu düşünme durumu (1: Etkili olduğunu düşünenler, 0: Etkili olmadığını düşünenler), yıllık tarımsal gelir düzeyi (1: <10000 TL, 2: 10000-20000, 3: 20000-50000, 4: 50000-100000, 5: >100000) ve tarım dışı gelir varlığıdır (1: Olan, 0: Olmayan). Modelin çözümlenmesinden sonra istatistiki açıdan anlamlı çıkan değişkenler açıklanmıştır (Çizelge 10.17).

Çizelge 10.17 Genel Kurul Toplantısında Kendi Kararlarını Vermede Etkili Olan Faktörler.

<i>Değişkenler</i>	<i>Katsayı</i>	<i>Std. Hata</i>	<i>p-Değeri</i>	<i>Eğim</i>
Sabit	-1.21882	0.971719	0.20973	
Yaş	0.000533444	0.0133104	0.96803	0.00012241
Eğitim	0.42923	0.15351	0.00517***	0.098496
Ortaklık Yılı	0.00644395	0.0122464	0.59876	0.0014787
Kooperatifi Ziyaret Sıklığı	0.0122601	0.105484	0.90747	0.0281335
Kooperatifi Demokratik Bulma	-0.729736	0.232609	0.00171***	-0.168494
Koop. Eğitimi Alma	-1.26209	0.355727	0.00039***	-0.246484
Gündem Konularının Belirlenmesinde Etkili Olma	0.822447	0.273397	0.00263***	0.194746
Tarımsal Gelir	-0.033501	0.128806	0.79479	-0.00768751
Tarım Dışı Gelir Varlığı	-0.0643954	0.266827	0.80929	-0.0148125
X^2	43.185 (p: 0.0000)			

*** : % 1 önem derecesi, ** : % 5 önem derecesi, * : % 10 önem derecesi

Model genel olarak anlamlı çıkmıştır (X^2 : 43.185, p: 0.0000). Analiz sonucuna göre eğitim seviyesi ile kooperatif kararlarında kendi fikrini savunma arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmuştur. Eğitim seviyesi % 1 için anlamlı olup, % 99 olasılıkla eğitim seviyesinin bir basamak yükselmesi kooperatif kararlarında kendi kararını verme eğilimini % 9,8 artırmaktadır.

10.3 Çiftçilerin Kooperatif Yönetimini Değerlendirmeleri

Araştırmada çiftçilerin kooperatif yönetimini değerlendirmeleri istenmiş ve yönetim kurulu ile ortaklar arasındaki ilişki ele alınmıştır (Çizelge 10.18).

Çizelge 10.18 Çiftçilerin Yönetim Kurulu-Ortak İlişkilerini Değerlendirmeleri.

Kriter	Sayı	%
Güçlü	137	37,33
Geliştirilebilir	166	45,24
Zayıf	64	17,43
Toplam	367	100,00

Çiftçilerin % 37,33'ü kooperatif yönetim kurulu ile ortakların ilişkilerini güçlü bulmakta, % 45,24'ü geliştirilebilir bulmakta ve % 17,43'ü zayıf bulmaktadır.

Çiftçilerin yönetim kurulu çalışmalarından memnun olma durumlarına ilişkin veriler Çizelge 10.19'da sunulmuştur.

Çizelge 10.19 Çiftçilerin Kooperatif Yönetim Kurulu Çalışmalarından Memnun Olma Durumları.

Kriter	Sayı	%
Memnun Olanlar	277	75,47
Memnun Olmayanlar	90	24,53
Toplam	367	100,00

Çiftçilerin % 75,47'si kooperatif yönetim kurulu çalışmalarından memnun olduğunu, % 24,53'ü memnun olmadığını ifade etmiştir.

Çiftçilerin kooperatif müdürlüğü çalışanları ile ortaklar arasındaki ilişkisi araştırılmış ve sonuçlar Çizelge 10.20'de verilmiştir.

Çizelge 10.20 Çiftçilerin Kooperatif Müdürlüğü Personeli-Ortak İlişkilerini Değerlendirmeleri.

Kriter	Sayı	%
Güçlü	204	55,60
Geliştirilebilir	115	31,33
Zayıf	48	13,07
Toplam	367	100,00

Çiftçilerin % 55,60'ı kooperatif çalışanları ile ortakların ilişkilerini güçlü bulmakta, % 31,33'ü geliştirilebilir bulmakta ve % 13,07'si zayıf bulmaktadır.

Çiftçilerin kooperatif çalışanlarından memnun olma durumlarına ilişkin veriler Çizelge 10.21'de verilmiştir.

Çizelge 10.21 Çiftçilerin Kooperatif Müdürlüğü Çalışmalarından Memnun Olma Durumları.

<i>Kriter</i>	<i>Sayı</i>	<i>%</i>
Memnun Olanlar	315	85,84
Memnun Olmayanlar	52	14,16
Toplam	367	100,00

Çiftçilerin % 85,84'ü kooperatif çalışanlarından memnun olduğunu, % 14,16'sı memnun olmadığını ifade etmiştir. Araştırma bölgesindeki çiftçilerin kooperatif yönetim kurulu ve kooperatif müdürlüğü çalışanlarını değerlendirmelerinde etkili faktörlerin analizi aşağıda sunulmuştur.

10.3.1 Çiftçilerin kooperatif yönetimini değerlendirmelerinde etkili olan faktörler

Araştırmanın bu bölümünde çiftçilerin kooperatif yönetim kurulu ve kooperatif müdürlüğü çalışmalarından memnun olmalarını etkileyen faktörler LR ile analiz edilmiştir.

Modelin bağımlı değişkeni çiftçilerin kooperatif yönetim kurulu çalışmalarından memnun olma durumlarıdır (1: Memnun olanlar, 0: Memnun olmayanlar). Modelin açıklamasında kullanılan bağımsız değişkenler ise değişkenler yaş (yıl), eğitim seviyesi (1: Okur-yazar, 2: İlkokul, 3: Ortaokul, 4: Lise, 5: Üniversite, 6: Lisansüstü), kooperatife ortaklık yılı, tarımsal toplantılara/eğitilere katılma durumu (1: Katılan, 0: Katılmayan), tarımsal yayınlara üye olma durumu (1: Üye, 0: Üye değil), internet kullanma durumu (1: Kullanan, 0: Kullanmayan), kooperatifi ziyaret sıklığı (1: Nadiren, 2: Birkaç ayda

bir, 3: Ayda bir, 4: Haftada bir), kooperatif ilkelerini bilme durumu (1: Bilen, 0: Bilmeyen), kooperatif ana sözleşmesini okuma durumu (1: Okuyan, 0: Okumayan), kooperatif genel kurul toplantılarına katılma durumu (1: Katılan, 0: Katılmayan), kooperatif gündeminin belirlenmesinde etkili olma durumu (1: Etkili olan, 0: Etkili olmayan), yıllık tarımsal gelir düzeyi (1: <10000 TL, 2: 10000-20000, 3: 20000-50000, 4: 50000-100000, 5: >100000), tarım dışı gelir varlığı (1: Olan, 0: Olmayan), kooperatif eğitimi alma durumu (1: Alan, 0: Almayan) ve kooperatif yönetiminde görevi olma durumudur (1: Olan, 0: Olmayan). Modelin çözümlenmesinden sonra istatistiki açıdan anlamlı çıkan değişkenler açıklanmıştır (Çizelge 10.22).

Çizelge 10.22 Kooperatif Yönetim Kurulu Çalışmalarından Memnun Olmada Etkili Olan Faktörler.

<i>Değişkenler</i>	<i>Katsayı</i>	<i>Std. Hata</i>	<i>p-Değeri</i>	<i>Eğim</i>
Sabit	3.31953	1.10161	0.00258	
Yaş	-0.0181476	0.0153345	0.23663	-0.00288106
Eğitim	-0.409565	0.176614	0.02040**	-0.0650214
Ortaklık Yılı	-0.0343523	0.0142326	0.01579**	-0.00545368
Toplantılara Katılım	0.479606	0.304315	0.11502	0.0751916
Tarımsal Yayın Üyeligi	-0.992657	0.666325	0.13629	-0.198687
İnternet Kullanma	-0.405025	0.347188	0.24338	-0.0674582
Kooperatifi Ziyaret Sıklığı	0.133552	0.122365	0.27509	0.0212023
Kooperatif İlkelerini Bilme	-0.859107	0.32862	0.00894***	-0.153489
Ana Sözleşmeyi Okuma	0.596955	0.367716	0.10450	0.0871233
Koop. Genel Kurul Toplantılarına Katılma	0.460042	0.310953	0.13902	0.0721598
Koop. Gündem Belirlemede Etkili Olma	0.920659	0.410769	0.02501**	0.129478
Tarımsal Gelir	0.0742727	0.148245	0.61636	0.0117913
Tarım Dışı Gelir Varlığı	0.145159	0.31019	0.63981	0.0233185

Çizelge 10.22'nin devamı

Koop. Eğitimi Alma	1.02242	0.477443	0.03224**	0.132841
Kooperatif Yönetiminde Görevi Olma	0.342948	0.625098	0.58326	0.0500996
X^2	57.4773 (p: 0.0000)			

*** : % 1 önem derecesi, ** : % 5 önem derecesi, * : % 10 önem derecesi

Model genel olarak anlamlı çıkmıştır (X^2 : 57.4773, p: 0.0000). Analiz sonucuna göre eğitim seviyesi, ortaklık yılı, kooperatifi ziyaret sıklığı, kooperatif ilkelerini bilme durumu, kooperatif gündemini belirlemede etkili olma durumu ve kooperatif eğitimi alma durumu kooperatif yönetim kurulu çalışmalarından memnun olma üzerinde etkili faktörlerdir.

Eğitim seviyesi ile kooperatif yönetim kurulu çalışmalarından memnun olma arasında negatif yönlü bir ilişki vardır. Eğitim seviyesi % 5 için anlamlı olup, % 95 olasılıkla eğitim seviyesinin bir seviye yükselmesi kooperatif yönetim çalışmalarından memnun olma eğilimini % 6,5 azaltmaktadır. Başka bir deyişle eğitim seviyesi düşük olanlar kooperatif yönetiminden daha fazla memnundurlar.

Kooperatife ortaklık yılı ile kooperatif yönetim çalışmalarından memnun olma arasında negatif yönlü bir ilişki olup, kooperatife ortaklık yılı % 5 için anlamlıdır. Yani % 95 olasılıkla ortaklık yılının on yıl artması kooperatif yönetim çalışmalarından memnun olma eğilimini % 5,4 azaltmaktadır.

Çiftçilerin kooperatif ilkelerini bilmeyi düşünmeleri ile kooperatif yönetimi çalışmalarından memnun olma arasındaki ilişki negatif yönlü olup, ilkeleri bilme % 1 için anlamlı bulunmuştur. % 99 olasılıkla kooperatif ilkelerini bildiğini düşünenlerin (çiftçilerin % 25,34'ü) kooperatif yönetiminden memnun olma eğilimleri % 15 daha azdır.

Çiftçilerin kooperatif gündem konularının belirlenmesinde etkili olduklarını düşünmeleri ile kooperatif yönetiminden memnun olmaları arasında ise pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Çiftçilerin kooperatif gündem konularının

belirlenmesinde etkili olduklarını düşünmeleri kooperatif yönetim çalışmalarından memnun olma eğilimini % 12,9 artırmaktadır.

Kooperatif konulu eğitim alma durumu ile kooperatif yönetim kurulu çalışmalarından memnun olma arasındaki ilişki pozitif yönlü olup eğitim alma % 5 için anlamlı bulunmuştur. Kooperatif eğitimi alanlar (çiftçilerin % 18,52'si) kooperatif yönetim kurulu çalışmalarından memnun olma eğilimini % 13 artırmaktadır.

Çiftçilerin kooperatif müdürlüğü çalışmalarından memnun olma durumları Çizelge 10.22'deki LR modelinde kullanılan aynı bağımsız değişkenler kullanılarak analiz edilmiştir. Modelin bağımlı değişkeni çiftçilerin kooperatif müdürlüğü çalışmalarından memnun olma durumlarıdır (1: Memnun olan, 0: Memnun olmayan). Modelin çözümlenmesinden sonra istatistiki açıdan anlamlı çıkan değişkenler açıklanmıştır (Çizelge 10.23).

Çizelge 10.23 Kooperatif Müdürlüğü Çalışmalarından Memnun Olmada Etkili Olan Faktörler.

<i>Değişkenler</i>	<i>Katsayı</i>	<i>Std. Hata</i>	<i>p-Değeri</i>	<i>Eğim</i>
Sabit	3.79711	1.33937	0.00458	
Yaş	-0.0178917	0.0184783	0.33292	-0.00162566
Eğitim	-0.0277732	0.219371	0.89925	-0.0025235
Ortaklık Yılı	-0.0297644	0.0161671	0.06562*	-0.00270441
Toplantılara Katılım	0.677905	0.370412	0.06723*	0.0606442
Tarımsal Yayın Üyeliği	0.0905787	1.11348	0.93517	0.00795993
İnternet Kullanma	-0.797094	0.41417	0.05428*	-0.0828801
Kooperatifi Ziyaret Sıklığı	0.292853	0.146654	0.04584**	0.0266088
Kooperatif İlkelerini Bilme	-0.0304843	0.41071	0.94083	-0.00278653
Ana Sözleşmeyi Okuma	-0.459863	0.410648	0.26278	-0.0455812
Koop. Genel Kurul Toplantılarına Katılma	0.641084	0.392545	0.10244	0.0573728

Çizelge 10.23'ün devamı

Koop. Belirlemede Olma	Gündem Etkili	0.886853	0.541889	0.10172	0.0701012
Tarımsal Gelir		-0.00538402	0.185979	0.97690	-0.000489197
Tarım Dışı Gelir Varlığı		-0.0872998	0.377123	0.81693	-0.00785901
Koop. Eğitimi Alma		1.46178	0.75678	0.05341*	0.0954341
Kooperatif Yönetiminde Olma	Görevi	-0.556662	0.682048	0.41441	-0.0601687
χ^2		37.4298 (p: 0.0011))			

*** : % 1 önem derecesi, ** : % 5 önem derecesi, * : % 10 önem derecesi

Çiftçilerin kooperatif ortaklık yılı ile kooperatif müdürlüğü çalışmalarından memnun olmaları arasındaki ilişki negatif yönlüdür.

Ortaklık yılı % 10 için anlamlı olup, % 90 olasılıkla ortaklık yılının on yıl artması kooperatif müdürlüğü çalışmalarından memnun olma eğilimin % 2,7 azaltmaktadır.

Çiftçilerin tarımsal toplantılara katılma durumları % 10 için anlamlıdır. Tarımsal eğitimlere katılanların (çiftçilerin % 45,50'si) kooperatif müdürlüğü çalışmalarından memnun olma eğilimi % 6 daha fazla bulunmuştur.

Çiftçilerin internet kullanma durumları ile kooperatif müdürlüğü çalışmalarından memnun olmaları arasında negatif yönlü bir ilişki saptanmıştır. İnternet kullanma % 10 için anlamlı olup, % 90 olasılıkla internet kullananlar (çiftçilerin % 29,97'si) kullanmayanlara göre % 8 daha fazla müdürlük çalışmalarında memnun olmama eğilimindedirler.

Kooperatif ziyaret sıklığı ile kooperatif müdürlüğü çalışmalarından memnun olma arasındaki ilişki pozitif yönlüdür. Kooperatif ziyaretleri sıklaştıkça çiftçiler müdürlük çalışmalarından daha fazla memnun kalmaktadırlar. % 95 olasılıkla

ziyaret sıklığının artması müdürlük çalışmalarından memnun olma eğilimini % 2,6 artırmaktadır.

Kooperatif müdürlüğü çalışmalarından memnun olayı etkileyen son değişken ise kooperatifçilik konusunda eğitim alma olarak belirlenmiştir. Bu iki değişken arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır. Kooperatif eğitimi alma % 10 için anlamlı olup, % 90 olasılıkla eğitim alanlar (çiftçilerin % 18,52'si) almayanlara göre % 9,5 oranında müdürlük çalışmalarından memnun olma eğilimindedirler.

10.4 Çiftçilerin Kooperatif Yönetim Kurulu, Denetçi ve Temsilci Seçim Amaçlarının Bulanık Eşli Karşılaştırma İle Analizi

Araştırmanın bu bölümünde çiftçilerin kooperatif yönetimine katılmalarında yönetici, denetçi ve temsilci seçimlerinde etkili olan faktörler ele alınmıştır. Çiftçilerin kooperatif yöneticisi seçim tercihlerinde adayların eğitimi, tecrübesi ve adaylara duyulan güvenin etkili olabileceği düşünülmektedir.

Araştırmada çiftçilere kooperatif yönetimi seçiminde 3 amaç sunulmuş ve bu amaçlar arasında eşli karşılaştırmalar yapmaları sağlanmıştır. Ortakların bu amaçlara verdikleri ağırlıklar bulanık eşli karşılaştırma yöntemiyle belirlenmiştir. Daha sonra uygun istatistiki testler yapılmıştır. Bulanık eşli karşılaştırma yöntemine ilişkin tanımlayıcı istatistikler Çizelge 10.24'de sunulmuştur.

Çizelge 10.24 Bulanık Eşli Karşılaştırma Yöntemine Göre Çiftçilerin Kooperatif Yöneticileri Seçiminde Etkili Olan Amaçları.

<i>Amaçlar</i>	<i>Ortalama</i>	<i>Std. Sapma</i>	<i>Minimum</i>	<i>Maksimum</i>
Güven	0,60	0,26	0,00	1,00
Tecrübe	0,45	0,23	0,00	1,00
Eğitim	0,29	0,27	0,00	1,00

Friedman testi $p < 0.01$ için anlamlıdır

Kendall's W = 0.21

Çiftçilerin kooperatifte yönetim kurulu, denetçi ve temsilci seçim amaçlarında etkili olan faktörlerin;

1. Adaya duyulan güvenin,
2. Adayın daha önce kooperatif organlarında görev almış olma durumu yani tecrübesinin ve
3. Adayın eğitim seviyesinin etkili olabileceği kabul edilmiştir.

Bulanık eşli karşılaştırma yöntemi sonuçlarına göre çiftçiler kooperatif yönetimine katılırken kooperatif yöneticileri seçiminde en önemli faktör “Ortakların adaya duydukları güven”dir. Çiftçiler için kooperatif yöneticileri seçiminde en fazla etkili olan ikinci faktör “Adaya kooperatif yönetimi tecrübe durumu”dur. Yönetici seçiminde çiftçiler için önemli olan üçüncü faktör ise “Adayların eğitim seviyesi” olarak tespit edilmiştir.

Bulanık eşli karşılaştırma yöntemi için Friedman testi değerlendirildiğinde yöntemin istatistiki açıdan anlamlı olduğu görülmüştür. Buradan şu sonuç çıkarılabilir: bazı amaçlar diğerlerinin üzerinde tercih edilmektedir. Diğer bir anlatımla çiftçilerin kooperatif yöneticileri seçim amaçları arasında fark bulunmuştur.

Kendall’s W değeri 0.21 bulunmuştur. Buradan yola çıkarak amaç sıralamada çiftçiler arasındaki uyumun *zayıf* olduğunu söylemek mümkündür. Yani çiftçiler kooperatif yöneticisi seçimlerinde farklı açılardan değerlendirme yapmaktadırlar.

Araştırmanın bu bölümünde elde edilen sonuçları şu şekilde özetlemek mümkündür: Çiftçilerin büyük bir bölümü kooperatif yönetimde görev almak istememektedirler. Çiftçiler kooperatif yöneticiliğinin zor bir iş olduğunu düşünmektedirler. Tarımsal toplantılara katılan ve internet kullanan çiftçiler kooperatif yönetimde görev almak istemektedirler. Tarım dışı geliri olanlar ve kooperatifi sık ziyaret edenler kooperatif yönetimde görev almak istememektedirler. Çiftçilerin büyük bir bölümü kooperatif ana sözleşmesini okumamıştır ve son yapılan kooperatif genel kurul toplantısına da katılmamıştır. Tarımsal toplantıları takip eden çiftçilerin kooperatif ana sözleşmesini okuma ve

kooperatif toplantılarına katılma eğilimleri fazladır. Kooperatife uzun zamandır ortak olan çiftçiler kooperatif toplantılarına daha fazla katılmaktadırlar. Çiftçilerin eğitim seviyelerinin yükselmesi kooperatif toplantılarında çoğunluğun düşüncesine göre değil kendi düşüncesine göre karar vermeyi olumlu yönde etkilemektedir. Çiftçilerin büyük kısmı kooperatif yönetim kurulu çalışmalarından ve kooperatif müdürlüğü çalışanlarından memnundurlar. Çiftçiler kooperatif yöneticilerini seçerken sırasıyla; adaylara duyun güven, adayların yöneticilik tecrübesi ve adayların eğitim seviyeleri konularına önem vermektedirler.

11. SONUÇ VE ÖNERİLER

Balıkesir, Bursa ve Çanakkale illerinde çiftçilerin kooperatifçilik ilkelerini algılamaları ve kooperatif yönetimine katılmalarında etkili olan faktörlerin belirlenmesi üzerine yapılan bu araştırmanın sonuçları aşağıda özetlenmiştir.

Araştırma bölgesindeki çiftçilerin yaşları yaklaşık 53 yıl olup eğitim seviyeleri ilkökul düzeyindedir. Çiftçilerin çiftçilik deneyimleri ortalama olarak 33 yıldır. Çiftçi aileleri ortalama 4 kişiden oluşmaktadır ve hanelerde tarımda çalışan fert sayısı ortalama 2 kişi olarak bulunmuştur. Çiftçilerin % 45'i mesleki bilgilerini artırmak amaçlı illerinde düzenlenen tarımsal toplantıları sürekli takip etmekte ve bu toplantılara katılmaktadır. Çiftçilerin % 30'u tarımsal bilgiye ulaşmak için internetten faydalanmaktadır.

Araştırma bölgesindeki çiftçilerin işletmelerine ait özellikleri incelendiğinde işletmelerin yaklaşık % 48'inde sadece bitkisel üretim yapıldığı, % 52'sinde ise bitkisel ve hayvansal üretimin birlikte yapıldığı görülmüştür. İşletmelere ait arazi varlığı araştırma bölgesi geneli için ortalama 74 dekar olarak bulunmuşken, arazi varlığı ortalamaları Balıkesir ili için 75 dekar, Bursa ili için 68 dekar ve Çanakkale ili için 80 dekar olarak tespit edilmiştir. İşletmelerin % 74'ünün sahip olduğu arazi miktarı ise 100 dekarın altındadır. İşletmelerce yıl içinde kira ile işlenen arazi miktarı ortalama 86 dekar, ortakçılıkla işlenen arazi miktarı ortalama 47 dekar olarak tespit edilmiştir.

İşletmelerde 48 adet bitkisel ürünün üretildiği ve bu ürünlerin pazarlama kanallarının tüccara teslim, sözleşmeli üretim, tarım kredi kooperatifine teslim, tarım satış kooperatifine teslim, tarımsal kalkınma kooperatifine teslim, üretici birliğine teslim olduğu belirlenmiştir. Ürünlerin pazarlanmasında tüccara teslim modelinin ağırlıklı olduğu ortaya çıkmıştır. Ürünlerin kooperatifler aracılığıyla pazarlanma oranları ise oldukça düşük düzeyde bulunmuştur. Dolayısıyla kooperatifçiliğin geliştirilmesi amacıyla kooperatiflerin pazarlama kanalında daha etkili olmalarına yönelik politikalar geliştirilmelidir. Bununla ilgili olarak araştırma bölgesinde kooperatiflerden kaynaklanan eksikliklerin tespit edilmesine yönelik çalışmaların yapılması önem taşımaktadır.

Hayvansal üretim yapılan işletmelerin % 32'sinde sadece küçükbaş, % 55'inde sadece büyükbaş hayvan yetiştiriciliği yapılmakta ve % 13'ünde küçükbaş ve büyükbaş hayvan yetiştiriciliği birlikte yapılmaktadır. Küçükbaş hayvan yetiştiriciliği yapılan işletmelerin sahip olduğu küçükbaş hayvan sayısı ortalama 202 baş ve büyükbaş hayvan yetiştiriciliği yapılan işletmelerin sahip olduğu büyükbaş hayvan sayısı ortalama 26 baş olarak tespit edilmiştir. Hayvansal ürünlerin pazarlanmasında ağırlıklı olarak tüccara/mandıraya teslim ön plana çıkmaktadır. İşletmeler yıllık tarımsal gelirleri açısından ele alındığında 10001-25000 TL/Yıl gelir aralığının % 46 pay ile ağırlıkta olduğu görülmüştür. Çiftçilerin % 64'ünün emeklilik, kira vb. kaynaklı tarım dışı gelirleri mevcuttur.

Araştırma bölgesindeki çiftiler tarımsal örgütlenme özellikleri açısından ele alındığında, çiftçilerin ziraat odalarına üyelik oranının % 97, tarımsal kalkınma kooperatiflerine ortaklık oranının % 42, tarım satış kooperatiflerine ortaklık oranının % 31, üretici birliklerine üyelik oranının % 13, yetiştirici birliklerine üyelik oranının % 15 ve sulama birliklerine üyelik oranının % 22 olduğu görülmüştür. Tarım kredi kooperatiflerine ortaklık yılı ortalama 17 yıl olarak bulunmuştur. Bulanık eşli karşılaştırma analiz sonucuna göre çiftçilerin tarım kredi kooperatiflerine ortak olma amaçları sırasıyla girdi sağlama, nakit temini, mühendislik hizmetlerinden faydalanmak ve ürün pazarlamaktır. Çiftçilerin ihtiyaç duydukları girdileri tarım kredi kooperatifinden karşıladıkları oranlar ortalama olarak nakit kredide % 52, gübrede % 92, yemde % 82, akaryakıtta % 79, tohumlukta % 40, zirai ilaçta % 73, tarımsal araç-gereçte % 69, sulama kredisinde % 80, hayvancılık işletme kredisinde % 58, danışmanlık hizmetinde % 76 ve market alışverişinde % 19 olarak bulunmuştur. Bulanık eşli karşılaştırma analiz sonucuna göre çiftçilerin kooperatiften nakit kredi kullanmalarında sırasıyla uzun vadeli olması, düşük faizli olması ve dosya masrafının olmaması etkilidir. Çiftçiler tarım kredi kooperatifleri tarafından verilen hizmetlerden en fazla tarımsal sulama kredileri, danışmanlık hizmetleri ve zirai alet temininden memnundurlar. Araştırma bölgesindeki çiftçilere “Kooperatif dendiği zaman aklınıza ilk gelen kavram nedir?” sorusuna karşılık çiftçilerin % 49'u “Çiftçiye maddi destek”, % 42'si “Birlik ve beraberlik” cevabını vermiştir. Bu soruyu takiben çiftçilere “Kooperatifçilik ilkeleri kavramını biliyor musunuz?” sorusu

yöneltilmiştir. Çiftçilerin % 75'i "Kooperatif ilkeleri" kavramını bilmediğini ifade etmiştir.

Ancak, kooperatifçilik ilkesi kavram olarak bilinmemesine rağmen bunu ifade eden alt bileşenlerinin ne derece bilindiğinin ölçülmesi amacıyla kooperatif ilkelerini simgeleyen bazı özellikler konusundaki bazı tespitler LR ile analiz edilmiştir. Buna göre kooperatif ilkelerini bildiğini ifade edenler eğitim seviyesi yüksek çiftçilerdir. Eğitim seviyesi yükseldikçe "Kooperatif ilkelerini biliyorum" düşüncesi eğilimi artmaktadır. Eğitim seviyesinin yükselmesi diğer tüm alanlarda olduğu gibi tarımsal örgütlenme konusundaki bilinç düzeyini de artıracaktır. Benzer şekilde tarımsal eğitimlere katılanlar kooperatifçilik ilkelerini daha fazla bilme eğilimindedirler. Dolayısıyla çiftçilere verilen tarımsal eğitimler artırılmalıdır. Kooperatife ortaklık yılı ile kooperatif ilkelerini bilme arasında ilişki bulunmamıştır. Buradan kooperatife ortaklık yılının her kademesinde kooperatifçilik ilkelerini bilmeme eğiliminin olduğu sonucu çıkmaktadır. Dolayısıyla uzun zamandır kooperatife ortak olanların kooperatifçilik bilincinin daha yüksek olabileceği düşünülmemelidir ve tarımsal örgütlenme konusundaki yaygın çalışmalarına eski-yeni tüm ortakların katılımı sağlanmalıdır. İlave olarak kooperatif yönetiminde görev alanların kooperatifçilik ilkelerini bilmediklerini düşünmeleri, kooperatif yöneticilerine kooperatifçilikle ilgili kapsamlı eğitimlerin verilmesini gerekli kılmaktadır. Gelir seviyesi ise kooperatifçilik ilkelerini bilme eğilimi üzerinde etkili bulunmamıştır. Bu tespitlerden yola çıkarak her gelir seviyesindeki çiftçinin kooperatifçilik ilkelerini bilmeme eğilimi olduğu söylenebilir.

Kooperatifçilik ilkelerinin çiftçilerce algılanması bölümünde ilk olarak "Gönüllü ve serbest giriş" ilkesinin algılanması ele alınmıştır. Çiftçilerin % 93'ü kooperatifçiliğin gönüllü ve serbest giriş ilkesinin açıklamasında kullanılan "Ortak kooperatiften istediği zaman çıkabilir" ifadesine katılmaktadır. Dolayısıyla "Gönüllü ve serbest giriş" prensibinin kooperatife giriş ve çıkışı açıklayan alt unsurunun çiftçilerce anlaşıldığını söylemek mümkündür. Ancak aynı ilkenin açıklamasında kullanılan "Kooperatiflerde siyasal ya da dinsel tercih olmaz, kooperatifler herkese açıktır" ifadesine çiftçilerin % 34'ü katılmamaktadır. Bu çiftçiler kooperatiflerin siyasi, dini tercihleri olabileceğini düşünmektedirler.

Dolayısıyla kooperatifçilik eğitimleri verilirken özellikle kooperatifçiliğin bu prensibine vurgu yapılmalı ve çiftçiler tarafından benimsenmesi sağlanmalıdır.

Çiftçilerin % 34'ünün kooperatifin siyasi, dini tercihleri olabilir şeklindeki düşüncelerine etki eden faktörler LR ile analiz edilmiştir. Model sonucunda kooperatifçilik eğitimi alanların kooperatiflerin siyasi, dini tercihleri olmaz şeklinde düşünme eğilimlerinin olması, kooperatif konusunda eğitim verilmesinin önemini ortaya çıkarmaktadır.

Kooperatif ilkelerinin algılanmasında ikinci olarak “Demokratik yönetim ilkesi” ele alınmıştır. Çiftçilerin % 43'ü tarım kredi kooperatiflerini demokratik bulmamaktadır. Çiftçilerin kooperatifi demokratik görmemelerinde etkili olan faktörler LR ile analiz edilmiştir. Analiz sonucuna göre çiftçilerin eğitim seviyesi yükseldikçe ve kooperatife ortaklık yılı arttıkça kooperatifi demokratik görme eğilimi azalmaktadır. Ayrıca tarımsal yayınları takip edenler ve kooperatif yönetiminde görevi olanlar da kooperatifi demokratik bulmamaktadır. Bu bağlamda çiftçilerin kooperatifi demokratik bulmamalarının altında yatan nedenler ayrı bir çalışmada derinlemesine ele alınmalıdır. Böylece varsa kooperatiflerden kaynaklanan hatalı uygulamalar ortaya çıkarılmalı ve kooperatiflerin bu eksikliklerini tamamlayacak öneriler getirilmelidir. Çiftçiler arasında kooperatifçilik eğitimi alanlar ise kooperatifi demokratik bulma eğilimindedirler. Bu bulgulardan yola çıkarak çiftçilerin kooperatif konulu eğitimlere katılmalarının kooperatife karşı olumlu görüş meydana getirdiği söylenebilir. Dolayısıyla bölgede kooperatif konulu tarımsal eğitim çalışmalarına ağırlık verilmesi önerilmektedir.

Çiftçilerin % 44'ü ortağı oldukları tarım kredi kooperatifleri yönetiminde yönetim kurulunun yetkili olduğunu, % 56'sı kooperatif yönetiminde kooperatif müdürlüğünün yetkili olduğunu düşünmektedir. Kooperatif yönetiminde kooperatif müdürlüğünün daha yetkili olduğu kooperatiflerde yönetim kurulu üyelerine yönetim kurulunun yetkileri ile ilgili bilgilendirme çalışmaları düzenlenmelidir.

Diğer taraftan “Kooperatifte en yetkili olması gereken birim hangisidir?” sorusuna karşılık çiftçilerin % 72’si “Kooperatif yönetiminde yönetim kurulu en yetkili olmalıdır” cevabını vermiştir. LR analizine göre yaşlı çiftçilerin kooperatif yönetiminde yönetim kurulunun daha yetkili olması gerektiğini düşünme eğilimleri genç çiftçilere göre daha fazladır. “Kooperatif müdürlüğü çalışanlarını kooperatif yönetimi belirlemeli” şeklinde düşünenler de kooperatif yönetiminde yönetim kurulunun daha yetkili olması gerektiğini düşünme eğilimindedirler.

Benzer şekilde çiftçilerin % 69’u kooperatif müdürlüğü çalışanlarının ortaklar tarafından seçilebileceğini düşünmektedir. Çiftçilerin büyük bir kısmının kooperatifçiliğin demokratik yönetim ilkesine yönelik görüşleri ile ilke açıklamasında kullanılan ifadelerin uyumlu olduğu görülmüştür. Buna karşın çiftçilerin bir kısmının “Demokratik yönetim” ilkesiyle ilgili bilgi eksikliği vardır. Bu tespitlerden hareketle çiftçilere bu konuda bilinçlendirme çalışmalarının yapılması önerilmektedir. Ayrıca kooperatifçilikte ortakların eşit haklara sahip olduğunu açıklayan “Demokratik yönetim ilkesi” prensibine göre kooperatif ortaklarının kooperatif yönetimindeki hakları eşittir. Her ortağın bir oy hakkı vardır ve bu hak hiçbir şekilde değişmez. Ancak çiftçilerin % 29’u her ortağın kooperatifte söz hakkının eşit olmadığını ve kooperatifle ilgili kararlarda ortakların söz hakkının ortakların kooperatife olan katkısına göre değişmesi gerektiğini düşünmektedir. Benzer şekilde çiftçilerin % 26’sı “Ortak kooperatiftan ne kadar alışveriş yaparsa kooperatif kararlarında o kadar etkili olmalıdır” şeklinde düşünmektedir. Bu bulgulardan hareketle çiftçiler için gerçekleştirilen yayım çalışmalarında kooperatifçiliğin eşitlik ilkelerini vurgulayan bölümlere yer verilmesi önerilmektedir.

Kooperatif ilkelerinin algılanmasında üçüncü olarak ortağın ekonomik katılımı ilkesi ele alınmıştır. Buna göre çiftçilerin % 57’si kooperatif sermayesine ortağın ekonomik gücüne göre istediği miktarda katılabileceğini düşünmektedir. Dolayısıyla bu şekilde düşünmeyen çiftçiler için ekonomik katılım ilkesinin önemini anlatan yayım çalışmaları planlanmalıdır. Çünkü bu ilke, kooperatifleri ekonomik açıdan ele alıp, kooperatiflerle şirketleri birbirinden ayıran prensipleri ortaya koymaktadır.

Diğer taraftan çiftçilerin % 64'ü kooperatife ödenen ortaklık payının kooperatif ile yapılan alışveriş miktarına göre değişebileceğini düşünmektedir. Oysa kooperatif ortaklık payı alışveriş miktarına göre değişmemektedir. Dolayısıyla araştırma bölgesindeki çiftçilerin ekonomik katılım ilkesine ilişkin bilgi eksikliklerinin olduğu ve bu eksikliğin ancak yayım çalışmalarıyla giderilebileceği düşünülmektedir.

Benzer şekilde araştırma bölgesindeki çiftçilerin % 47'sinin "Kooperatifin esas amacı kâr elde etmektir" şeklinde düşünüyor olmaları, çiftçilere ekonomik katılım ile ilgili bilgi verilmesi önerisini desteklemektedir. LR analizine göre çiftçilerin eğitim seviyesinin artması ve kooperatif ana sözleşmesini okumaları ile "Kooperatifte esas amaç kâr elde etmektir" şeklinde düşünme eğilimi azalmaktadır. Bu bağlamda kooperatif yönetimi kooperatif ana sözleşmesinin ortaklar tarafından okunması sağlamalıdır.

Kooperatif ilkelerinin algılanmasında dördüncü olarak özerklik ve bağımsızlık ilkesi ele alınmıştır. Çiftçilerin % 56'sı kooperatifle ilgili kararlarda devletin etkisi olması gerektiğini düşünmektedir. Yaşlı çiftçiler genç çiftçilere göre, eğitim seviyesi yüksek çiftçiler eğitim seviyesi düşük çiftçilere göre ve gelir düzeyi yüksek olanlar düşük olanlara göre daha fazla "Kooperatif kararlarında devlet etkisi olmamalı" şeklinde düşünme eğilimindedirler. Bu tespitlerden hareketle genç çiftçilere ve eğitim seviyesi düşük çiftçilere kooperatifçiliğin özerklik ve bağımsızlık ilkesi için eğitim çalışmalarının düzenlenmesi önerilmektedir. Kooperatif konulu eğitimlere katılanlarda ise eğitimlere katılmayanlara göre "Kooperatif üzerinde devlet etkisi olmalı" düşüncesi eğilimi bulunmuştur. O halde kooperatifçilikle ilgili eğitimlerde kooperatifçilik ilkelerini anlatan çalışmalara yer verilmesi önerilmektedir.

Çiftçilerin % 56'sı tarım kredi kooperatiflerinin devlet bankası olan Ziraat Bankasıyla çalışması ile kooperatifin devlete olan bağımlılığını artırdığını düşünmektedir. Bu şekilde düşünen çiftçilerin % 43'ü ise bu durumun kooperatifin bağımsızlığına zarar verdiğini düşünmektedir. Çiftçilerin % 84'ü kooperatiflerin daha bağımsız bir yapıya kavuşması için Türkiye'de Kooperatifler Bankası kurulması gerektiğini düşünmektedir.

Kooperatif ilkelerinin algılanmasında beşinci olarak eğitim, öğretim ve bilgilenme ilkesi ele alınmıştır. Araştırma bölgesindeki çiftçilerin % 70'inin bu zamana kadar kooperatifçilikle ilgili bir eğitim almadığı saptanmıştır. Kooperatifçilik eğitimi almayan çiftçilerin % 74'ü kooperatifçilik eğitimi almak istemektedir. Kooperatife yeni ortak olan çiftçiler eski ortaklara göre daha fazla kooperatif eğitimi alma isteği eğilimindedirler. Bu konuda yeni ortakların beklentileri kooperatiflerce karşılanmalıdır. Kooperatif ana sözleşmesini okuyanlar da sözleşmeyi okumayanlara göre daha fazla kooperatif eğitimi alma isteği eğilimindedirler. O halde ortakların kooperatif ana sözleşmesini okuma oranının artırılması ile kooperatifçiliğin daha iyi anlaşılabilceği sonucuna varılmaktadır. Bu konuda çiftçilerin kooperatif yöneticilerince yönlendirilmesi gerekmektedir. Arazi miktarı az olan çiftçilerin kooperatifçilik eğitimi alma isteği eğilimi arazi miktarı çok olan çiftçilere göre daha fazladır.

Eğitim düzenlenen kooperatiflerde çiftçilerin % 38'i düzenlenen eğitimlere katılmamıştır. Dolayısıyla araştırma bölgesinde kooperatifçiliğin esaslarını anlatan kooperatifçilik ilkeleri başta olmak üzere, tarımsal örgütlenme konusunda eğitimler düzenlenmesi ve düzenlenen eğitimlere çiftçilerin katılımının sağlanması önerilmektedir. Çiftçilerin % 83'ü kooperatiflerin ortaklarını geliştirmek için tarımsal konular dışında da eğitim düzenleyebileceğini düşünmektedir. Yine çiftçilerin % 88'i kooperatiflerin kooperatif ortağı olmayan kişilere de eğitimler düzenleyerek kooperatifçiliğin gelişebileceğini düşünmektedir. Araştırma bölgesinde düzenlenecek eğitimler kadınları, gençleri ve kooperatif ortağı olmayan kişileri de kapsamalıdır.

Kooperatif ilkelerinin algılanmasında altıncı olarak kooperatifler arası işbirliği ilkesi ele alınmıştır. Çiftçilerin % 96'sı kooperatiflerinin Türkiye'deki diğer kooperatiflerle ve % 92'si kooperatiflerinin diğer ülkelerdeki kooperatiflerle işbirliği içerisinde olması gerektiğini düşünmektedir. Çiftçilerin % 97'si ise kooperatiflerin üst örgütlenmelerini tamamlaması gerektiğini düşünmektedir.

Kooperatif ilkelerinin algılanmasında son olarak toplumsal sorumluluk ilkesi ele alınmıştır. Çiftçilerin % 71'i kooperatiflerin topluma yönelik eğitim, sağlık vb. konularda çalışmalar yapması gerektiğini düşünmektedir. Benzer şekilde

ortakların % 62'si kooperatiflerin sinema, tiyatro vb. etkinlikleri organize edebileceğini, % 73'ü kooperatiflerin çevre kirliliğine karşı önlemler alması gerektiğini düşünmektedir. Genç çiftçilerin yaşlı çiftçilere göre, kooperatif ortaklık yılı fazla olan çiftçilerin yeni ortaklara göre, kooperatif ana sözleşmesini okuyan çiftçilerin sözleşmeyi okumayan çiftçilere göre ve tarımsal gelir seviyesi düşük olan çiftçilerin geliri yüksek olan çiftçilere göre kooperatifin toplumsal konularda faaliyet göstermesi gerektiğini düşünme eğilimleri daha fazladır. Bu bağlamda yaşlı çiftçilere ve kooperatife yeni ortak olmuş çiftçilere kooperatifçiliğin bu yönü anlatılmalı, tüm ortakların kooperatif ana sözleşmesini okumaları sağlanmalıdır.

Araştırma bölgesindeki çiftçilerin kooperatifçilik ilkelerinin algılanmasıyla ilgili son olarak her bir ilkeyi temsil eden alt unsurlardan bir tanesi seçilmiş ve ilkeler arasında karşılaştırmalar yapılmıştır. Böylece çiftçiler tarafından hangi ilkenin en fazla ve en az anlaşıldığı ortaya konmuştur. Skor hesaplamasına göre “Ortağın Demokratik Yönetimi” ilkesi en fazla ve “Özerklik ve Bağımsızlık” ilkesi en az anlaşılan kooperatifçilik ilkesidir. Bu bulgulardan yola çıkarak Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı yetkilileri tarafından ya da kooperatiflerce çiftçilere yönelik uygulanacak tarımsal yayım çalışmalarına tarımsal örgütlenme konusunun da dahil edilmesi önerilmektedir. Tarımsal örgütlenme konusunda eğitimlerin düzenlenmesinde kooperatifçiliğin esaslarını açıklayan kooperatifçilik ilkelerine önem verilmesi gerekmektedir. Yayım çalışmalarında her bir kooperatifçilik ilkesi ayrı ayrı ele alınmalıdır. Çiftçiler tarafından en az anlaşılan kooperatifçilik ilkesine ağırlık ve öncelik verilmelidir. Bu bağlamda araştırma bölgesinde ilk olarak kooperatifçiliğin “Özerklik ve Bağımsızlık” ilkesine ilişkin eğitimler düzenlenmelidir. Daha sonra sırasıyla çiftçilere kooperatifçiliğin “Ortağın Ekonomik Katılımı” ilkesinin ne anlama geldiği anlatılmalıdır. Bunu takiben sırasıyla kooperatifçiliğin “Toplumsal Sorumluluk, Eğitim, Öğretim, Bilgilendirme, Gönüllü ve Serbest Giriş, Kooperatifler Arası İşbirliği, Ortağın Demokratik Yönetimi” ilkeleri ile ilgili yayım çalışmalarının düzenlenmesi önerilmektedir.

Bir kooperatif kooperatifçilik ilkelerine uyduğu kadar başarılı olabilir. Dolayısıyla bölgede çiftçilerin kooperatifçilik ilkelerinden ne anladıklarının

ortaya konmasına ilave olarak kooperatiflerin kooperatifçilik ilkelerine uyma durumlarının ortaya konması kooperatifçilik alanına ciddi katkı sağlayacaktır. Yapılan literatür taramasında da kooperatiflerin kooperatifçilik ilkelerini uygulamalarını ele alan bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu bağlamda bu çalışmanın devamı niteliğinde bölgedeki kooperatif yöneticileri ile de ayrı bir çalışma yapılması ve kooperatiflerin kooperatif ilkelerini hangi ölçüde uyguladıklarının tespit edilmesi önerilmektedir.

Çiftçilerin kooperatiflerin yönetimine katılma durumları ve yönetime katılmalarında etkili olan faktörler ele alındığında araştırmada çiftçilerin % 11'inin kooperatif yönetiminde görevi olduğu saptanmıştır. LR analizine göre hane nüfusu az olanlar, uzun zamandır kooperatif ortağı olanlar ve kooperatifçilik konusunda eğitim alanlar kooperatif yönetiminde görev alma eğilimindedirler. Araştırmanın yürütüldüğü dönemde kooperatif yönetiminde görevi olmayanların ise % 11'inin geçmişte kooperatif yönetim tecrübesinin olduğu görülmüştür. Daha önce hiç kooperatif yönetim tecrübesi olmayan çiftçilerin % 21'inin kooperatif yönetiminde görev alma istekleri bulunmaktadır. Lojistik Regresyon Analizine göre daha önce hiç kooperatif yönetiminde görevi olmayan çiftçilerden tarımsal toplantıları takip edenlerin, internet kullananların, tarım dışında geliri olmayanların ve kooperatifi daha az ziyaret edenlerin kooperatif yönetiminde görev alma isteği eğilimi daha fazladır.

Çiftçilerin % 73'ünün kooperatif ana sözleşmesini okumadığı belirlenmiştir. LR analizine göre tarımsal toplantılara katılan çiftçilerin kooperatif ana sözleşmesini okuma eğilimi toplantılara katılmayanlara göre daha fazladır. Kooperatif ana sözleşmesini okumama eğilimi her yaş, eğitim, ortaklık yılı, gelir vb. düzeyleri için aynıdır. Dolayısıyla herhangi bir ayırım gözetmeksizin tüm çiftçiler kooperatif ana sözleşmesinin okunması için yönlendirilmelidir.

Çiftçilerin % 54'ünün son yapılan kooperatif genel kurul toplantısına katılmadığı görülmüştür. Kooperatif ortaklık yılı fazla olanların, tarımsal toplantılara katılanların ve kooperatif yönetiminde kooperatif müdürlüğünün daha etkili olduğunu düşünenlerin kooperatif genel kurul toplantılarına katılma eğilimlerinin daha fazla olduğu görülmüştür.

Toplantılara katılmayanların % 80'i toplantılarda alınan kararları takip etmemektedir. Çiftçilerin % 28'i kooperatif gündem konularının belirlenmesinde bireysel etkisi olduğunu düşünmektedir. Çiftçilerin % 60'ının kooperatif genel kurul toplantısında görüşülecek konulardan haberi olmamaktadır. Bu bulgulardan yola çıkarak çiftçilerin kooperatif yönetimi ile ilgili konularda daha aktif olmalarını sağlayacak çalışmaların yapılması önerilmektedir.

Çiftçilerin % 63'ü kooperatif kararlarında çoğunluğun düşüncesini dikkate almakta, kendi kararlarını dile getirmemektedir. LR analizine göre çiftçilerin kooperatif toplantılarında çoğunluğun değil de kendi kararlarını vermelerinde eğitim faktörü etkilidir. Eğitim seviyesi yükseldikçe çiftçilerin kendi kararlarını verme eğilimleri artmaktadır.

Araştırma bölgesindeki çiftçilerin % 37'si kooperatif yönetimiyle ortakların ilişkisini güçlü olarak değerlendirmektedir. Çiftçilerin % 75'i yönetim kurulu çalışmalarından memnundurlar. LR analizine göre eğitim seviyesinin artması, kooperatif ortaklık yılının artması ve kooperatifçilik ilkelerini biliyor olma yönetim kurulu çalışmalarından memnuniyet eğilimini azaltmaktadır. Kooperatif gündem konularının belirlenmesinde etkisi olanlar ve kooperatif eğitimi alanlar ise yönetim kurulu çalışmalarından memnun olma eğilimindedirler.

Çiftçilerin % 56'sı kooperatif müdürlüğü ve ortakların ilişkisini güçlü olarak değerlendirmektedir. Çiftçilerin % 86'sı kooperatif müdürlüğü çalışmalarından memnundurlar. LR analizine göre kooperatif ortaklık yılının artması ve internet kullanıyor olma kooperatif müdürlüğü çalışmalarından memnun olma eğilimini azaltmaktadır. Tarımsal toplantılara katılanlar, kooperatifi daha sık ziyaret edenler ve kooperatifçilik konusunda eğitim alanlar kooperatif müdürlüğü çalışmalarından memnun olma eğilimindedirler.

Çiftçilerin kooperatif yönetimi seçimlerinde etkili olan faktörler bulanık eşli karşılaştırma yöntemiyle analiz edilmiştir. Buna göre çiftçilerin kooperatif yöneticisi, denetçi ve temsilcisi seçimlerinde sırasıyla etkili olan faktörler; adaya duyulan güven, adayın yöneticilik tecrübesi ve adayın eğitim seviyesidir.

Bütün bu bulgular genel olarak toparlanacak olursa çiftçilerin kooperatif ilkelerini algılamalarında eğitim düzeyleri, yaşları, tarımsal gelirleri, arazi varlıkları, tarımsal eğitime katılmaları, kooperatif konusunda eğitim almış olmaları, kooperatif ana sözleşmesini okumaları, kooperatife olan ortaklık yılları, tarımsal yayınlara üyelik durumları, kooperatif yönetiminde deneyim sahibi olmaları etkili faktörler olarak bulunmuştur.

Çiftçilerin kooperatif yönetimi ile ilgili bilinç düzeylerinde ise eğitim düzeyleri, hane nüfusları, kooperatife olan ortaklık yılları, tarımsal toplantılara katılma durumları, internet kullanma durumları, tarım dışı gelir durumları, kooperatifi ziyaret sıklıkları ve kooperatif konusunda eğitim almış olmaları etkili faktörler olarak bulunmuştur. Dolayısıyla bölgede kooperatif bilincinin geliştirilmesi çalışmalarında çiftçilerin bu özellikleri göz önünde tutulmalıdır.

Bölgede ve ülke genelinde toplumun kooperatifçilik bilincinin geliştirilmesi için şunlar tavsiye edilmektedir:

Kooperatiflerden sorumlu bakanlıklar, kooperatif üst örgütleri ve üniversitelerin beraber oluşturacağı kooperatif yayınları hazırlanmalıdır. Kooperatif bilincini geliştirecek bu broşür, dergi, gazete, kitap gibi basılı yayım materyalleri çiftçilerin kolaylıkla ulaşabilecekleri şekilde yaygınlaştırılmalıdır.

Her bir kooperatifçilik ilkesi herkes tarafından anlaşılabilir seviyede sloganlaştırılmalıdır. Böylece sloganlaştırılan ilkeler daha fazla hafızada kalacaktır ve kooperatifçilik bilinci daha hızlı gelişecektir. Sloganlaştırılan ilkelerin çiftçiler tarafından sürekli görülmesi ve hatırlanması amacıyla afişlere basılıp bu afişler kooperatif binalarına ve köy kahvelerinin duvarlarına asılmalıdır. Hatta mümkünse çiftçilerin ilgi duymalarını sağlamak amacıyla bu sloganlar kalem, takvim, saat, şapka vb. materyallere de basılarak çiftçilere dağıtılmalıdır.

Kooperatif üst birlikleri dünya kooperatif gününde ortaklara yönelik etkinlikler düzenleyerek kooperatifçiliğin önemini ortaklara tekrar hatırlatmalıdır.

Kooperatiflerden sorumlu ilgili bakanlıklar Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın kadın çiftçilere yönelik teknik bilgilerini geliştirmek amacıyla her yıl düzenlediği Kadın Çiftçiler Yarışıyor programı benzeri programlar kooperatif ortaklarına yönelik de uygulanabilirler. Böylece kooperatif ortaklarının kooperatifçilik bilincinin gelişmesi sağlanacaktır.

Kooperatiflerce ayrılması gereken eğitim öğretim fonlarının kullanılması sağlanmalıdır.

Türkiye'de ve gelişmiş ülkelerde başarılı kooperatif örnekleri çiftçilere anlatılarak ortaklarda farkındalık yaratılmalıdır.

Kooperatifçilik eğitimleri çocuklara, gençlere, kadınlara, kooperatif ortaklarına, kooperatif yöneticilerine ve kooperatife ortak olmayanlara yönelik olarak ayrı ayrı planlanmalıdır. Kooperatifçilik eğitimi Milli Eğitim Bakanlığı'nın ilköğretim müfredatında yer almalı ve kooperatifçilik bilinci çocukluk yıllarından itibaren oluşturulmalıdır.

Son yıllarda yaygınlaşan tarım programlarında kooperatiflerle ilgili bakanlıklar, üst birlikler ya da üniversiteler tarafından hazırlanan bilgilendirme filmleri yayınlanmalıdır. Böylece en kısa zamanda en çok kişiye kooperatifçilik prensiplerinin öğretilmesi sağlanmalıdır.

Üniversitelerin kooperatifçilik bölümlerinden mezun olanların kooperatiflerde istihdam edilmesi kooperatiflerde profesyonel yönetimin oluşması sağlayacaktır.

Kooperatif yönetimine aday olacak kişilerin belirli bir kooperatif eğitimini alması zorunlu hale getirilebilir. Böylece en azından kooperatifçilik yöneticiliği yapacakların kooperatifçilik bilinci daha gelişmiş olacaktır.

Kooperatifçilik konusunda yapılan çalışmalar kırsal ve kentsel alanların tamamını yani tüm toplumu ilgilendirdiğinden bu çalışmaların yapılması zaman ve maliyet açısından zor olmaktadır. Kooperatifçilik konusunda yapılan

Çalışmaların yetersizliği de dikkate alınırsa kooperatifçilik çalışmalarının desteklenmesi zorunlu görülmektedir.

Kooperatiflerde hizmet içi eğitim çalışmaları yaygınlaştırılmalıdır. Böylece kooperatifçilik bilinci geliştirilmelidir.

Kooperatifler güçlü yanlarını, zayıf yanlarını, fırsatlarını ve tehditlerini görebilmeleri için SWOT analizi yapmalıdır.

KAYNAKLAR DİZİNİ

- Adrian, J. L. ve Gren, T., W., 2001,** Agricultural Cooperative Managers and the Business Environment. Journal of Agribusiness 19,1: 17S33.
- Akgöz, S., S. ve Ercan, E. 2012,** Sosyal Kooperatifçilik ve Ülkemizdeki Yeri. Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi. Türkiye Kooperatifçilik Kurumu Yayınları. Cilt: 47, Sayı: 1. ISSN: 1300-1469.
- Altınkaya, Z., 2010,** Türkiye’de Kooperatiflerin Yapısı Değişmeli mi? ABMYO Dergisi Sayı 17.
- Anonim, 2014a,** Uluslararası Kooperatifler Yılı Türkiye Kutlama Komitesi Resmi İnternet Sitesi, www.turkiye2012koop.org 2013 (Erişim tarihi: 01 Temmuz 2014).
- Anonim, 2014b,** 17 Ekim 2012 tarih ve 28444 Sayılı Resmi Gazete. Türkiye Kooperatifçilik Stratejisi ve Eylem Planı (2012-2016)’nın Kabulüne Dair 31/7/2012 Tarihli ve 2012/14 Sayılı Yüksek Planlama Kurulu Kararı <http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home>
=<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/10/20121017m1.htm&main>
=<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/10/20121017m1.htm> (Erişim tarihi: 01 Temmuz 2014).
- Bal, G., S., 2003,** Orta Karadeniz Bölgesinde Ayçiçeği Yetiştiren İşletmelerin Ekonomik Analizi ve Kooperatif-Üretici-İşleyici Entegrasyonu. Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı Doktora Tezi. Tokat.
- Balıkesir İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 2014a,** “2012 Yılı Çalışma Raporu” <http://balikesir.tarim.gov.tr/Sayfalar/AnaSayfa.aspx> (Erişim tarihi: 2 Temmuz 2014).

KAYNAKLAR DİZİNİ (Devam)

Balıkesir İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 2014b, “İl Tarımsal Örgütlenme Verileri”.

Balıkesir Valiliği, 2014, “İlin Coğrafi Konumu”, <http://www.balikesir.gov.tr/ustsayfa.php?id = 44> (Erişim tarihi: 01 Temmuz 2014).

Bayaner, A., 2012, Türkiye’de Tarımsal Kredi Politikaları ve Tarım Kredi Kooperatifleri. Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi, ISSN: 1300-1469. Cilt: 47, Sayı: 1, s:69-84.

Bilgin, N., Ergun, E. ve Aydın, H., İ., 2005, Tarımsal Kooperatiflerde Etik ve Güvenin Ortakların Performansı Üzerindeki Etkileri. Üçüncü Sektör Kooperatifçilik Dergisi. Sayı: 148. ISSN: 1300-1469.

Bilgin, N. ve Tanıyıcı, Ş., 2008, Türkiye’de Kooperatif ve Devlet İlişkilerinin Tarihi Gelişimi. KMU GGBF Dergisi Yıl: 10 Sayı: 15.

Bursa İl GTHB, 2014, “Tarım İstatistikleri, 2013 Yılı Faaliyet Raporu”, <http://bursa.tarim.gov.tr/Menu/24/Bursa-Tarim-Istatistikleri> (Erişim tarihi: 2 Temmuz 2014).

Bursa Valiliği, 2014, “İlin Coğrafi Konumu”, <http://www.bursa.gov.tr/?sayfa=mymenu&pid = 46> (Erişim tarihi: 01 Temmuz 2014).

Can, M., F. ve Sakarya, E., 2012, Dünya ve Türkiye’de Tarım ve Hayvancılık Kooperatiflerinin Tarihsel Gelişimi, İktisadi önemi ve Mevcut Durumu. Vet. Hekim Der. Dergisi. 83(1): 27-36.

Çanakkale İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 2014, 2012 Yılı Brifing Raporu.

KAYNAKLAR DİZİNİ (Devam)

- Çanakkale Valiliği, 2014,** “İlin Coğrafi Konumu”
<http://www.canakkale.gov.tr/tr/canakkale-rehberi/cografya/iklim> (Erişim tarihi: 01 Temmuz 2014).
- Çetin, H., 2013,** Kamu Ekonomisi Yönünden Türkiye’de Kırsal Kalkınma Sürecinde Kooperatifçiliğin Rolü: Tarih Zeytin ve Zeytinyağı Birliği Örneği. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı, Doktora Tezi.
- Çıkm, A., 2003,** Atatürk Dönemi Ekonomi Politikaları ve Kooperatifçilik. Müdafaai Hukuk Dergisi. Sayı : 62. S: 2532.
- Çıkm, A., 2005,** Çiftçiler Neden Örgütlenmeli?
<http://www.tarim.gen.tr/web/articles.asp?id = 293> (Erişim tarihi: 25 Haziran 2014).
- Çıkm, A. ve Nergis, N., K., 1991,** Avrupa Birliği ve Türkiye’de Tarımsal Kooperatifçilik Hareketi. TMKB Yayını:7. Ümit Yayıncılık. Bornava, İzmir.
- Çıkm, A. ve Karacan, A. R., 1994,** Genel Kooperatifçilik, Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, Yayın no: 511, İzmir, 325s.
- Çıkm, A. ve Yercan, M., 1995,** Tarımda Üretici Örgütlenmesi. Türkiye Ziraat Müh. IV. Teknik Kongresi Bildirileri, Ankara. 47s.
- Dağdemir, V., 2005,** Bayburt İli Kop Ve Burnaz Dere Havzalarında Hayvancılık Yapan İşletmelerin Genel Durumu ve Kooperatifleşmeye Bakış Açısı. Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi. Türkiye Kooperatifçilik Kurumu Yayınları. Sayı: 147. ISSN: 1300-1469.
- Dedeoğlu, M. ve Yıldırım, İ., 2006,** Emek Tarımsal Kalkınma Kooperatifine Ortak İşletmelerin Ekonomik Analizi. Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Bilimleri Dergisi, 16(1): 39-48.

KAYNAKLAR DİZİNİ (Devam)

Demirci, R., 2003, Kooperatiflerde Bağımsızlık. Üçüncü Sektör Kooperatifçilik Dergisi. Sayı: 139. ISSN: 1300-1469.

Didier, V., B., Henninger, M., C. And Akremi, A., E., 2012, The Relationship Between Members' Trust and Participation in the Governance of Cooperatives: The Role of Organizational Commitment. International Food and Agribusiness Management Review Volume 15, Issue 1.

Dinler, Z., 2008, Tarım Ekonomisi. Ekin Kitabevi Yayınları. 6. Basım. Bursa.

Ekmen, M., E., 2006, Avrupa Birliği Ortak Piyasa Mekanizmasının Uygulanmasında Çiftçi Örgütlerinin Rolü ve Türkiye İçin Öneriler. Ankara Üniversitesi. Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı Doktora Tezi. Ankara.

Ercan, İ., ve Kan, İ., 2004, Ölçeklerde Güvenirlik ve Geçerlik. Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, 30 (3) 211-216.

Ertan, A. ve Turan, A., 2001, Gülbirlik Ortaklarının Kooperatif Ortak İlişkisi Yönünden Analizi. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. C:6, s: 2. s. 29-43.

Espallardo, M., H., Lario, N., A. and Mata's, G., M., 2012, Farmers' Satisfaction and Intention to Continue Membership in Agricultural Marketing Co-operatives: Neoclassical Versus Transaction Cost Considerations. European Review of Agricultural Economics pp. 1–22. doi: 10.1093/erae/jbs024.

Everest, B., 2009, Tarımsal Ürünlerin Pazarlanmasında Çiftçi Örgütlerinin Rolü ve Önemi: Çanakkale Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri Örneği. Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

KAYNAKLAR DİZİNİ (Devam)

- Everest, B. ve Yercan, M., 2012**, Yoksullukla Mücadelede Kooperatiflerin Önemi: Tarım Kredi Kooperatifleri Örneği. 10. Tarım Ekonomisi Kongresi, Konya.
- Gray, T. and Kraenzle, C., A., 1998**, Member Participation in Agricultural Cooperatives: A Regression and Scale Analysis, Rural Business-Cooperative Service Research Report 165.
- Gujarati, D. N., 1995**, Basic Econometrics, McGraw –Hill Inc., Int. Eds. 3. ed., Istanbul.
- Günden, C. ve Miran, B., 2007**, Bulanık Eşli Karşılaştırma Yöntemiyle Çiftçilerin Amaç Hiyerarşisinin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma. Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi. 20(2), 183-191.
- Gürsoy, O., 2009**, Türkiye ve Avrupa Birliğinde Küçükbaş Hayvan Yetiştiriciliğinde Örgütlenme. Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi. Cilt 23, Sayı 2, 79-95.
- GTHB, 2014**, Stratejik Plan 2013-2017.
[http://www.tarim.gov.tr/SGB/Belgeler/Stratejik% 20Plan% 202013-2017.pdf](http://www.tarim.gov.tr/SGB/Belgeler/Stratejik%20Plan%202013-2017.pdf) (Erişim tarihi: 28 Mayıs 2014).
- Hatipler, M., 2010**, Osmanlı Toprak Rejimi ve Tarihsel Süreç İçinde Kooperatifçiliğimiz. Namık Kemal Üniversitesi. Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı Doktora Tezi. Tekirdağ.
- International Co-operative Alliance (ICA), 2014**, Exploring The Co-operative Economy Report 2013.
http://euricse.eu/sites/euricse.eu/files/wcm2013_web_0.pdf (Erişim tarihi: 27 Mayıs 2014).

KAYNAKLAR DİZİNİ (Devam)

International Co-operative Alliance (ICA), 2015, Co-operative Identity, Values & Principles, <http://ica.coop/en/whats-co-op/co-operative-identity-values-principles> (Erişim tarihi: 16 Mart 2015).

İçöz, Y., 2004, Dünyada ve Türkiye’de Kooperatifçiliğin Gelişimi. Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü- Bakış. Sayı:6, Nüsha: 4.

İçöz, Y., 2008, Süt Üretiminde Örgütlenme. Aktüel. Cilt: 79 Sayı: 2, 19-21.

İnal, M. E., Topuz, D. ve Uçan, O., 2006, Doğrusal Olasılık ve Logit Modelleri ile Parametre Tahmini, Sosyo Ekonomi, Temmuz-Aralık, / 2006-2 / 060106.

Karthikeyan, M., 2013, Social Statement Approach to Cooperative Social Performance Assessment: A Case of Lume Adama Farmers Cooperative Union in Ethiopia. 4th EMES International Research Conference on Social Enterprise. EMES-SOCENT Conference Selected Papers, no. LG13-23.

Kılıç, B. ve Bozoğlu, M., 2012, Samsun İlindeki Tarımsal Kalkınma Kooperatifi Ortaklarının Kooperatifçilik İlkeleriyle İlgili Bilinç Düzeyleri. 10. Tarım K-Ekonomisi Kongresi Bildiri Kitabı. S.1016-1024.Konya.

Kızılaslan, N., 1997, Tokat İli Merkez İlçede Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerine Katılımı Etkileyen Sosyo-Ekonomik Faktörler Üzerine Bir Araştırma. Gaziosman Paşa Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Ana Bilim Dalı Doktora Tezi.

Koç, H., 2001, Türkiye’de Kooperatifçilik Alanında Yaşanan Gelişmeler, Karınca Dergisi (773), 6s.

Koçtürk, O., M., Artukoğlu, M., M., Güneş, E., Gençler, F., Şen, Ö., 2012, Kırsal Kalkınma Uygulamalarında Tarımsal Kredinin Rolü ve Tarım Kredi Kooperatifleri Uygulaması, Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi, ISSN: 1300-1469. Cilt: 47, Sayı: 2, s: 1-15.

KAYNAKLAR DİZİNİ (Devam)

- Köroğlu, S., 2003,** Avrupa Birliği ve Türkiye’de Tarımsal Örgütlenme. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Avrupa Topluluğu Uzmanlık Tezi. Ankara.
- Kutlu, A., 2011,** Türkiye’de Tarım Kredi Kooperatifleri. Karınca Dergisi. Sayı:893, ISSN: 1300-1450.
- Laursen, C., V., Karantininis, K., and Bhuyan, S., 2008,** Organizational Characteristics and Member Participationin Agricultural Cooperatives: Evidence from Modern Danish Cooperatives. Paper Submitted To The Seminar: The Role of The Cooperatives in The European Agro-Food System 28th-30th May, Bologna.
- Legendre, P., 2015,** Species Associations: The Kendall Coefficient of ConcordanceRevisited.http://adn.biol.umontreal.ca/~numeralecology/Reprints/Kendall_W_paper.pdf
- Lewis, G., 2006,** The Democracy Principle: Farmer Co-operatives in Twentieth Century Australia. ISBN: 0-646-46587-2. Wamboin NSW, Australia.
- Marcus, L., 1994,** Kooperatifçiliğin Temel Değerleri. Kooperatif Dünyası Dergisi. Sayı: 274, s. 11. Çeviren: Hüzeyin Polat (ILO Kooperatif Uzmanı), Ankara.
- Miran, B., 2010,** Temel İstatistik. ISBN:975-93088-0-0. s.142.
- Mülayim, Z., G., 2010,** Kooperatifçilik. Yetkin Basımevi Yayınları. Ankara.
- Oladejo, M., O., 2013,** Stakeholders Perception of Cooperative Societies as a Micro-Credit Delivery Channel in the Nigerian Financial Sector Reform Era. IRMBR Journal. Vol. 2 Issue.2. ISSN: 2306-9007. 457-469 p.
- Özdamar, K., 1999,** Paket Programlarla İstatistiksel Veri Analizi, c.1, 2.basım., Kaan Kitabevi, Eskişehir.

KAYNAKLAR DİZİNİ (Devam)

Özdamar, K., 2013, Paket Programları İle İstatistiksel Veri Analizi. Nisan Kitabevi. S. 551.

Özüdoğru, H., 2004, Köy-Koop. Kırklareli Birliği'nin Ekonomik Analizi ve Yöneticilerin Kooperatif İşletmelerinin Başarısına Etkilerinin Değerlendirilmesi. Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Doktora Tezi. Ankara.

Österberg, P., Hakelius, K. And Nilsson, J., 2007, Members' Perception of their Participation in the Governance of Cooperatives: The Key to Trust and Commitment in Agricultural Cooperatives. Department of Economics, Swedish University of Agricultural Sciences, Uppsala, Sweden.

Özdemir, G., 1996, Tekirdağ İlinde Tarımsal Kooperatiflerde Kooperatif Ortak İlişkileri. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı. Doktora Tezi.

Özdemir, G., Keskin, G. ve Özüdoğru, H., 2011, Türkiye'de Ekonomik Krizler ve Tarımsal Kooperatiflerin Önemi. Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi. 8(1).

Prakash, D., 2003, The Principles of Cooperation, - A Look at The ICA Cooperative Identity Statement. International Cooperative Alliance [World Headquarters], Geneva. Switzerland.

Rehber, E., 2006, Tarımda Yeni Nesil Kooperatifler. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Türktarım Dergisi, Sayı: 171, s.40-43.

Şahin, Ö., 2007, Kooperatiflerde Finansal Tabloların Analizi. Marmara Üniversitesi. Sosyal Bilimleri Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı Kooperatifçilik Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.

KAYNAKLAR DİZİNİ (Devam)

- Şahin, A., Miran, B., Cankurt, M. ve Günden, C., 2013,** Türkiye’de Kooperatiflerin Başarısı ve Memnuniyet Analizi. Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi. Türkiye Kooperatifçilik Kurumu Yayınları. Cilt: 48, Sayı: 2. ISSN: 1300-1469.
- Tan, S. and Everest, B., 2010,** The Examination of the Manager Profile of Dairy Agricultural Development Cooperatives: The Case of Canakkale Province. Journal of Animal and Veterinary Advances 9 (24): 3021-3025.
- Tanaka, K., 1997,** An Introduction to Fuzzy Logic for Practical Applications. Springer-Verlag, New York, 138p.
- Tarım Kredi Kooperatifleri Balıkesir Bölge Müdürlüğü, 2012,** Balıkesir Bölge Birliği Verileri. “İllere ve Ölçeklerine Göre Kooperatiflerin Dağılımı”. Balıkesir.
- Tarım Kredi Kooperatifleri Balıkesir Bölge Birliği Müdürlüğü, 2014a,** “Balıkesir İli Kooperatifleri”, <http://balikesir.tarimkredi.org.tr/yapimda1.asp> (Erişim tarihi: 09 Ekim 2014).
- Tarım Kredi Kooperatifleri Balıkesir Bölge Birliği Müdürlüğü, 2014b,** “Bursa İli Kooperatifleri”, <http://balikesir.tarimkredi.org.tr/yapimda2.asp> (Erişim tarihi: 09 Ekim 2014).
- Tarım Kredi Kooperatifleri Balıkesir Bölge Birliği Müdürlüğü, 2014c,** “Çanakkale İli Kooperatifleri”, <http://balikesir.tarimkredi.org.tr/yapimda3.asp> (Erişim tarihi: 09 Ekim 2014).
- Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği, 2014,** “Kooperatiflerin Faaliyetleri”, <http://www.tarimkredi.org.tr/index.php> (Erişim tarihi: 01 Temmuz 2014).

KAYNAKLAR DİZİNİ (Devam)

Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği, 2015, Tarım Kredi Kooperatifleri 2011-2023 Dönemi Strateji Belgesi ve Eylem Planı.

Terin, M. ve Ateş, H., Ç., 2012, Çiftçilerin Örgütlenme Düzeyi ve Örgütlerden Beklentileri Üzerine Bir Araştırma: Van İli Örneği. Ege Üniv. Ziraat Fak. Derg., 2010, 47 (3): 265-274 ISSN 1018 – 8851.

TRGM, 2014, Tarımsal Örgütlenme Tablosu, 31 Mayıs 2014 Tarihi İtibariyle. [http://www.tarim.gov.tr/TRGM/Sayfalar/Detay.aspx?OgeId = 155&Liste =Duyuru](http://www.tarim.gov.tr/TRGM/Sayfalar/Detay.aspx?OgeId=155&Liste=Duyuru) (Erişim tarihi: 19 Haziran 2014).

TÜİK, 2014, İstihdam Verileri. Tarım-Tarım Dışı İstihdam. <http://tuikapp.tuik.gov.tr/istihdamapp/istihdam.zul> (Erişim tarihi: 19 Haziran 2014).

Ünal, V. ve Yercan, M., 2006, Türkiye’de Su Ürünleri Kooperatifleri ve Balıkçılar İçin Önemi. Ege Üniversitesi Su Ürünleri Dergisi. Cilt: 23, Sayı: (1-2): 221-227.

Xiang, L., Y. and Sumelius, J., 2010, Analysis of the Factors of Farmers' Participation in the Management of Cooperatives in Finland. Journal of Rural Cooperation, 38(2): 134-155. ISSN 0377-7480.

Yercan, M., 1996, İzmir Yöresinde Seçilmiş Bazı Tarımsal Amaçlı Kooperatiflerde Kaynak Kullanımı ve Kooperatif İşletmelerde Etkinliğin Ölçülmesi Üzerine Bir Araştırma. Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı Doktora Tezi. İzmir.

Yercan, M., 2007, Türkiye ve Avrupa Birliğinde Tarımın Örgütlenme Deseni ve Tarımsal Kooperatifler. Tarım Ekonomisi Dergisi 2007; 13(1) : 19 – 29.

KAYNAKLAR DİZİNİ (Devam)

- Yılmaz, H., 2010,** Süt Sığırcılığında Kooperatifler Aracılığıyla Desteklemenin Ekonomik ve Sosyal Etkileri: Adana İli Örneği. Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Ana Bilim Dalı. Doktora Tezi.
- Yüksel, Ş. E., 2006,** Kooperatiflerde Örgüt Kültürü. Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Yönetimi Ana Bilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi.
- Zadeh, L.A., 1965,** Fuzzy Sets, Information and Control (8). 338-353p.
- Zakic, N., Vukotic, S., Laketa, M. and Laketa, L., 2013,** Agricultural Co-Operatives: Researching Members' Perception of Important Issues of Co-Operatives on The Example of Serbia. The Journal of Animal & Plant Sciences, 23(1): 2013, Page: 290-297. ISSN: 1018-7081.

ÖZGEÇMİŞ

Bengü EVEREST, 7 Mart 1983 tarihinde İstanbul’da doğdu. İlk öğrenimini İstanbul Küçükçekmece’de, lise öğrenimini Halkalı Anadolu Ticaret Meslek Lisesi, Dış Ticaret Bölümünde tamamladı. Lisans eğitimini Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümünde 2006 yılında tamamladı. Yüksek Lisansını 2009 yılında aynı bölümde tamamlamıştır. Evli ve bir çocuk annesidir.